

موسەدەق توفى

سالىن

پەنابەرىي

رژيانا

ئىحسان نورى پاشاى

سالين په نابه ريبی ژيانا نېحسان نوری پاشای

حکومه‌تا هه‌ریما کوردستانی
وهزاره‌تا ره‌وشه‌نبیری و لاوان
رێقه‌به‌ریا گشتی یا رۆژنامه‌فانی و چاپ و به‌لافکرنی
رێقه‌به‌ریا چاپ و به‌لافکرنی - دهوک

- نافی پەرتوکی: سالیڤ پەنابەری ژ ژيانا ئیحسان نوری پاشای
- نقیسەر: موسەدەق توفی
- بابەت: میژوو
- دیزاین ناهەرۆکی: نازدار احمد جزراوی
- دیزاین بەرگی: گوهدار صلاح الدین
- قهواره: ۱۷سم × ۲۴سم
- ژمارا لاپه‌را: ۱۸۴
- تیراژ: ۵۰۰
- نرخ: ۵۰۰۰
- ژمارا راسپاردنی: ۲۰۱۲/۲۰۷۴
- زنجیره: ۱۶
- چاپخانه: چاپخانه ره‌وشه‌نبیری/ هه‌فلێر - کوردستان
- مافیڤن چاپی ئی پاراستیه بو رێقه‌به‌ریا مه و خودانی پرتوکی

**سائين په نابهریې ژځيانا
نوحسان نوری پاشای**

موسه دهق توقی

ديارى

هه كه ئەڤ پەرتوو كه بەرھەمى ھزر و ڤە كولين و دوو ڤچوونا من بيتن،
د ھەمان دەمدا بەرھەمى وى ھاريكاريى يە يا ھەڤژينا من دگشت
واراندا رۆژانە دگەل من دكەت و ريكيى ل بەر ھەر كارە كى من
خوشدكەت. ئەز ژى بەرامبەرى ڤى دلسۆژى و ھاريكاريى ڤى
بەرھەمى دكەمە ديارى بو (گەلاويژ خان) ھا ھەڤژينا خوە

ناقهروك

۹ پيشه كى
۱۳ سهر كردى شورشا تاگرى ئيحسان نورى پاشا
۲۱ شورشا تاگرى ۱۹۲۷ - ۱۹۳۰
۳۱ سالىن په نابهرى
۴۵ ئەوا ب تغهنگى ئەنجامنەداى ب قەلەمى بەردەوامى پيدا
۵۵ پەرتوو كين ئيحسان نورى پاشاى
۶۱ بەرپه رين جفاكى، سىاسى ژ ژيانا ئيحسان نورى پاشاى
۷۱ تىكەلى يين وى يين جفاكى و چالاك يين وى يين سىاسى
۸۵ سەرو بەرى ئيحسان نورى پاشاى پشتى شورشا ۱۴ تيرمه ها ۱۹۵۸ ل عىراقى ...
۱۰۱ پاشبەند
۱۰۳ پاشبەندى ئىكى (وينه)
۱۰۷ پاشبەندى دووى (مارشا نيشتمانبا تاگرى)
۱۰۹ پاشبەندى سىي (بەلگە نامە يين په يوه ندىدار)
۱۳۵ پاشبەندى چارى (باشار خانم هەفزين و هەفالا رۆژين دژوار) پاشبەندى پىنجى (د بيرهاتنا ۳۵ سالىا وه غەرا داوىي يا سەر كردى نەمر ئيحسان
۱۵۳ نورى پاشادا
۱۶۹ پاشبەندى شەشى (بەر هەمە كى كوردى يى ئيحسان نورى پاشاى ژ لاوان را)
۱۷۵ ژىدەر

پیشه کی

سەر کردی نەمر ئیحسان نوری پاشا (۱۸۹۲ - ۱۹۷۶) یەك ژ وان سەر کرده و قاره مانین کورده یین ل دەسپینکا ژيانا من یا رهوشه نیری سەرنجا من راکیشای و بوومه یەك ژ وان کەسان یین بەردەوام حەز دکەن پیزانینین خوه دەرباره ی فی کەسایه تی کورد بەرفره هت لی بکەن. پشتی سەرهلدانا بهارا ۱۹۹۱ دەلیقین باشت بو فی حەزا من هاتنه پیش، ل سالا بەراهی یا سەرهلدانی هژمارین ۱ - ۷ سالین ۱۹۸۴ - ۱۹۹۰ کۆفارا هیقی یا پارسی گه هشتنه من، د فی کۆفاریدا من بیرنانین ئیحسان نوری پاشای خواندن، ب خواندنا فان بیرنانین ئەف کەسایه تیه ل جەم من هیژ مەزنتر لی، ژ نوو من زانی سەر کرده و نقیسکاره کی نەمره، یە کەمین سەر کرده یی کورد بیرهاتین خوه توومار کرین، وی ب خوه دیروکا وی شۆرشێ نقیسی یا وی سەر کردایه تیا وی کری و ب فی چەندی ژ ی گەلەك بەرپه رین راستین شۆرشا ناگری ۱۹۲۶ - ۱۹۳۰ ی ژ بەرزەبوونی رزگار کرین. ل داویا ۱۹۹۷ ی پەرتووکا (شورش کردهای ترکیه و تاثیر آن بر روابط خارجی ایران) ب زمانی فارسی گه هشتە دەستی من ب خواندنا وی پەرتووکی ئیحسان نوری پاشا و شۆرشا ناگری ل بەر من مەزنتر لی هاتن، من دەست ب وەرگیرانا وی بو کوردی کر، سی پشکین وی ل ژیر ناخی (شۆرشا کوردین تورکیا و کاریگه ریا وی ل سەر په یوه نندیین دەر فەیین ئیرانی) من کر نه کوردی، پشکا ئیکی د دو خەله کانداد هژمارین ۷۷ و ۷۸ حزیران و تیرماها ۱۹۹۸ ی کۆفارا (مەتین) دا هاتنه بە لاکرن، ژ بەر چەند ئەگەرە کان راوه ستیام و وەرگیران ب داوی نه ئینا، بە لی د دەمی مژوولبوونا من ب وەرگیرانا

وی پیدقی ب پتر ژیدهران بووم ل سهر ئیحسان نوری و شورشاناگری و بیژانینین من د فی واریدا بدرههتر بوون، د هژمارین ۱۵۶ رۆژا ۲۲ نیسانا ۱۹۹۸ی و هژمارین ۱۸۳ و ۱۸۴ رۆژین ۲۸ چریا یه کهم و ۴ چریا دووی ۱۹۹۸ی رۆژاناما (پهیمان) من چهند گۆتارهك دهربارهی شورشاناگری بهلافکر، رۆژ ل دوو رۆژی پتر دگهل شورشاناگری و سهر کرده و قارهمانین وی ئاشنا بووم. بهلی د هه مان ده مدها گه هه شتمه وی باوه ری شورشاناگری، مه کوردان سهر کرده و قارهمانین وی ژبیر کرینه، بهرامبه ری مه زانایا شورشاناگری و سهندگا وی کو د هندهك بهلگه نامه یاندا ب کۆماری کوردی هاتیه نافکر، بهرامبه ری وی قوربانیه یا قارهمانین شورشاناگری، بهرامبه ر وان بهر په رین زبیرین یین شورشاناگری د دیرۆکا گه لی مه دا توومار کرین، مه کوردان کییم بو شورشاناگری و قاره مان و سهر کرده یین وی کرینه، سهر کرده یی شورشاناگری ۴۶ سالین ژبیه خوه پشتی شکه ستنا شورشاناگری ل سال ۱۹۳۰ی ل ئیرانی د زبندان و سهر گونی و ژبیر زبیره قانیا سازین سبخورین ئیرانی و ترکیا د ژبیره کا پری نه شکه نهجه و ئازار و نه بوونی و هه ژاریدا بوواندینه، لی سهر فرازیا خوه وهك کورده کی باوه ری ب دۆزا ره وایا گه لی خوه هه ی پاراستیه، سهره رای فی سهر و به ری دۆوار و ژبیر زبیره قانیه چهند په رتووک و گۆتارین گرننگ ل پاش خوه هیلانه، دوباره دی بیژمه فه به لی مخابن مه کوردان تشته کی وه سان کییم بو شورشاناگری و قاره مان و سهر کرده یین وی کرینه ناگه هته ئاستی چوکی ئیحسان نوری و هه فچه په ر و شهرفانین وی.

فی چهنده ی نه ز پالدام نه وا دشیاندا بیتن بو فی قاره مانیه و شورشاناگری و بکه م، من ده ست ب وه رگی رانا پشکین مایه ژ (شورشاناگری تورکیا و کاریگه ریا وی ل سهر په یوه ندیین ده رفه یین ئیرانی) کر ل نیسانا ۲۰۰۹ی من وه رگی ران ب داوی ئینا و هه ر د وی سالیدا چاپکر. ژ وی سالیه هه تا نه ا بهر ده وام د بیره اتنا وه غه را داوی یا ئیحسان نوری پاشا دا بزافه کی نه نجامده م، ب به لافکرنا بابه ته کی بیتن یان ب گه رانا سمیناره کی یان ب دیداره کا رادیوی بیتن. داکو نه ف بیره اتنه بیره اتنه کا ته بای بیتن و پرانیا خه لکی مه پشکداریه تییدا بکه ن و داکو نه بیژین کورد جوداهیه دنافه را سهر کرده و نافدارین خوه ژی دکه ن، ل هنده کان خوه دی ده رده کن و هندهك ژی بی خوه دینه و داکو ئیحسان نوری پاشا ژی ژ ریزا بی خوه دییان ده رده کفیت، د

هژمارا ۳۸۷ يا ۳۱ کانونا دووی ۲۰۱۰ رۆژناما (ئەفرۆ)دا ل ژیر نافی بەرهف ۲۵ ئاداری من پیشیاز کر د وی رۆژیدا ئانکو ۲۵ ئادارا ۲۰۱۰ ئیدا ئەف بیرهاتنه ل سەر ئاسته کی بلند و بەرفرهتر بیته ساخکرن و رهنکه ئیسته فاله ک د فی هه لکه فیتیدا بیته گیران، هه مان پیشیاز سەر زارکی ژ ل هنده ک دیوانان من بهرچا فکر، به لی مخابن نه کهس ل بیرهاتنی خوه دی ده رکهت و نه کهسی خه م ژ پیشیازا من خوار.

ب هه ر رهنکه کی هه بیت ئەوا ژ من هاتی بو فی بیرهاتنی من ئەنجامدا، ل مه ها شو باتا ئەف ساله هه مان پیشیازا ۲۰۱۲ ئی بو ریفه به ری سه نته ران و کۆمه له یین هۆنه ری بهرچا فکر، وی ژ ی پیشیاز گه هانده ریفه به ری گشتی ره وشه نی ری و هۆنه ری ل ده وکی و ریفه به ری چاپ و وه شان ل ده وکی، هه ر هه موویان به ره فیا خوه بو جیه جیکرنا فی پیشیازی دیار کر، هه تا ده می نفیسنا فان په یقان به ره فه یین بو ساخکرنه فا فی بیرهاتنی ده یه کرون و چاپکرنا فی په رتووکی ژ ی پشه که که ژ ساخکرنه فا فی بیرهاتنی.

دبیت پرسیاره ک بیته کرون چما فی په رتووکی (سالین په نابهری ژ ژیا نا ئیحسان نوری پاشای) ب خوه فه گرتینه و هه موو ژیا نا وی و شۆرشا ئاگری ب به رفره هی ب خوه فه نه گرتیه ..؟ پرسیاره کا د جهی خوه دایه و ئەنجامدانا وی یه ک ژ هیقیین منه ئەگه ر ته مه ن هاریکاربیتن و ده لیفه کا وه سان بیین کو ژیدهر و به لگه نامه یین به رفره تر بکه فنه به رده ست، بکارین ل به ر رۆنایا وان کاره کی ئەنجام بده یین ل ئاستی به ژنا بلندا چیا یی ئاگری لاندکا شۆرشا ئیحسان نوری پاشای و برۆی حه سکی تیلی و قاره مانین دی یین شۆرشا بیتن. نه ا ئیحسان نوری پاشای ب خوه روودانین شۆرشا توومارکرینه، به لی ئەز باوه رم ب گه ریان ل دوو ف به لگه نامه یین وی سه رده می ب تایهت یین ئیرانی و ترکیا و رۆژنامه فانی وی چاخا یا هه ردو ده وله تان دی پیرانین به رفره تر ده رباره ی شۆرشا و روودانین شۆرشا ده سته فن، وی ده می ب هاریکاریا بیرهاتین سه رکردی شۆرشا ب خوه دی کاره کی باشتر د فی واریدا هیته ئەنجامدان. ژبه رکو وه ک مه گو تی ئیحسان نوری پاشای ب خوه روودانین شۆرشا توومارکرینه، لی مخابن نه شیایه روودانین ۴۶ سالین په نابهری یین ژیا نا خوه توومارکته، له وما ژ ی ب هاریکاریا ئەو ژیدهر و به لگه نامه یین نه ا ل به رده ست مه ئەف په رتووکه به ره فه فکر، دا کو

چاوان ب ریکا بیرهاتنین وی نهم تشته کی ژ شورشای دزانین، ب ریکا قی پهرتووکى ژى تشته کی ژ سالیڭ دريژ و پر دژواریین ژيانا وی یا په نابه ریی بزانیڭ.

ل قیری هه ژیه سوپاسیا هه رکه سه کی و نالیه کی بکهین یی ب رهنگه کی هاریکاریا مه کری د به ره فکرنا قی پهرتووکیدا، ب تایهت سوپاسیا هاریکاریا هیژا دکور عه بدولفه تاح عه لی بۆتانی دکهین یی ب نهرکی پیداچوونه فا پهرتووکى رابووی و ب تبیینی یین وی پهرتووک دهوله مندتر لی هاتی د هه مان ده مدا ب ژیدهران هاریکاریا مه کری. ههروه سان ریقه بهریا رهوشه نبیری و هۆنهری و ریقه بهریا چاپ و وهشانی هه ژى هه مان سوپاسی نه یین ل دووڤ پیشنیازا مه هاتین و نهڤ پهرتووکه ژى چاپکری.

دهۆك

۵ ئادارا ۲۰۱۲ى

سەرکردی شورش ناگری ئیحسان نوری پاشا^(*)

ئیحسان نوری یهك ژ وان ئەفسەرین گەنجین كورده یین پشتی شهرى جیهانیی یه كهەم ل ئەستهنبۆلی كەتینه د قادا بزافا نەتەوا یه تیا كوردیدا و هەتا رۆژین داوی ژ ژيانا خوه بەردهوامی ب فی بزافی دا یه.

ئیحسان نوری سالا ۱۸۹۲ی ل تاخی عەلی قۆلی یی باژیری بتلیسی هاتیه سەردنایی، خواندنا سەرتایی ل بتلیسی، قوناغین دی یین خواندنی ل (ئەرزەنجان) و (ئەستهنبۆلی) ب داویناینه. ل سالا ۱۹۱۰ی ب پلا ئەفسەری یه کستیر دکەڤتە د ناڤ رۆژین لەشکەری ئوسمانی دا، ل چەندین وەلاتین جودا پشکداریی د ئەرکین لەشکەری فی دەوله تیدا دکەت، ل سالیین شهرى جیهانیی یه كهەم د چەندین بەرۆکاندا بەرامبەری لەشکەری رۆوسیا پشکداریی د شەریدا دکەت. پشتی ب داویهاتنا شهرى ل چریا یه كهەم ۱۹۱۸ی و دامەزراندنا کۆمەلا پیشکەتتا کوردستانی (کردستان تعالی جمعی) ل داویا ۱۹۱۸ی ل ئەستهنبۆلی په یوه ندیی ب فی کۆمەلی فه

* ژبەر کو ئەڤ پەرتوو که تایبەتە ب قوناغا پەنا بەریی ژ ژيانا سەرکردی مەزن ئیحسان نوری مە ب فەر دیت کورتیه کی کو هەموو ژيانا وی فه گریت د فان چەند بەرپەراندنا بەرچاڤکەین.

دکەت. ^(١) د هژمارا (١٥) کۆفارا (ژین) یا فێ کۆمهلهیدا بابهته کێ بل ژیر ناڤی (کورد و په‌رنسیپین ولسنی) ب ترکیا ئوسمانی به‌لافدکەت، ^(٢) ئەڤ بابه‌ته ئاستی وی یی ره‌وشه‌نیری و هه‌ستا وی یا نه‌ته‌وه‌یی د وی چاخیدا دیار دکەت.

-
- (١) م.ج. رۆژبه‌یانی، ئیحسان نوری پاشا و شۆرشێ ئاگری، کۆفارا رۆشنیری نوی، (هژمار ١٢١- ئادارا ١٩٨٩)، بپ ١٥٣ "ئیحسان نوری پاشا، شۆرشێ نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌ تورکیا، وه‌رگیرانی م. جه‌میل رۆژبه‌یانی، (به‌غدا- ١٩٩٣)، بپ ٣- ١٠.
- (٢) کۆفارا ژین، هژمار ١٥ سالا ١٩١٩، توژاندنا محهمه‌د نه‌مین بۆزنار سه‌لان، (سوید- ١٩٨٤).

ل سال ۱۹۱۹ ئىحسان نوری ل ئەستەنبۆلى ب پلا نه قیب دگهل هندهك ئەفسەرىن ئوسمانى بزاقىن رهنگه سەرهلدانه كا و هندهك چاكسازيان د بەرژه و هنديا هیزین نەتە و هیزین ئوسمانى دا دكهن بەلى ئەڭ بزاقه بى ئەنجامدېن.

ل سال ۱۹۲۰ ئى ھەست ب مەترسى ل سەر ژيانا خوه ل ئەستەنبۆلى دكەت، لەوما بەرەف كوردستانى و رۆژھەلاتى تركيا ددەتە رى، دەمى گەھىتە باژىرى تەربازونى ژ ئالىى فەرماندى لەشكەرى نەھى قە كو سەر ب هیزین نەتە و هیزین ئالىگىرین (مستەفا كەمال) ى قە بوو دەھىتە راسپاردن ب ئەركەكى لەشكەرى بچىتە باكو و پاشتر ھەر د قى قوناغىدا ل دەھەرىن سنوورین گورجستان، نازەرىبجانی، ئەرمەنستانى و ئىرانى پشكدارى د چەندىن چالاكیين لەشكەرىدا دكەت و توشى ئار یشە و نەخوشیان دبیت و دەھىتە برىندار كرن.

دق قوناغىدا ئىحسان نوری دگهل هندهك ئەفسەرىن نەرازى ژ كاودانى تركيا بزاقىن دامەزراندنا رىكخراوه كا سىاسى ژبو خوشكرنا سەروبه رى كوردستانى دكهن ، ئەڭ نووچەپە دگەھىتە فەرماندەپيا لەشكەرى ۱۲ ئى بى تركيا و وى دكیشنه دادگەھى، بەلى نكارن تشتەكى ل سەر وى بسەلمىن كو پى سزابدەن و دزقرىتە سەر كارى خوهى لەشكەرى.^(۱)

پاشتر ئىحسان نوری دەھىتە قە گوهاستن بو يە كەپىن هیزین لەشكەرىن باژىرى سىرتى و ل سال ۱۹۲۳ ئى دبیتە ئەندامى جقاتا نازادى (خوه سەريا كوردان) ئەوال سال ۱۹۲۱ ئى ھاتىە دامەزراندن و دبیتە بەرپرسى سىرتى بى قى جقاتى و ب قى چەندى ژى ب كرىار خەباتا وى يا نەتە و هیزى بەرفرەھتر لى دەھىت.^(۲)

ل ۴ ئى ئەیلولا ۱۹۲۴ ئى ئىحسان نوری دگهل چەند ئەفسەر و سەربازىن كورد ل دەھەرا ئەلكى (بیت شەباب) يا ھەكارى دەست ب سەرهلدانه كى دژى ترکان دكهن، بەلى زوو سەرهلدانا وان دەھىتە قەمراندن و ئەو و ئەفسەرىن ھەقالین خوه ئەھمەد راسم بەگ و توفىق جەمىل ماردىنى و خورشید رەشىد بەرەف سورى و ژ وىرى بەرەف ئىراقى كو ھىژل ژىر

(۱) رۆژبەپانى، ھەمان ژىدەر، پ ۱۵۵ - ۱۵۷.

(۲) كونى رەش، جمعیة خویبون و وقائع ثورة آكرى، (اربیل - ۲۰۰۰)، ص ۳۲.

دهسته لاتا ئینگلیزی بوو دچن. ل عیراقی ژئی دخوازن فهرومانده بیا بهتالیونه کا لهشکه ری نوو دامه زانندی عیراقی وهرگریت کو د وی چاخیدا لهشکه ری وی وهلاتی تنی چوار بهتالیون بوون، ئەو ب فی چهندی رازی نابیت و دگهل ههفالیین خوه بهرف ئیرانی دچن، ل ویری نووچه بی بهرپابوونا شوړشا شیخ سه عیدی پیران یا ۱۹۲۵ی دبهیستن و دهملدهست ب مه ره ما پشکداریی د شوړشیدا بهرف بهرف باکووری کوردستانی دچن، بهلی بهری بگه هه ناؤ شوړشی شوړش ب داوی دهیت، ئەو ژئی د زفرنه فه ره واندرزی و ل ویری دگهل شیخ موسلحی محهمه د سه دیقی نه هری هیزه کا لهشکه ری پیکدئین و هیرش دبه نه سه ره ده فه را نه هری ل باکووری کوردستانی و وی ده فه ری دگرن و دهست ب شه ری لهشکه ری ترکیا دکهن، بهلی نه شیان خوه ل بهر هیرش و شیانی لهشکه ری ترکی بگرن و سه ر ژ نوو ئیحسان نوری په نا بره فه بهر ئیرانی.^(۱)

ل زفستانا ۱۹۲۶ی ده سپیکا شوړشا ناگری ب سه رکردایه تیا برؤ حه سکو تیلی (ئیسراهم پاشا) دیاردبیت، رۆژ ل دووؤ رۆژی پتر خه لک ل دورین فی شوړشی کۆمدبن، هه ر د فی ده میدا وه لاتپاریژین باکوور ئەوین مشه خت ل سوریی و لبنانی و جهین دن به ره فه فیان بو دامه زانندنا پارته کا کوردی یا سه رانسه ری دکهن. بهری دامه زانندی نوونه ری دهسته کا دامه زاینه ره دهیته ئیرانی و داخوازی ژ ئیحسان نوری دکه ت به ره فه فی کۆنگره یی دامه زانندی بیست، بهلی ئەو هه ر وی نوونه ری ب نوونه ری خوه ده سنیشان دکه ت و ل پاییزا ۱۹۲۷ی دگهل بیست سوارین

(۱) عبدالفتاح علی البوتانی (الدکتور)، وثائق بریطانیة عن تشکیل دولة کوردیة مستقلة ۱۹۲۴-۱۹۲۷، (هه ولیر-۲۰۰۸)، ص ۱۳-۱۶ “ کاوه بیات، شورش کردهای ترکیا و تاثیر ان بر روابط خارجی ایران، (طهران-۱۹۹۴)، ص ۲۰ “ رۆژبه یانی، هه مان ژیندهر، پ ۱۵۸ “ کونی رهش، هه مان ژیندهر، پ ۳۲.

عەشیرەتا حەیدەرەن بەرەف نەفەندا شۆرشى چىيى ئاگرى دچىت وسەر کردایەتیا شۆرشى دگرىتە دەست. (۱)

ل ۲۷ چىریا یەكەم ۱۹۲۷ى جقاتا (خۆیوون) ل باژىركى (جمەدون)ى لىنەنى ھاتەدامەزەندان، یەك ژ برىارىن كۆنگرەى بەردەوامى دان بوو ب خەباتى ھەتا دوا سەربازى ترك ژ ئاھا كوردستانى دەردكەفیت و چەندىن برىارىن دن یىن شۆرشگىرانە ژ بو رزگار كرنا كوردستانى دان و دەملدەست دەست ب بچەئینانا برىارىن خوھ كر، بەرى ھەر تەشتەكى ئىحسان نوری ب ئەندامى سەر کردایەتیا (خۆیوون) و سەر کردى گشتى شۆرشا ئاگرى ھەلبىژارت و پلا ژەنەرالى دایى و ئالایى كوردستانى ب مەرەما بلندكرنى ل دەقەرین رزگار كرى و درۆشى خۆیوون ب سنگى جەنگاوەرىن خوھفە كەت بو ھنارتن. (۲)

شۆرشا ئاگرى یا كو ھەتا نیفا مەھا ئیلونا ۱۹۳۰ى قە كیشای ب بەراورد دگەل شۆرشىن بەرى خوھ ژ ھەموو ئالیین لەشكەرى و كارگىرى و رىكخستىقە رىكویپىكتىن شۆرشا كوردى بوو، وەك ژئەدەرەك دىبىت: گوھرینە كا گرنگا خۆیوون د قى شۆرشىدا كرى شیا سەر کردایەتیه كا دن ل شوونا سەر کردایەتیا عەشیرەتى بو قى شۆرشى بىنیت ئەو ژى كەسایەتیا ئىحسان نوری پاشای بوو، ئىحسان نوری شیا د دەمەكى كورتدا رىكخستىن لەشكەرى ل دوو ق ئاراستە كرنىن خۆیوون دامەرزىنیت و ھىزىن پىووست بو خەباتا رزگار پىخواز بەرھەفكەت. (۳)

(۱) بىرئانىن ئىحسان نوری پاشا، كۆفارا ھىقى، ھۆمار ۲، - پاریس ۱۹۸۴، بپ ۱۷- ۲۱ “ دكتور بلەچ شىركو، كیشەى كورد، وەرگىران مەمەد حەمە باقى، (كوردستان- ۱۹۹۲)، بپ ۸۹- ۹۰.

(۲) محمد صالح زىبارى، الجنرال احسان نوری پاشا، مجلة جامعة دهوك، مجلد ۱، عدد ۱- ۱۹۹۸، بپ ۷۶، كونی رەش، ھەمان ژئەدەر، بپ ۳۸- ۴۳.

(۳) زىبارى، ھەمان ژئەدەر، بپ ۷۸.

شۆرشا ئاگرى ھەتا نېقا مەھا ئېلونا ۱۹۳۰ى يا بەردەوام بوو،^(۱) بەلى د ئەنجامى ھېرشىن دژوار و ھوقانەيىن لەشكەرى ترکان و گشت رەنگىن چەكىن گران و فرۆكە دژى شۆرشگىرىن ئاگرى يىن كىم چەك و تەقەمەنى بكارنانىن، زىدەبارى ھەفكاريا دەولەتەن ئىرانى و يەكيتيا سوڧىەتى دگەل ترکان و دژايتيا ھەردو دەولەتەن بەرىتانيا و فرەنسا كو وى چاخى دەستەلاتدارى ل عىراقى و سورى دكرن بو شۆرشى، شۆرش ب داويھات، ئىحسان نورى دگەل چەند شۆرشگىران دەربازى ناف خاكى ئىرانى دبن و ھەك پەنابەر دەيتە ھەرگرتن و برۆ ھەسكى تىلى و چەند شۆرشگىرەك پەنا دەنە بەر عەشیرەتەن كوردەن رۆژھەلاتى كوردستانى و ژ ھەردو دەولەتەن ئىران و تركيا ياخى دبن و ب رەنگى شەرىن پارتىزانى بەردەوامى ب بەرخوھەدانا خوھە دكەن ھەتا يەك يەكە شەھىد دبن.

سەر كرىدى شۆرشا ئاگرى ئىحسان نورى چەندىن فەكولىن دگەلدا دەيتە كرن، پاشتر بو دەمى نەھ مەھان ل زىندان شەھەربانى ل تارانى دەيتە زىندانىكرن، دووڧرا بو باژىرىن ساوھ و يەزد و كرمان دەيتە دوورخستن و بەردەوام ل ژىر زىرەفانيا سازىن سىخورى فە دىت، د فى قوناغىدا ئەو و ھەڧتىنا خوھە ياشار خانم و خەسوييا خوھە زىدەبارى غەرىبى و سەرگونى د ژيانە كا سەخت و دژواردا دژىن، ب ھارىكارىە كا كىما پەنابەرى د ژيانە كا پر دژواردا دبۆرن. ژ زىدەرىن بەردەست ديار نايت چەند ماينە ل فان جھىن ئامازەپىكرى، لى دەيتە زانىن كو ئىحسان نورى و ھەڧتىنا وى ل دەسپىكا شەرى جېھانى دوى ل تارانى بوون، ل سالا ۱۹۴۱ نافى وى د ھندەك بەلگەنامىن فەرمىن ئىرانى دا ھاتىە دەمى وى و ھندەك پەنابەرىن دى يىن شۆرشا ئاگرى داخواز ژ ھەزىرى نافخوھى ئىرانى و پاشتر ژ سەرۆكۆھزىران كرى كو ھارىكاريا وان يا ھەيفانە بىتەزىدە كرن يان ژى ل ژىر زىرەفانىي بىنە ئازادكرن داکو ب دەستىن خوھە كارىكەن و پىدڧىين ژيانا خوھە داين بکەن.

ل تىرمەھا ۱۹۴۲ى جڧاتا ھەزىرىن ئىرانى برىارا ئازادكرنا ھەفت كەسان ژ مشەختىن تركيا) ئانكو ئىحسان نورى و ھەڧالىن وى ددەت و ھارىكاريا وانا ھەيفانە دكەنە ۱۵۰۰ رىالىن ئىرانى. ھەرچەندە ئەڧ ئازادكرنە يا سنووردای بوو و بەردەوام ل ژىر زىرەفانىە كا

(۱) يلمار چاملبەل، گلىدغ بى خوھدى نىنە، (ئەستەنبۆل- ۲۰۰۵)، بپ ۱۹۱-۲۰۶.

فشارتی بوون، بهلی گهلهك ناهه كیشیت ل ژیر فشارا وهزارهتا دهرقهیا ترکیبا و بالیوزخانا وان ل تارانئ جارها کا دی ل ۱۹۴۳/۵/۲۶ هاتیه دهسته سه سرکون و گرتن و قئ گرتنی ههتا ئادارا ۱۹۴۴ ئه قه کیشایه. قئ دهسته سه سرکونی نیژیکی سالا کی دو مکریه قوناغهك پردژواری و نهخوش بوویه دژيانا قئ خیزانیدا، سه میانی مالی بی دهسته سه سرکری و بی مووجه، یاشار خانم و دایکا خوه ل وهلاتی غه ربیی بی خوه دی مانه، د دهه کیدا کو یاشار خانم سدری ههشت سالان بوو یا نهخوش و دایکا وی پیره ژنه کا حهفتی و پینج سالی بوو. وهك ژ زارده قئ وی ب خوه قه هاتیه قه گبران د قوناغه کا سالین شهرئ جیهانی دوویدا ژ ئالیی سازیین ئاسایشا ئیرانی قه هاتیه زیندانیکن نه کو ب ره قیته باکووری کوردستانی و شورشه کی بهرپابکته، بهلی ب هاریکاریا هندهك دوه لته تین مه زین وی چاخی بالا دهست ل ئیرانی هاتیه ئازاد کرن. ب هزارا مه نه قه هه مان گرتنا ناههرا ۲۶ گولانا ۱۹۴۳- ئادارا ۱۹۴۵ ئه یه.

پشتی دوباره نیقنازاد بوونا وی ل ئادارا ۱۹۴۴ ئه، دنابهرا ۱۹۴۵ ههتا داویا ۱۹۴۶ ئه ب خورتی رۆلی خوه د واری ره وشه نیبری دا گبرایه و دو پهرتوو کین وی (تاریخ ریشهء نژاد کورد) و (وقایع آارات) ب فارسی د رۆژناما کوهستان یا کورداندا هاتیه به لافکرن. د هه مان سالا ۱۹۴۶ ئه (وقایع آارات) ب کوردی د رۆژناما کوردستان یا کوماری کوردستانیدا هاتیه به لافکرن.^(۱)

پشتی ۱۹۴۷ ئه نو نیمچه نازادیا وی بهرته نگتر لی دهیت، بهلی هه ر ل تارانئ ئاکنجی دبیت، ژیانه کا کیم دهرامتهی و هه ردهم ل ژیر زیره قانیا سازیین ئاسایشا ئیرانی دا دبۆرینیت. پشتی شورشا ۱۴ تیرمه ها ۱۹۵۸ ئه ل عیراقی، ل ژیر کاریگه ریا قئ شورشی سیاسهتا دهسته لاتدارین ئیرانی دگهل کوردان ههتا ئاسته کی دهیته گوهارتن، نهؤ گورانکاریه ژ سهرویه ری ئیحسان نوری ژی دگریت، کاودانی وی ژ ئالیی ژیری و نازادی قه باشت ل دهیت، د قئ قوناغیدا ژ بو پشکداریی د کونفرانسین کومه لا خویندکارین کورد ل نه ورؤیا دو جار ان دهجیته دهرقهی ئیرانی.^(۲)

(۱) ب بهرفره هی د قئ پهرتوو کیدا ناماژه ب ژيانا ئیحسان نوری پاشا د قوناغا پهنا بهرییدا هاتیه کرن.

(۲) کاوه بهیات، هه مان ژیدهر، بپ ۱۸۲

ل ئیغارا ۱۸ ئی ئادارا ۱۹۷۶ ئی ل سەر جادا (نواب) نیزیکی مالا وان یا تارانئ ماتورسایکلهك لی ددهت و ب دژواری برینداردبیت، ل ده مژمیر ۶ ئی سیپده یا ۲۵ ئادارا ۱۹۷۶ ئی دچیته بهر دلؤفانیا خودایی مهزن و ل گورستانا (بههشت زههرا) یا تارانئ دهیته فیه شارتن. (۱)

زیده باری فی ژیی پری خهبات و کوردایه تی ئیحسان نوری پهرتوو کین ژیری ل پاش خوه هیلانه:

۱- شورشانه تهوه ییا کوردی ل ترکیا، ب ترکیا ئوسمانی نفیسیه و سالا ۱۹۲۵ ئی ل بهغدا هاتیه چاپکرن. پاشتر هاتیه وهر گئیران بو کوردی.

۲- دیروکا نهژادی کوردان، ب فارسی نفیسیه و ب زنجیره ناقیههرا ۱۹۴۵-۱۹۴۶ د روژناما (کوهستان) دا هاتیه به لافکرن، ل سالا ۱۹۵۶ ل تارانئ هاتیه چاپکرن. پاشتر هاتیه وهر گئیران بو کوردی و عه ره بی.

۳- روودانین ناگری، نهوژی ب فارسی نفیسیه و ب زنجیره ناقیههرا ۱۹۴۵-۱۹۴۶ ئی د روژناما (کوهستان) دا هاتیه به لافکرن، ل سالا ۱۹۸۶ ئی ل تارانئ هاتیه چاپکرن، پاشتر هاتیه وهر گئیران بو کوردی و عه ره بی.

۴- سه ره لدا ناگری، ب کوردی نفیسیه، د کوڤارا هیفی یا ئینیستوتا کوردی یا پاریس دا د چهند خهله کاندا هاتیه به لافکرن، پاشتر هاتیه وهر گئیران بو فره نسی و عه ره بی. ههروه سان چهند نفیسینین دی ل دووڤ دهلیقین بو هه لکه تین د کوڤار و روژنامه یین دی دا ب کوردی و فارسی به لافکرینه.

(۱) خاطرات دکتر هاشم شیرازی، به کوشش هاشم سلمی، (تهران- ۱۳۷۹)، ص ۱۰۸ “ روژبه یانی، هه مان ژیده، بپ ۱۶۰.

شۆرشا ئاگرى ۱۹۲۷-۱۹۳۰

د گریکین بیستان و سیهان ژ سەد سالیای بیستی سی شۆرشین مەزن شۆرشا شیخ سەعیدی ل ۱۹۲۵ی، شۆرشا ئاگرى ل ۱۹۲۶- ۱۹۳۰ی، شۆرشا دیرسیمی ل سالا ۱۹۳۷- ۱۹۳۸ی ل باکووری کوردستانی رووداینه. شۆرشا ئاگرى ئەوا پینج سالان بەرامبەری لەشکەری تورکیا بەرخوەدان کری، چ ژ ئالیی درێژیا ژیی وی، چ ژ ئالیی کاریگەریا وی ل سەر دەولەتین دەقەری و دەولەتین زهێژ ل هەریمی مەزنترین شۆرشا کوردی بوو ل نیقا یەکم ژ سەد سالیای بیستی.

شۆرشا ئاگرى درێژە پیدان شۆرشا شیخ سەعیدی پیران (۱۸۶۵- ۱۹۲۵) بوو ئەوا ۱۱ شوباتا ۱۹۲۵ی ل دەقەرا (دراھینی) دەسپیکری و ب گرتنا شیخ سەعیدی ل ۱۵ نیسانی و سیدارەدانا وی ل ۲۹ خزیرائی ل دیار بە کری ب داوی هاتی. (۱)

(۱) م، ا، هسرتیان، انتفاضة الاكراد عام ۱۹۲۵، ترجمة بافی نازی، المكتبة التقدمية الكردية، بیروت- ۱۹۸۷)، ص ۷۴- ۷۵

- حەسەن هشیار، دیتن و بیرهاتنن من، بیروت، پ ۲۹۴، ۲۵۶

- سلیمان چەفیک، سەرهلدانا شیخ سەعید، کۆفارا فەزین، هۆمار ۱۰، (دەهۆک- ۱۹۹۸)، پ ۶۶، ۶۰

قیانا کوردان بو نازادی و بوونا هژماره کا بزاقین نازادبخواز د وی سهردهمیدا ژ ئالیه کیفه و ژ ئالیی دیغه سهردهریا دژوار و هۆفانهیا تورکان د رۆژین شۆرشى و پشتى سهرکوتکرنا شۆرشى ژى دگهل خهلكى كوردستانى فاکتهرىن سهره کيپن زوو دهسپيکرنه فا شۆرشى يان ژى بهردهوامى دان ب شۆرشى بهلى ل جههكى دى و ب شيوازه كى دى بوون.

تورکان د فى سهردهریا خوهدا جوداهى نه ئیخسته نيقبهرا سهر کرده و پشكدارين شۆرشى و كهسيپن بى لايهن و كهسيپن دژى شۆرشى چهك هه لگرتى، كهسيپن وهك سهد عهبدولقادرى نههرى د رۆژين شۆرشيدا ل نهستهنبولى ل مالا خوه بوو و كور عهبدوللا خوشه نان كو ميقتانى وى بوو گرتن و ل ۲۷ گولانى ل دياربه كرى سیداره دان. (۱) حهسهن خهبرى بهگ نوونهرى دپرسیمى بوو د پهرلهمانى تورکیا دا، د دهمی شۆرشیدا ژ خهلكى دپرسیمى دخواست تهنا بن و پشكداریی دشۆرشیدا نهكهن و ب هه موو رهنگان پشتنهفانیا دهولهتا تورکیا دكر ئه و برازایی وى پيگفه سیداره دان. (۲)

جینوسایدا حکومهتا ترکان بهرامبهری کوردان گه هشته ئاسته كى وهك دیدهفانهك دبیژیت: ((ل ديار به كرى و خاربيتى ههر رۆژ دهه و پازده كهس ل ناف گوره پانين باژیری وهك پهز ب دارفه دمان، ب رهخ وانقه ژى سهرين ژيكرى ئهوين ژ ئالیی لهشكهرى توركفه دهاتنه كوشتن و سهرژيكرن دهاتنه چهقاندن و ل سهر پر و ريكان ب ريز دهاتنه دانان)) (۳) دادگههين ئيستقلالى ئهوين ل ۳ ئادارا ۱۹۲۵ سهر ژ نوو بو قركرنا كوردان هاتينه دامهزراندن، د دهمی سى سال و چوار مهاندا (۲۰,۰۰۰) هزار سزايين سیداره دانى و مليونهك سزايين دى و نهفيكرنى دان، ههر نهف ژيدهره ژ رۆژنامين توركى يين وى چاخى فه دگوهيژیت و دبیژیت: د

(۱) سلیمان چهفیک، هه مان ژندهر، بپ ۶۶

– هسرتیان، ژندهرى بهرى، بپ ۱۰۷ – ۱۱۰

(۲) هسرتیان، ژندهرى بهرى، بپ ۱۱۳

(۳) حهسهن هشير، ژندهرى بهرى، بپ ۳۸۰

وی دەمیدا (۷۰۰,۰۰۰) ھزار مرۆڤ ل کوردستانی ھاتنە کوشتن ۷۰٪ ژ وان ژن و زارۆک و کال و پیر بوون.^(۱)

ژ ئەنجامی ھۆقاتیا تورکان بەری دەسپیکا ۱۹۲۶ چریسکین شۆرشەکی ل چیاپی ناگری گەش دبوون، بەری وی ژ ل دووڤ بەلگەنامە کا فەرماندەبیا لەشکەری باکووری رۆژنایە ئیرانی یا ۲۷ تیرمەھا ۱۹۲۵ ھندەك کەسین قەچاخ ژ ھەر دو دەولەتین ئیرانی و ترکیا ل چیاپی ناگری کومبوون.^(۲) ل دەڤەرین دووری گورەپانا شۆرشا شیخ سەعیدی ژ وەك دەڤەرین شەمەدینان و باشکالا شەر و لیكدان د نیقبەرا کوردان و لەشکەری تورکیادا ھەبوون. وەك شەری مەھا گولانی د نیقبەرا چە کدارین شیخ موسلەحەدینی شەمەدینان و لەشکەری تورکی ل دەڤەرا باشکالا.^(۳)

ب کورتی پشتی شۆرشا شیخ سەعیدی ب دەمەکی کورت ل باکووری کوردستانی شەر و لیكدان دگەل لەشکەری تورکان پەیدا بوون، ئەڤ شەرە چ کاری قەچاخچیان بن چ یاخیبوون بیت ژ ستەما دەولەتی ل سەر دەستی برۆیی ھەسکی تیلی بوونە دەسپیکا شۆرشا ناگری. ئیبراھیم ناغایی ناقدار ب (برۆیی ھەسکی تیلی) ژ مەزنین عەشیرەتا جەلالی ژ مالیباتا(ھەسەسوژی) بوو، د ھەموو ژیی خوەدا ژ سەردەمی ئوسمانی ھەتا تورکیا نوو ئالیگر و پشتەقانی دەولەتی بوو، د دەمی شۆرشا شیخ سەعیدی دا نە تنی پشکداری دشۆرشیدا نە کر، بەلکی پشتی شکەستنا شۆرشا وی و کۆر حسین پاشایی ھەیدەرەن ب فەرمانا تورکان رێک ل

(۱) ھەسەن ھشیار، ھەمان ژیدەر، بپ ۳۳۷

– سلیمان چەڤیک، ژیدەری بەری، بپ ۶۸

(۲) کاوہ بیات، شورش کردهای ترکیا و تاثیران بر روابط خارجی ایران، (تهران-۱۹۹۴)، ص ۲۳

– وەرگیژانا ھەمان ژیدەر ب کوردی ب نافی شۆرشا کوردین ترکیا و کاریگەریا وی ل سەر پەیوەندیین دەرفەیین ئیرانی، وەرگیژانا موسەدەق تۆڤی، (دھۆک-۲۰۰۹).

(۳) کاوہ بیات، ژیدەری بەری، بپ ۲۳ پەراوژی ۱.

بەر کور و نهفی و هندهك شهرقانی شیخ سعیدی گرت بین دقیا دهربازی ئیرانی بن و هندهك ژى كوشتن. (۱)

پاداشتی وی ئه و بوو ده می تورکان دهست ب فه گوهاستن و مشهختکرنا کوردان کری، کاری گرتن و مشهختکرنا وی ژى کر، بهری بیته گرتن ب کور و خارزا و هندهك مروثین خوهفه دهرکهته چیاپی ناگری و پاشتر گهلهك وهلاتپاریزین دی گههشتنه ریزین وان و ل ۱۶- ۱۷ گولانا ۱۹۲۶ یه کهمین شهر د نیقبهرا وان و لهشکهری تورکیادا روودا و ب شکهستنا تورکان داوی هات. (۲)

شورشا ناگری بهردهوامی ب بهرخوهدانی دا ههتا ل مهها تهباخا ۱۹۲۷ ی ل باژیوکی (محمدون) ی لبنانی جقاتا(خویوون) هاتیه دامهزراندن و یهك ژ بریارین کونگری خویوون بهردهوامی دان بوو ب شورشی ههتا دهریخستنا دوا سهربازی تورک ژ کوردستانی. کونگری ئیحسان نوری کو پشکداری د کونگری دا نه کربوو وهك ئەندامی سهرکردایهتی و سهرکردی گشتیی شورشی ههلبژارت و ل داویا ۱۹۲۷ ی ب فهرمانا خویوون گههشته چیاپی ناگری و سهرکردایهتیا شورشی گرتنه دهست. (۳)

(۱) احسان نوری باشا، انتفاضة اکری، ترجمه صلاح برواری - ۱۹۹۱، ص ۲۰-۲۷

- احسان نوری باشا، مژکرات، ترجمه: عبدالستار قاسم کلهور، (ارییل-۲۰۰۸)، ص ۱۳-۱۴.

(۲) یلماز چاملیهل، گلیداغ بی خوهدی نینه(سهرهلدانا چیاپی ناگری)، (ئهسته نیول- ۲۰۰۵)، بپ ۶۴ و ۱۱۱-۱۱۵

(۳) دکتور بلهچ شیرکو، کیشهی کورد، وهرگیتران محمهده حممه باقی، (کوردستان- ۱۹۹۲) بپ ۸۹ - محمد صالح زیباری، الجنرال احسان نوری باشا، مجلة جامعة دهوك، المجلد ۱، العدد ۱، (اب- ۱۹۹۸)، ص ۷۶

- کاوه بیات، ژیدهری بهری، بپ ۲۴- ۲۵

ب گههشتنا ئیحسان نوری بۆ ناگری شۆرش بهرهف قوناغه کا سهردهمیهانه و پیشکته تی چوو، ئالایی کوردستانی هاته بلند کرن، سرودا نیشتمانی هاته دانان،^(*) سهرکردایه تیا لهشکهری و مهدهنی هاته دانان، پیکهاتین ئیداری و ریکخستین (خویبون) ل دهفهرین ژیردهسته لاتی شۆرش هاته دامه زراندن و بۆ ههر دهفهره کی ریفه بهرهک هاته دانان، کۆنسه یا شهر پیکینان و ئهرکین لهشکهری هاته لیکفه کرن، دهسته کین (شهری پارتیزانی) هاته دانان و ئه ف دهسته که مژوولی (شهرین پارتیزانی) بوون ل ته فایی دهفهرین ناگری، تهندرۆک، ئالاداغ، زیلان، میلس، ئهرجیش، ئاباخا، بارگیری و دیادین و دهستی وان دگههشته دهفهرین بازیدی و وانی^(۱) ئیگدیری.

د نیقههرا ۱۹۲۷-۱۹۳۰ شۆرش گههشته ناسته کی نهتنی تورکیا ب ههموو شیانین خوه فه کهته د شهریدا بهرامبهری شۆرش، یه کیتیا سوفیه تی ژی کهته د بهروکا شهریدا دژی شۆرشا ناگری، د راپۆرته کا پارێزگه ها نازه رییجانی بۆ وهزاره تا نیخوه یی یا ئیرانی ل ۱۹۲۸/۴/۲۲ د برگا دوویدا دبیزیت: ژ بۆ ری گرتنی ژ ده ربا زبوونا کوردان بۆ نیف خاکئی روسیا ل نه خچه وانی کو بهرامبه ر ناگری یه روسان لهشکهر کیشایه وی دهفهری.^(۲)

ههروه سان د گهرماتیا هیرشین تورکان بۆ سهر ناگری ل خزیرانا ۱۹۳۰ یه کیتیا سوفیه تی ریک دا تورکیا ب ریکا خیچا ناسنی یا سوفیه تی و د نیف خاکئی سوفیه تی را لهشکهر و چهک و

^(*) ئالایی کوردستانی بی ل چیایی ناگری هاتیه بلند کرن هه مان ئالا بوو بی ل ده سپیکا سالین بیستان ژ سه دسالیا چووی ژ ئالی کۆمه لا ریکخستین جفاکین کوردی فه بریار ل سهر هاتیه دان و ب ریکا جفا تا خویبون گههشتیو شۆرشا ناگری. بنیره: موسه دهق توفی، ئالایی کوردستانی د دیرو کیدا، کۆفارا دهۆک، (هژمار ۳۲- چریا ئیکی ۲۰۰۶)، پ ۵-۷.

- دهقی سروودا ناگری د پاشبه ندی فی په رتوو کیدا بخوینه.

(۱) کاوه بیات، هه مان ژیده ر، پ ۳۰-۳۱

- دکنور بله چ شیرکو، ژیده ری بهری، پ ۹۰

(۲) کاوه بیات، هه مان ژیده ر، پ ۱۹۳.

تەقەمەنى قە گوھىزىتە دەقەرىن بەروكىن شەرى. (۱) دگەل فان ھىرشان راگەھاندنا سوڧىەتى بەردەوام شۆرشا كوردان ب كرنگرتى و دەسكردى ئىمپىريالىزما بەرىتانيا دادنا، بەلى دەھمان دەمدا دەستەلاتداريا بەرىتانيا ل عىراقى بەردەوام دزايەتيا خوه بۆ ھەربزافە كا رزگاربخازا كوردى رادگەھاند كو بىتە ئارىشە بۆ جىرائىن عىراقى. (۲)

دەستەلاتداريا فرەنسا يا وى چاخى حوكمدار ل سوريا ب ھەمووشىانين خوه قە رى ل بەر چالاکفانين جقاتا خويبون گرتن دا ب ھىچ رەنگەكى ھارىكاريا شۆرشا ئاگرى نەكەن. (۳) (*)
تاکە دەرگەھى ھارىكارىە كا كىما شۆرشى ژ نىڧ خاكى ئىرانى قە دەھات، ئەو ژى نە ژ دەولەتى بەلكى ب رىكا عەشیرەتین كوردین دەقەرا ماكو يا ھەفسنوور دگەل ئاگرى، دەولەتا ئىرانى نە بەس ئەڧ عەشیرەتە ژ دەقەرىن سنوورى دووركرن، بەلكى د روژين داوبى يين شۆرشيدا رىك ل بەر لەشكەرى تورکيا قە كر د نىڧ ئاخا ئىرانى را ھىرشى بکەتە سەر دوا دەقەرىن ماينە ل ژىر دەستەلاتى شۆرشگىرىن ئاگرى. (۴)

(۱) كارە بيات، ھەمان ژىدەر، بپ ۲۱۰، ژ راپۆرتە كا باشبەندى لەشكەرىي بەرىتانيا بۆ سىر. ئار. كلاف نوونەرى بەرىتانيا ل تارائى ھاتىە وەرگرتن.

(۲) بىلال ن. شمشىر، بەلگەنامە كانى ئىنگلىز، وەرگىران: سەلمان عەلى، (سلىمانى - ۲۰۰۲)، بپ ۲۷۷، بەلگەناما ھۆمار ۵۳

(۳) كونى رە ش، جەمىعە خويبون و وقائع ثورة ارارات، (اربىل -) ص ۸ - ۲۵ من تقديم الدكتور عبدالفتاح علي البوتاني

(*) بۆ پتر پىترانىنان ل سەر روڧى روژئافاھى كوردستانى د شۆرشا ئاگرى دا بىرە: الدكتور عبدالفتاح علي البوتاني، علي صالح الميراني، وثائق بريطانية عن مشاركة كردستان - سوريا في ثورة آارات، (دھوك - ۲۰۱۰).

(۴) احسان نورى باشا، مذكرات... ص ۷۷.

وهزيرى دهرفهئى توركيا چهند رۆژهكان پشتى فهمراندا شوڤشى د ديداره كا رۆژنامهفانيدا
ل تارانى گۆت: ئاريشه ب هاريكاري و ههڤكاري ههردو ئاليان هاته چاره كرن و ژ نهو پاشفه
ب چ رهنگه كى جهى نېگه رانيى نينه... (1)

شوڤشا ئاگرى يا دوورپيچداى ژ هه موو ئاليانفه و د فى سهروبهريدا پينج سالان فه كيشا و
د فان سالاندا چهند شهريين مهزن و چهندين كريانين (پارتيزانى) روودان. پشتى شكهستنا
شوڤشگيريين ئاگرى د شهري گهلبى زيلاان دا 20 خزيان- 3 ئيلونا 1930 و زيانين مهزنيين
ب كوردان كه تين چ پيئ له شكهري چ پيئ مهدهنى، شيانين بهرخوهدانى كييم بوون، بهرخوهدان
مال چهند دهفهره كين بهرتنهگيئ ئاگرى پيئ ههڤسنوورين ئيراني. (2)

د نيقيبهرا 7-14 ئيلونا 1930 شهري داوئى لى شهرك مهزن، د نيقيبهرا ههردو ئالياندا
روودا، د فى شهريدا هژمارا شهرفانين كورد (600) كهس بوو بهرامبهر 30,000 هزار
سهرباز و 32 توپ و 550 رهشاش و 52 فروكيئ توركان. شوڤشگيران بهرگريه كا قاره مانانه
كر، بهلى د نهجمادا ب ناچارى بهرف بلنداھيئ چيائى ئاگرى نيزيكي سنوورى فه كيشان و
بهردهوامى ب شهري دا، د رۆژا سىي يا شهريدا هه وهك ئيحسان نورى فه دگيريت: بهلى ژ
پشت سهري وان و ژ هندري توخيئ ئيرانيقه ب رهنگه كى نه چافهريكري دهنگى يه كه مين
گولله توپى... و پاشتر شيلكين تفهنگ و رهشاشان بهرف وان هاتن... د دهمه كى كورتدا ديار
بوو كو ئه و دگهل هيزين له شكهريين توركى كه تينه سنگى ههڤ و تورك ب هاريكاري بهرپرسين
ئيراني ژ ئاليى بولاغباشى فه بو بلنداھيئ قوزلو و ئايوبينگ بهرف پيش هاتينه و چ ريكيين
بهرگريئ فه كيشانى ل بهر وان نه هيلينه. (3)

(1) كاوه بيات، ژيدهري بهري، پ 157

(2) يلماز چامليله، ژيدهري بهري، پ 169-186

(3) يلماز چامليله، هه مان ژيدهر، پ 198

- احسان نورى باشا، مذكرات...، ص 77-78.

پشتی کو شورشگیرین ناگری بی هیفی بووین ژ بهرگری ل ۹/۱۱ ۱۹۹۹ دووریچا تورکان ل دهفهره کی شکاند و خواستن ژ دوور پیچی رزگار بن، بهلی فی جاری کهنه بهر بومبا و گولله بارانکرنا لهشکه ری سوفیه تی، ب ناچاری زفرینه شه پاش و دنیف دووریچا تورکاندا، دقان دو روژاندا (۲۰۰) شهر فائین ناگری و گلهک مهدهنی هاتنه کوشتن.^(۱)

چ ری ل بهر شورشگیران نهمان، دقیا دووریچا تورکان بشکین و دهربازی ئیرانی بن، ل شهفا ۹/۱۱ ۱۹۹۹ دهسته یین کوردان، ژ هیلا گومک - سهردار بولاغ - هاراپکشلائی هیرشهک مهزن کرنه سهر لهشکه ری تورک، د نیقبهرا ههر دو هیژاندا شه رهک مهزن روودا، ژ کوردان پرکس هاتنه کوشتن، بهلی دووریچا تورکان شکاند و دهربازی سنووری ئیرانی بوون.^(۲)

بهلی لهشکه ری ئیرانی ل پیشیا وان بوو و سی روژان دگهل فی لهشکه ری شهر کرن. ل داویا داوی ئیحسان نوری پاشا، هه فزینا وی یاشار خاتم، شیخ عهبدولقادر، خالس، نادر و محمه د بهگ ب چند کسه یین دن یین شهر فائره دهربازی ئیرانی بوون. برویی حهسکی تیلی، فدرزهنده بهگ ب دههان میرخاس و سهر و کین کوردان، ب دهستین لهشکه ری ئیرانی هاتنه کوشتن.^(۳) ب فی چهندی ل ۱۴ نیلونا ۱۹۳۰ داوی ب شورشا ناگری هات. هه رچهنده

(۱) یلماز چاملیبل، ژیده ری بهری، بپ ۱۹۹

(۲) یلماز چاملیبل، ههمان ژیده ری، بپ ۱۹۹

(۳) یلماز چاملیبل، ههمان ژیده ری، بپ ۲۰۰

(*) د پهرتووکا گلیداغ بی خوهدی نینه (سهرهلدانا چیبائی ناگری) یا یلماز چاملیبل دا هاتیه برو حهسکو تیلی ل ۱۷ نیلونا ۱۹۳۰ ل گری سیرا پشتی شه ره کی سی روژی دگهل لهشکه ری ئیرانی هاتیه کوشتن، بهلی د ژیده ره کی ئیرانی دا ل دوو چهند بهلگه یان ل مهها موردا ۱۰ ۱۳۱۰ هه تاوی (سیکا بهراهی ژ تیرمهها ۱۹۳۱ ی ز) د شه رکیدا دگهل هیژین ئیرانی ل بلنداهیین روژهلانی ساری ناجاق هاتیه کوشتن. یییره:

- یلماز چاملیبل گلیداغ بی خوهدی نینه (سهرهلدانا چیبائی ناگری)، (نهسته نیول - ۲۰۰۵)،

بپ ۶۴ و ۱۱۱ - ۱۱۵

- کاوه بیات، شورش کردهای ترکیا و تاثیر ان بر روابط خارجی ایران، (تهران - ۱۹۹۴)، بپ

۱۵۲.

ههتا پاییزا ۱۹۳۲ی ل هندهك دهفهرین سنوورین ئیرانی و تورکیا هندهك شهر و سقکهشهر د نیقبهرا بهرمایین شورشگیرین ناگری و لهشکهترین تورکیا و ئیرانی د بهردهوام بوون.^(۱)

وهك بهری نها هاتیهدیارکون د شهری ۷-۱۴/ئهیلولیدا هژمارا شهرقانیین ناگری ژ بلی ژن و زارکان (۶۰۰) کەس بوو، د شهری ۱۰-۱۱/ئهیلولیدا (۲۰۰) شهرقانیین کورد هندهك کەسین سقیل ژيانا خوه ژ دەست دان. ههروهسان ههتا ب داوی هاتنا شهری (۵۰۰) شهرقان و ۱۰۰ژی ژن و زارۆك هاتنه کوشتن.^(۲) ب فی چهندی (۱۰۰) کەس ژ شهرقانیین ناگری ژ بلی هندهك ژن و زارۆکان مابوون، ههرحهنده فی ژیدهری ئاماژه ب ژیدهری فان پیتزانیان نه کریه.

ئیحسان نوری د ههردو کتیپین خوهدا ئاماژه ب چاوانیا تهسلیمبوون ب ئیرانی و هژمارا کەسین دهرباز بووینه ئیرانی و سهرئهنجامی وان نه کریه. بهلی د ژیدهری بهردهستدا دیار دبیت مشهختین ناگری ل ئیرانی بوونه دو جوین، کەسانین سهر ب عهشیرهتانه و بین مروقتین خوه د نیف عهشیرهتین وهك جهلالی و خهلیلکان ههین، گههشتنه فان عهشیرهتان و ب هاریکاریا وان ژ دهستلاتی ئیرانی یاخی بوون، هندهكان ژ وان ههتا پاییزا ۱۹۳۲ی بهردهوامی ب بهرخوهدانی دا، وهك فهرزهنده و ئهیبووب ئاغا و برۆ حهسکی تیلی و کورین وی و مروقتین وان. ل دهسپیکا نادارا ۱۹۳۱ی ل گهرمهسیرین (ناق گۆل) کەتنه بهر هیرشا ئیرانی د چهنده شهرهکین یهك ل دووڤه یهكدا ل دهه رۆژین بهراهی ژ مهها تیرمههی د شهرین دهفهره (زیوا ژیری) و بلندههیین (دومانلو) ئهیبووب ئاغا هاته کوشتن^(۳) و ل سیکا دووی ژ تیرمهها ۱۹۳۱د شهرین دهفهرین ناروج کهنده و ئاقداش بلندههیین رۆژهلاتی ساری ئاجاق برۆ حهسکی

(۱) یلماز چاملیهل، ژیدهری بهری، بپ ۲۰۰

- کاوه بیات، ژیدهری بهری، بپ ۱۴۹-۱۵۸

(۲) یلماز چاملیهل، ژیدهری بهری، بپ ۱۹۹-۲۰۱

(۳) ۲ کاوه بیات، ژیدهری بهری، بپ ۱۵۱* د پراویزی ۲۲ی ئاماژه ب مزارا کوشتنا برۆ حهسکو تیلی هاتیه کون.

هاته كوشتن^(۱) د بېرده واما هيرشين خوه د ل شفا ۱۹۳۱ ې چريا دوو ۱۹۳۱ ې له شكهري
ئيراني ل دهفرا (موخه نه س) ژ دو ئاليان فه هيرش كره سهر چه كدارين شورشا ئاگري پشتي
شهره كي مدن له شكهري ئيراني دهستلاتي تهفابي دهفرا باكووري روظنفايي ئيراني گرتنه
دهست و بين مابي ژ كوردن ئاگري بېره ف جهين نهديار چوون^(۲) وهك ژيدهرهك دي نامازه
بي دكته هندهك ژ قاره مانين دي بين ئاگري وهك سديد خان، عهلي جان، ره شوئي سلو، شيخ
زاهر و بين دي ههتا پاييزا ۱۹۳۲ ې ل چيايين نيقبه را ئيراني و توركي مژوولي شهره (پارتيزاني)
بوون دگهل له شكهري هردو دهوله تان، نهو ژي د نهجامي كيما چهك و تهقه ميني و خوارن و
پيدقنين دي و پيلانين توركان و سيخورين وان ههر بهك ب رهنگه كي ب داوي هاتن^(۳).

(۱) كاوه بيات، هه مان ژندهر، بپ ۱۵۵

(۲) كاوه بيات، هه مان ژندهر، بپ ۱۵۷

(۳) يلماز چاملبل، ژندهري بهري، بپ ۲۰۰ - ۲۰۱

سائين په نابهري

جوینی دووی ژ مشهختین ناگری کو ئیحسان نوری پاشا د ناؤ واندا بوو وهك په نابهري كه تنه ئیرانی. پستی کو ئیحسان نوری وهك په نابهري خوه دایه دهست حكومهتا ئیرانی، حكومهتا ترکان داخوازا بدهسقه دانا وی بو ترکیا دكهت، د نهنجامی دانوستاندینن ناڅهرا هدر دو حكومهتاندا بریار هاته دان: نه دهنه دهست ترکان ب مەرجه کی دهست ژ سیاستی بدهدهت، هه موو په یوه نندین خوه دگهل كوردان بریت، ل تارانئ ل ژیر فه مانا ب كوته کی بیت و بیی دهستورا دهولهتا ئیرانی ژ فی باژیری دوور نه كه قیت. (۱)

د ژیده ره کی دیدا ناماژه ب وی چهندی هاتیه کرن کو حكومهتا ئیرانی ژ بو بهر ژه وه نندین دهولهتا خوه و په یوه نندین دوستینیا خوه دگهل ترکیا ل بهر هات کو وی بدهته دهست ترکان، بهلی دهمی مسیو سرگیس بهرپرسی حزبا داشناك (نهرمه نین ئیرانی) ناگاداری فی چهندی دبیتن ژ بهر وی هه قالیینیا وی دگهل ئیحسان نوری پاشای هدی ب هاریکاریا بالیوزخانا ئینگلیزی ل تههرانی ناهیلن ئیران ئیحسان نوری بدهته فه دهست دهولهتا ترکیا. بهلی ژ بو رازیكرنا دهولهتا

(۱) عبدالرحمن پاشا، اوراق احسان نوري پاشا، مجلة متین، العدد ۲۵، (دهوك- تشرین الاول ۱۹۹۳)، ص ۹۹

پاراستیون، دا نه‌کشفه ده‌ست دوژمنی د هاونه‌کیدا دقوتیت و وه‌ک هوورکی کانزایه‌کی بۆ روژین تنگ‌گافت هه‌لدگریت.

دقان نه‌ه هه‌یفین زیندانا ئیحسان نوری ل شه‌هره‌بانی نه‌و روژین دژوارترین فی‌خانی ل چیاپی ناگری هنر لی دکر گه‌هستن، وه‌ک نه‌و فه‌دگریت: نه‌کو هه‌فزینی وی د زیندانا شاهی فه‌ بیته ژه‌هرخوارکون، وی ژ وی درافی ژ زیری قوتایفه ده‌سکه‌فتی، هه‌ر روژ خوارنا وی به‌ره‌فدکر و دبره ده‌ری زیندانی و ددا ده‌ست وی^(۱).

پشتی نه‌ه هه‌یفان ئیحسان نوری وه‌ک چه‌ندین په‌نابه‌رین شو‌رشا ناگری ده‌یته سه‌رگونکر (نه‌فیکرن) بۆ باژیرکی ساوه‌یی ئیرانی (ل دوو‌فه‌هنده‌ک ژیده‌ران بۆ ساوه و ده‌مه‌کی ژی بۆ یه‌زد).^(۲) دبره‌هاتین دکتور هاشم شیرازی دا هاتیه‌فه‌گیران: پشتی کو ده‌وله‌تا ئیرانی رازیوی ئیحسان نوری وه‌ک په‌نابه‌ر وه‌رگریت ژ بۆ رازیکرنا ده‌وله‌تا ترکیا ئیحسان نوری ل جه‌ه‌کی گه‌له‌ک دوور ژ سنووری ترکیا (باژیرکی کرمان) زیندانیکر، پشتی چوار سالان ژ فه‌مانا ب کوته‌کی ل وی جه‌ی ده‌ستووری دایی بزفرینه‌فه‌ تارانی و ل ژیر چافدیریا سازیا شه‌هره‌بانی بیتن ب هاریکاریه‌کا (۲۴۰) تومهنین ئیرانی وه‌ک مووجه‌یی په‌نابه‌ریی.^(۳) ب فی چه‌ندی بیتن هه‌تا سال ۱۹۳۴ ل ده‌رفه‌ی تارانی بوو. د فی سه‌روبه‌ریدا تنی یاشار خانم و پیره دایکا خوه (ل سال ۱۹۴۵ ل تارانی دایکا وی وه‌غه‌را داوی کریه) که‌س و هه‌فال و هه‌فخه‌مین ئیحسان نوری بوون. ل دوو‌فه‌به‌لگه‌نامه و ژیده‌رین به‌رده‌ست ل سالین ده‌سپیکین شه‌ری جیهانیی دووی ئیحسان نوری ل تارانی دیار بوویه، چه‌ به‌ری هنگی ل ساوه و یه‌زد و کرمان بیت یان ل تارانی ب خوه و جه‌ین دی بیتن، وه‌ک د به‌ریه‌رین چوویدا دیاربووی، لی ژبه‌ر سه‌روبه‌ری سیاسی وی سه‌رده‌می و سه‌رده‌ریا ده‌وله‌تا شاهنشاهی دگه‌ل نه‌شیابیت خوه دیارکه‌ت و ل نافه‌ ناهه‌ندین جفاکی بیته نیاسین.

(۱) رحیم اشنویی محمود زاده، ژنرال احسان نوری پاشا، (ته‌ران- ۱۳۸۶)، ص ۴۹.

(۲) کاوه به‌یات، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۱۷۹-۱۸۰.

(۳) خاطرات دکتور هاشم شیرازی، بپ ۱۰۶.

پېژانين دهربارهى پهنابهريڼ دى يين شورشاناگرى دقې قوناغيدا دكيمن، تنى نهوا دهپته زانين ل دووډه بلگهنامه كا ئيرانى يا رۆژا ۲۸ گولانا ۱۹۳۴ كو (ره شفقيسى راپورتا كوموسيونا فه كوليني ل سهر كه سين ل ژير چاقديري) به، ﴿(۵۳) كهس ژ زن و زاروكين شهرخوازين ناراراتي (ناگرى) ل ناهيبي (دار التريبه) بي ته بريزي ل ژير زي ره فاني بوون. ههروه سان كه سين ژيري ب نافي (كوردين ناراراتي) ل جهين جودايين ئيرانى ل ژير چاقديري بوون: شيخ عهبدولقادر (تاران)، شه مسه دين (مه شهه د)، محمه د به گ (تاران)، ئيلخاني (تاران)، مصرو (سه منان)، نه حمه د عهلى (سه منان)، ره بابه خيزانا برو حه سكي (تاران)، به صره خيزانا فره زندهى ل زينداني مريه نهو ژى ل تاراني بوو. (۱)

ههتا ده سپيكا شهرى جيهاني دووى چ پيرانين دى دهربارهى قوناغى ژ زي ئيحسان نورى و هه قالين وى ل بهر دهست نين. ل ده سپيكا ساليين چلان زانيارين بهر فره هت دهربارهى ژيانا ئيحسان نورى ديار دين، ههروهك د بلگه نامه يين بهر ده ستدا ديار دبیت ب تايهت نفيسينا وهزاره تا بهر گريا ئيراني نفيسينگه ها له شكه رى ل ۲۳ نيسانا ۱۹۴۲ ى كو تيدا هاتيه (ئيحسان نورى دگه ل يوسف عهلى موهاجر، به سره حه سنانى، ته يمور جه لالى، شه مسه دين جه لالى، ئيلخاني جه لالى و محمه د دهر ویش سهرا وهزاره تا نيخوهي د ده ن و ژى دخوازن ژ بهر كو گرانيه كا زنده چوويه سهر خه رجى ژيانا وان يان موچه يى بو وان هاتيه ته رخانكرن بيته زيده كرن يان چاقديري ل سهر وان بيته راكرن دا نهو ب خوه كار بكنه و ژي ده رى ژيانا خوه په يدا بكنه. (۲)

ديار دبیت كو ئيحسان نورى د قوناغيدانكو ل مه ها نيسانا ۱۹۴۲ ى ل تاراني بوو بهلى هيژ ل ژير زي ره فاني بوو.

تنى دو هه يقان پشتى قى سه ره داني ئيحسان نورى ب نافي (ريقه به رى بزاقين چووي يين هيژين مليونين كوردستانا توركيا) داخوازي ژ سه روک وهزيران دكهت (يان وى ل كاره كى ل ناستى وى دامه زرين، يان ژى موله تى بدهنى نهو ب خوه نازادانه كاره كى ل هه ژى خوه

(۱) كاوه بيات، ژي ده رى به رى، بپ ۱۷۹

(۲) هه مان ژي ده رى چووي، بپ ۱۷۹ - ۱۸۰ په راويز.

پهیدا بکەت...)) و ئەگەر دەولەتی ژ بەر هەر ئەگەرەکی بیت ((مانا وی ل ژێر چاقدییری ب
 فەر و پیدفی بزانیته خەر جیی گونجای ل دووڤ کاودانی ژیارا هەیی بۆ وی ڤەبریت...)) هەر
 وەسان وی دیار کریه ((..ژ بەر کو وی ل خواندنگهها بالا یا لهشکهریا تورکیا ل ئەسته مبولی
 باوەرناما هۆنەری توپوگرافی دەستڤه ئینایه...)) ئەو دکاریت دکارین نهخشه کیشانیدا کار
 بکەت. بەلێ ئەڤ داخوازه یا بی ئەنجامبوو. ئەڤ داخوازا ئیحسان نوری ب هژمار
 ۱۳۲۱/۴/۱ ل ۱۹۴۲/۶/۲۲) زل نقیسینگهها سهروک وهزیرین ئیرانی هاتیه
 تومار کرن.^(۱)

د ڤی نقبه ریڤدا ل دووڤ نقیسینین وهزارهتا نیخوههیی یانیرانی هژمار ۲۳۹۲/۲۳۳۶ و
 ۱۹۴۲/۷/۲۵ و ۷/۱۷ ل ۱۹۶۴/۱/۲۳۶۲ و راپورتەك ژ سوپایی رۆژناڤا گههشتیه و تیدا هاتیه کو
 دهسته کهکا کوردان ب سه ره پهرشتیا کوری سمکوی و شهریف خان کوری سهید ته های ب
 مه ره ما ره ڤاندنا ئیحسان نوری نوونه رین خوه هنارتینه تارانێ و دیدار د نیقبه را سهید
 عه بدولایی پسمامی سهید ته های و سه یقول قوزات و قازی محمه دی و ئیحسان نوری
 چیبووینه، بهلێ پشتی رقبه بهریا ئاسایشی ڤه کولین د ڤی بابه تیدا کرین گههشتیه وی باوه ریی کو
 وی ل بهر نینه ژ تارانێ ده رکه ڤیت. وهزارهتا بهرگریی ژ ل ۲۰ ته باخا ۱۹۴۲ ی راپورتەك
 دایه رقبه بهریا گشتیا ئاسایشی و تیدا دیار کریه کو ل دووڤ ڤه کولینین وان کرین نه ئیحسان
 نوری ل بهره ژ تارانێ ده رکه ڤیت، نه ژی...)) که سین دیدار دگه ل وی کرین نیازا ده ریخستنا
 وی هیه...)) ژ بهر ڤی چهندی جڤاتا وهزیران د جڤینا خوه یا شه شیدا ل مهها تیر ۱۳۲۱
 ههتاوی (۶/۲۲ - ۱۹۴۲/۷/۲۲) ز رازیوو ل سه ر ئازاد کرنا ((حهفت کهسان ژ مشهختین
 تورکیا)) ئانکو ئیحسان نوری و هه ڤالین وی و ل دووڤ راسپاردا وهزارهتا بهرگری بریار هاته
 دان هاریکاریا بۆ وان د هیته مهزاختن (ژ وان ژی هاریکاریا ئیحسان نوری یا کو بۆ

(۱) هه مان ژیده ری چووی، بپ ۱۸۰.

۱۵۰۰ ریلیئن ئیرانی هاتیه زنده کرن) هتا دمه کی کاره کی ههژی پهیدا دکهن وهک بهری بیته دان. (۱)

ههروه کی ژ نفیسینه کا وهزاره تا نافخوهی - ریفه بهریا گشتیا پولیسان دهیته زانین ئیحسان نوری و حهفت ههقالین وی ل ۱۱ ته باخا ۱۹۴۲ ی ژ ژیر زیره فانیی هاتینه نازاد کرن، بهلی هه ل ده سپیکا فی نازاد بوونا وی دوباره که تیه فه بهر گه فین ده زگه هین ناسایش و هه والگریین ئیرانی و ترکیا و نه رازیوونین وهزاره تا کاروبارین ده رفه یا ترکیا و بالیوزخانا وان ل تارانئ. پشتی کیتم ژ چوار هه یقان ژ نازاد بوونا وی ریفه بهریا گشتیا جه ندرمین ده وله تی ل ۳۱ کانوونا ئیکی ب نفیسینه کی سه رۆکتیا ریفه بهریا گشتیا پولیسان ل وهزاره تا نافخوهی ناگدار دکهت کو پیرانین گه هشتینه وان کو ئیحسان نوری ژ تارانئ ده رکه تیه و چوویه نازه ریجانی و دیدار دگهل عومه ر خان کریه و بو دیدارا شیخ عه بدولقادی چوویه ئالیی ماکو، هه مان نفیسین داخواز دکهت کو فه کولین ل سه ر فی چه ندی بیته کرن و مه ترسیا خوه دیار دکهت نه کو ئیحسان نوری دقیت شورشه کی بهریا بکهت. (۲)، ریفه بهریا پولیسان د بهر سفیدا ب نفیسینه کی ل ۱ کانوونا دووی ۱۹۴۳ ی دیار کریه کو نافری ل تارانئ یه و نه چوویه ده رفه، بهلی هه که هاریکاریا وی نه هیته کرن، یان کاره کی ژیارا وی دابینکهت بو نه هیته دیت دی ژ ناچاری ژ تارانئ ده رکه فیت و بهر هف کوردین نازه ریجانی چیت. (۳)

د بهر ده وامیا فان بگرو فه کیشان و نفیسینین نافه را ده زگه هین بالاین ئیرانی وهک د نفیسینه کا وهزاره تا کاروبارین ده رفه دا بو سه رۆکوه زیران ل ۲۵ شوپاتا ۱۹۴۳ ی دا دیار دبیت کو ب نازاد بوونا ئیحسان نوری ده وله تا ترکیا که تیه نیگه رانیی و پشتی سیژده سال و نیقان ژ نه مانا شورش ناگری ترس ل جه م پهیدا بوویه و بالیوزی ترکیا ل ئیرانی هاوار ژئ بلند بوونه و

(۱) هه مان ژنده ری چووئی، بپ ۱۸۰.

(۲) رحیم اشنوی محمود زاده، ژنده ری بهری، بپ ۲۱۰. بهلگه نامه هژمار (۱).

(۳) ژنده ری چووئی، بپ ۲۱۱. بهلگه نامه هژمار (۲).

داخواز ژ ئیرانی کریمه هیژ دهلیقه ژ دست نهچوون ریڅ ل بهر ئیحسان نوری بیته گرتن و داخواز کریمه دوباره ئیحسان نوری بکهښتهښه ژیر زیږهفانی و بیتهښه گرتن.^(۱)

ههډچهنده ریښه بهریا سیاسی ل وهزارهتا دهولهتی د نفیسینه کا خوهیا ۱۹۴۳/۳/۳۱ بو سهرؤکوهزیران دیار کریمه کو ئیحسان نوری نهښایه ژ تارانئ دهرکهښت و ههر ههیف مووچهیی خوه ژ ژمیریاریا پولیسان یا وهزارهتی ل تارانئ وهردگریت.^(۲)

هموو نهښه مفایی ئیحسان نوری نادهن و ل رۆژا ۲۶ گولانا ۱۹۴۳ ل پشکا ههوالگریا فهرمانگهها یه کهم یا ریښه بهریا گشتیا پولیسان هاتیه دهسته سهرکرن (تهوقیفکرن) بیی کو نهو ب خوه ژئ نهگهرئ دهسته سهرکرن خوه بزانیته.^(۳) ل قیرئ پیدښه بیته گوتن وهک ژ نهښامئ خواندنا بهلگه نامه یان دیار دبیته، نهښه نازادیا ئیحسان نوری پاشای ههډچهنده یا سنووردای بوویه و ههردهم ل ژیر زیږهفانی بوویه لئ ساله کی نهښه کیشایه کو د ناههرا تیرمهها ۱۹۴۲- نادارا ۱۹۴۳ ی بوویه.

نهښه دوباره گرتنا وی نهښامئ دیداره کا ناههرا بالیوزئ ترکیا ل ئیرانی بوو دگهل وهزیرئ دهرښه یئ ئیرانی ل ۷ گولانی ههروهک ژ قئ نفیساری دیار دبیته: د نفیسینا رۆژا (۱۹۴۳/۵/۸) (نهپتی و زۆر بلهز) یا وهزارهتا کاروبارین دهرښه یا ئیرانی دیار دبیته کو د دیدارا رۆژا ۱۷ نوردیبه ههشت (۵/۷) یا بالیوزئ ترکیا ل تارانئ دگهل وهزیرئ دهرښه یئ ئیرانی بالیوزئ تهئکید ل سهر هندي کریمه کو دهولهتا وی ب رۆدی داخواز کریمه کو ئیحسان نوری بیتهښه گرتن و ههر رهنکه نازادیهک ب ئیحسان نوری بیته دان ب بوچوونا دهولهتا ترکیا بهروفاژی دگهل دوستینی دی هیتته وهرگرتن، لهوما بالیوز داخواز دکهت دهملدهست فهرمانا دهسته سهرکرن وی بیته دان و نهو بی بیته ناگادار کرن داکو ب بروسکی دهولهتا خوه بی ناگادار بکهت.^(۴)

(۱) ژیدهرئ چوویی، ۲۱۲. بهلگه نامه هژمار (۳).

(۲) ژیدهرئ چوویی، ۲۱۴. بهلگه نامه هژمار (۴).

(۳) ژیدهرئ چوویی، بپ ۲۱۶. بهلگه نامه هژمار (۷).

(۴) ژیدهرئ چوویی، بپ ۲۱۵. بهلگه نامه هژمار (۶).

وهك دبیژن دا خه و ب چاقین وان بکهفیت و هه شهف ههلامهتی ئیحسان نوری پاشایی
سهرکردی شورشاناگری ژ سنووری ئیرانی ده‌ریاز نه‌بیت خه‌وا وان بقه‌ره‌فینیت.

د سی به‌لگه‌نامه‌یین دی داکو نفیسینه‌کا وه‌زاره‌تا ده‌وله‌تی ریفه‌به‌ریا گشتیا پولیسان ل ۸
حزیرانا ۱۹۴۳ی و سکالایه‌کا ئیحسان نوری یه بو سه‌روکوه‌زیرین ئیرانی ل ۲۱ حزیرانا
۱۹۴۳ی و سکالایه‌کا وی بو وه‌زیری ده‌رفه‌یی ئیرانی نه، دیار دبیت کو :

- ئیحسان نوری پشتی نازادبوونی د سه‌روبه‌ره‌کی ئابووری جفاکیی دژواردا ژیا، نه‌و
(۱۵۰۰) ریالین د کومبوونا جفا‌تا وه‌زیراندا بریار ل سه‌ر هاتیه‌دان نه‌هاتینه‌مه‌زاختن و تنی
(۸۵۰) ریال بو هاتینه‌مه‌زاختن کو تیرا کی‌مترین پیندقیی ژیا نیی وی سه‌رده‌می نه‌ دکرن.

- خیرانا وی سی کس بوون، نه‌و و هه‌فژینا وی یاشار خام د وی سالییدا نه‌و سه‌ری
هه‌شت سالان بوو یا نه‌ساخ و ل ژیر چاره‌سه‌ریی بوو و خه‌سوویا وی کو د ژیی ۷۵ سالییدا
بوو، ب دوباره‌گرتنا وی سه‌روبه‌ریی فی خیرانا غه‌ریب و په‌ریشان هه‌ژ په‌ریشانتر لی هاتیه.

- ئیحسان نوری باوه‌ریه‌کا موکم هه‌بوویه کو نه‌گه‌ری سه‌ره‌کیی گرتنا وی حکومه‌تا
ترکیایه ب تاییه‌ت وه‌زاره‌تا ده‌رفه و بالیوزی ترکیا ل تارانی له‌وما ژی داخواز ژ به‌رپرستین
ئیرانی دکه‌ت ب هه‌ر ره‌نگه‌کی یان ل دوو‌ه هه‌ر قانونه‌کا ئیرانی سه‌رده‌ده‌ری دگه‌ل وی
بیته‌کرن تنی ل دوو‌ه ئاره‌زوویا وه‌زیری هه‌لبژارتیی ترکیا ئانکو بالیوزی ترکیا ل تارانی بریار ل
سه‌ر چاره‌نقیسی وی نه‌هه‌ته‌دان.^(۱)

وه‌سان دیاره‌ نیگه‌رانیا ده‌وله‌تا ترکیا ژ نازادیا ئیحسان نوری فشاره‌ک مه‌زن ئیخستیه‌ سه‌ر
ده‌سته‌لاتدارین ئیرانی له‌وما سه‌روکوه‌زیرین ئیرانی ب خوه د نفیسینه‌کا تاییه‌تدا ل روژا
۱۹۴۳/۸/۱۷ ئانکو سی هه‌یفان پشتی دوباره‌گرتنا وی دبیزیت: پیندقی دکه‌ت نه‌ه‌که‌سه
گرتی بمینیت، ژبه‌ر کو ده‌وله‌تا ترکیا ژ نازادیا وی یا نیگه‌رانیه.^(۲)

(۱) ژیده‌ری چووی، بپ ۲۱۶-۲۲۱ به‌لگه‌نامه‌یین هژمار (۷، ۸، ۹).

(۲) ژیده‌ری چووی، بپ ۲۲۲. به‌لگه‌نامه‌ هژمار (۱۰).

ل ۱۰ کانوونا دووی ۱۹۴۳ کارگیری سیاسی و وزارت دهولهتی ل دووفا داخووا ریقه بهیریا گشتیا پولیسان داخووا ژ سهرکوهزیران دکته بریارا داوی ل سهر گرتن یان بهردانا وی بدهن ژ بهرکو سهری پینج هه یقانه بی دهسته سهر کره. (۱)

ل دووفا نفیسینه کا دی یا وزارت کاروبارین دهرفه ل ۱۰ شوباتا ۱۹۴۴ ی بو سهرۆکوهزیران ب فهگوهاستن ژ نفیسینه کا بالیوزخانا ئیرانی ل نه نقره ل ۲۸ کانوونا دووی ۱۹۴۴ دیار دبیت کو (وزارت دهرفه یا ترکیا ب نازاد کرنا نافر ی یا رازی نینه و دقیت بی گرتی بیت)، بهی ژ بهر چند نه گهران وهزیری کاروبارین دهرفه بی ئیرانی پیشیناز دکته بو سهرۆکوهزیران فهرمانی بدهته ریقه بهیریا گشتیا پولیسان ئیحسان نوری ب که فاله ته کی کو نه شیت ژ تارانی دهرفه کفیت ژ دهسته سهر کرنی نازاد بکهن. (۲)

پشتی فی نفیسینا وزارت کاروبارین دهرفه یا ئیرانی بو سهرۆکوهزیران ئیحسان نوری ژ دهسته سهری هاتیه نازاد کرن، بهی ژ ئیده ری بدهست ناماژه ب روژا نازاد کرنا وی نه دایه. بهی نهم دکارین بیژین د نایه را ۱۰ شوباتا ۱۹۴۴ نفیسینا وهزیری کاروبارین دهرفه بو سهرۆکوهزیران و ۲۱ گولانا ۱۹۴۴ ی کو ئیحسان نوری ب خوه سکالایه ک بو سهرۆکوهزیران نفیسینه هاتیه نازاد کرن، هیژ پتر نهم دکارین بیژین د نایه را ۱۰ شوباتی - ۲۰ نادارا ۱۹۴۴ ی دا هاتیه نازاد کرن، چنکو د سکالایا ۲۱ گولانی دا دبیت نهفه دو هه یقه خهرجی وان نه هاتیه دان) ژ فان په یقان مروفا دکاریت بیژیت نهو د فان دو هه یقاندای نازاد بوویه. (۳)

ل فیری دیار بوو پشتی کو ئیحسان نوری ل ۱۱/۸/۱۹۴۲ ژ ژیر زیره فانی هاتیه نازاد کرن ل ۲۶/۵/۱۹۴۳ ب فشارا دهولهتا ترکیا ل سهر ئیرانی هاتیه فه دهسته سهر کرن و ههتا مهها نادارا ۱۹۴۴ ی مایه گرتی .

(۱) ژیده ری چووی، بپ ۲۲۳، بهلگه نامه هژمار (۱۱).

(۲) ژیده ری چووی، بپ ۲۲۴، بهلگه نامه هژمار (۱۲).

(۳) ژیده ری چووی، بپ ۲۲۵، بهلگه نامه هژمار (۱۳).

ههژیه بیژین ههروه کی ژێدهرهك ژ زارده فی ئیحسان نوری فه دگوهیژیت کو دسالیڤ شهری جیهانیدا ژ ترسیڤ هندی نه کو بره فیهته کوردستانا تورکیا و شورشه کی بهریا بکهت. دهسته لاتدارین ئیرانی نهو گرتیه و زیندانی کریه، بهلی وی ب ریکا نهو زیندانیڤ دهینه نازادکرڤ نامه بو نونه رین روسیا و بهریتانیا و ئه مریکا کو وی ده می ل ئیرانی بالا دهست بوون هنارتینه و ب نافگیریا وان ل جه م بهرپرسیڤ ئیرانی هاتیه نازادکرڤ.^(۱) بهلی فی ژێدهری ئاماژه ب رۆژ و هه یف و سالیڤ فی روودانی نه کریه.

دوورناهیته دیت ئه ژ گرتنه هه مان نهو دهسته سه رکرنا نافه را ۱۹۴۳/۵/۲۶ - نادارا ۱۹۴۴ بیت کو ب دروستی دکه فیهته سالیڤ شهری جیهانی دووی و د وی سه رده میدا دهوله تیڤ ئاماژه پیکری ل ئیرانی دهسته لاتدار بوون، د هه مان ده مدا سیاسه تا دهوله تا ئیرانی د وی سه رده میدا نه د بهرژه وه ندیا وان دهوله تاندا بوو.

فی نازادی ده رگه هی ژیا نه کا باشتر و به رفه هه ل بهر ئیحسان نوری فه کرینه، تی یا نه م دزانیڤ د نیقه به را سالیڤ ۱۹۴۵ - ۱۹۴۷ ز (۱۳۲۳ - ۱۳۲۵ هه تاوی) هه فکاری دگه ل رۆژنامه (کو هستان)^(۲) کریه و هه ردو کتیڤ خوه (تاریخ ریشه نژاد کورد) دیروکا بنیاتی کوردان د هژمارین ۶۰ - ۸۴ و (وقایع ارارات) د هژمارین ۱۵ - ۳۸ فی رۆژنامه ئیدا به لافکرینه.^(۳)

(۱) م. ج. رۆژبه یانی، احسان نوری پاشا و شورشی کورد له ئاگری داغ، کوفاری رۆشنیری نوی، هژمار ۱۹۸۶، ۱۵۶، بپ ۱۵۹.

(۲) ۵۱ - کو هستان، رۆژنامه کا هه فتیا نه یا سیاسی و ره وه شه نبیری سه ر بو کوردانقه بوو، د نیقه به را ۱۹۴۵/۲/۲۶ - ۱۹۴۷/۳/۲ ل تاران ل زمان ل فارسی دهاته به لافکرڤ، هه نه دک جارن هه له به ست و ده قین فولکلوری ب کوردی به لافدکرڤ. خوه دی ئیمتیازی و ریقه به ری وی بی بهرپر دکتور ئیسماعیل نه رده لانی بوویه، کو که سایه تیه کی کوردی خه لکی سه بوو، رۆژنامه کا ئالیگرو بو بو دۆزا کوردان ل سه ر ب چ ئالیه کی سیاسیقه نه بوو.

بنیره: نامه و هفتگی کو هستان شماره ۱ - ۸۴، با کوشش صدیق صالح و رفیق صالح، مقده د. عبدالله مردوخ، (سلیمانیه - ۲۰۱۰).

(۳) ژێدهری چووی.

هه‌ژیه بیژین یه‌که‌مین هژمارا فی رۆژنامه‌یی ل ۲۶ شوباتا ۱۹۴۵ی ئانکو پشتی ساله‌کی ژ نازادبوونا ئیحسان نوری هاتیه به‌لافکر و ئیحسان نوری پشتی ده‌رچوونا وی ب ۱۵ هژماران ئانکو ۱۵ هه‌فتیان ده‌ست ب نفیسینی د فی رۆژنامه‌ییدا کریه. ب نازادبوونا فی جاری یا ئیحسان نوری پاشای قوناغه‌ک نوو ژ ژيانا وی ده‌ست بی دکه‌ت، تیکه‌لیین وی به‌رفره‌هتر لی ده‌ین، ده‌ست ب چالاکیین جفاکی ره‌وشه‌نیری سیاسی دکه‌ت:

ژ ئالیی هه‌فالیینی و تیکه‌لیین جفاکیفه هه‌ژیه بیژین ئیحسان نوری به‌ری شۆرشا ئاگری و د سالین شۆرشیدا و و دقوناغا په‌نابه‌رییدا تیکه‌لی و هه‌فالیینی دگه‌ل هژماره‌ک ژ کورد و ئهرمه‌ن و که‌سانین دی ل ئیرانی هه‌بوون. ده‌سپیکا ئان تیکه‌لیان دزفرته‌فه بۆ سالین پشتی ۱۹۲۴ی. هه‌روه‌کی ده‌ینه زانین ل ئه‌یلولا ۱۹۲۴ی کو هیشتا ئه‌فسه‌ر بوو د له‌شکه‌ریی ترکیادا دگه‌ل ئه‌فسه‌رین هه‌فالین خوه‌ عه‌لی ره‌زا به‌گ، خورشید به‌گی ئه‌رتوشی، ته‌وفیق جه‌میل ماردینی و راسم به‌گی وانی ب سه‌ربازین خوه‌فه ل ده‌فه‌را ئه‌لکی (بیت شه‌باب) ده‌ست ب سه‌ره‌لدانه‌کیی دژی ده‌سته‌لاتداریا ترکیا دکهن، به‌لی هه‌ر زوو و ژ به‌ر چه‌ند ئه‌گه‌ره‌کان سه‌ره‌لدانا وان دشکییت و عه‌لی ره‌زا ده‌ینه گرتن، خورشید به‌گ د ره‌فته‌ باشووری کوردستانی و ل زاخۆ ئاکنجی د بیت، ئیحسان نوری پاشا و ته‌وفیق و راسم به‌ره‌ف عیراقی ده‌ین،^(*) پاشتر ژ ویری به‌ره‌ف نا‌خاکیی ئیرانی دچن، ژ ویری ب مه‌ره‌ما پشکداریی د شۆرشا شیخ سه‌عیدی دا به‌ره‌ف باکووری کوردستانی ده‌ین، هیژ ئه‌و یین ل نا‌فه‌شیره‌تا مللی نووچه‌یی شکه‌ستنا شۆرشا شیخ سه‌عیدی د به‌یستن، ب ناچاری دزفرته‌فه باشووری کوردستانی و ل مالا سه‌ید ته‌هایی شه‌مزینی ل ره‌واندزی دینه میقان، ل ویری ته‌وفیق جه‌میل به‌گ دزفرته‌فه سویری. ئیحسان نوری پاشا دگه‌ل سه‌ید موسلحی برایی سه‌ید ته‌هایی شه‌مدینان، له‌شکه‌ره‌کی به‌ره‌فه‌ دکهن و هیرشه‌کیی دبه‌نه سه‌ر نه‌ه‌ری و باژیرکی دگرن، به‌لی هه‌ر زوو ژ به‌ر دژه هیرشه‌کا ترکان دشکین و دزفرته‌فه، ئیحسان نوری و راسم به‌ره‌ف نا‌خاکیی ئیرانی دچن و دگه‌هنه

^(*) جوداهی دژنده‌راندانا هه‌یه ل سه‌ر نا‌فه و سه‌رنفشتی هه‌فالین ئیحسان نوری یین پشکدار د سه‌ره‌لدانا ئه‌لکی (بیت شیباب) دا.

لهشكهرى سمكويى شكاك. د فى دهמידا راسم بهگ ب دهستين شكاکان دهپته كوشتن، سمكويى شكاك ژبهر لهشكهرى ئيرانى درهفپته عيراقى، ئيحسان نورى خوه د دهته دهست سهربازين ئيرانى و نهو ژى وى د هنيړنه زهنجان، بهلى ل وپرى خوه فهددزيت و دهپته باژپرى خويى و دبپته ميثقانى مالا حدسهن سهديق حهدهرى ههتا ل سالا ١٩٢٧ى دگههپته شوړشا ناگرى. (١)

ل فپرى پندفپه چهند خالهكان بهرچاڤكهين:

• بزافا شپخ موسلحهدين براى سهد تههاى د نيقا سالا ١٩٢٦يدا بوو، ژ بهركو د بهلگهنامهكا دهولهتا ئيرانى- كارگپريا رهزائى يا ٢١ خزيرانا ١٩٢٦ى ناماژه ب فى روودانى هاتيه كرن، نانكو ئيحسان نورى پشتى فى ديروكى چوويهفه ئيرانى. (٢)

• ل هافينا ١٩٢٧ شپخ حسين يهك ژ ناليگرين شپخ عهلى رهزائى كورى شپخ سهعيدى پيران ژ سورپى هاتيه ئيرانى داكو ئيحسان نورى داخواز كهته كونگرى خوييون نهوى ل مهها تهباخا ١٩٢٧ى هاتيه گرپدان، بهلى ئيحسان نورى د نامهيه كيدا عهلى رهزا كريبه نوونهرى خوه دكونگرهيدا و بهرهف ناگرى دايه رى، نانكو ههتا هافينا ١٩٢٧ نهو ل ئيرانى بوو. (٣)

• دهمهكى دريژ پشتى چوونا ئيحسان نورى بو ناگرى نانكو ل زفستانا ١٩٢٧ى بهرپرسيين ئيرانى هندهك پيرانين ل سهر ئيحسان نورى و چالاكيين وى پهيدا كريبون، ل نيقا كانوونا دووى ١٩٢٨ى نانكو ل (داويا مهها دى يا ههتاوى) ههروهكى د بهلگهنامهبيدا هاتى وهزارهتا نافخوهيى يا ئيرانى بهرپرسيين حكومهتى ل باژپرى كرمانشاه ناگادار كريبون كو دريكا كونسوليا ئيرانى ل بهغدا پيرانينين گههشتينى كو ((ليژنه كا نهينيا سهر ب نهرمهنين

(١) روژبهيانى، ژبدهرى بهرى، بپ ١٥٧-١٥٨.

(٢) كاوه بهيات، ژبدهرى بهرى، بپ ١٨٤-١٨٥. وهرگيرانا ههمان ژبدهر بو كوردى، بپ ٢٠٤-٢٠٥.

(٣) ژبدهرى چووبى، بپ ٢٨ " وهرگيرانا كوردى، بپ ٣٦-٣٧.

تاشناکیین به‌غدافه و جهین دیت ل کرمانشاهی هه‌یه و ئیحسان نافدار ب (مین باشی) پله‌داره‌کی له‌شکه‌ریی ترکه...)) و هنده‌کین دی د وی لیژنیدا کار دکهن. (۱)

• د ژێده‌ره‌کیدا هاتیه د ده‌مه‌کیدا کو ئیحسان نوری و راسم و خورشید خوه ژ به‌پرسیین ئیرانی فه‌دشیرن و دوور ژ چافین وان به‌ره‌ف ناگری دچن، راسم د لیکدانه‌کیدا دگهل یه‌که‌یه‌کا له‌شکه‌ری ئیرانی ده‌یته کوشتن و خورشید زفریقه عیراقی و ئیحسان نوری سه‌ره‌رای چه‌ندین دژواریان گه‌هسته ناگری (۲).

ژ فئی چه‌ندی دیار دبیت کو ئیحسان نوری به‌ری بگه‌یته شو‌رشا ناگری هه‌تا ئاسته‌کی ل کوردستانا روژنا‌فای شاره‌زا بوو، تیکه‌لی و ناشنایی دگهل هنده‌ک ژ خه‌لکی وی و که‌سایه‌تیین وی هه‌بوویه. پشتی ل داویا ۱۹۲۷ی گه‌هشتیه شو‌رشا ناگری و سه‌رکردایه‌تیا شو‌رشا گرتیه ده‌ست، پیدفئی دکر ل سه‌ر وی په‌یوه‌ندیین خوه دگهل عه‌شیره‌ت و سه‌رۆک عه‌شیره‌تیین کوردستان ب تایه‌ت ده‌فه‌رین سه‌ر ب پارێزگه‌ها نازه‌ریجانی یین هه‌فتو‌خبیین ده‌فه‌رین شو‌رشا ناگری به‌رفه‌هتر و به‌یتر ل بکه‌ت ده‌مان ده‌مدا ژ پیدفئی دکر په‌یوه‌ندی و تیکه‌لیان دگهل به‌پرسیین ئیداری و له‌شکه‌ریین ئیرانی په‌یدا بکه‌ت و دگهل وان ناشنا بییت، ده‌می ئیحسان نوری ب یه‌کجاری مشه‌خت بوویه ئیرانی فان په‌یوه‌ندی و ناشناییان ده‌رگه‌هه‌ک ل به‌ر وی فه‌کر کو تیکه‌لیان دگهل جفاکی کوردیی ئیرانی و گه‌لین دن یین ئیرانی بکه‌ت.

ژ سالا ۱۹۴۴ی قونا‌غا‌کا نوو ژ ژیا‌نا ئیحسان نوری ده‌سپیکر، د هنده‌ک ده‌مین فئی قونا‌غیدا نیمچه نازادیه‌ک هه‌بوو، مفا ژ فئی نیمچه نازادیی دیت و روژی خوه د چه‌ند واره‌کاندا گی‌را و ژیا‌نا خوه خیرانا خوه‌ژی ب چه‌ند شیوازه‌کین جودا ژ ژیا‌نا خوه‌یا به‌ری سالا ۱۹۴۴ بۆراند. ئەم ژی د فئی فه‌کولینیدا دی چه‌ند ته‌وه‌ره‌کان ژ ژیا‌نا وی فه‌گرین:

(۱) ژێده‌ری چوویی، بپ ۲۹.

(۲) ژێده‌ری چوویی، بپ ۲۸ “ قه‌دری جه‌میل پاشا (زنار سلوویی)، دژزا کورد، (دیاره‌کر- ۲۰۰۷)، بپ ۱۱۳.

نُهوا ب تقهنگی نُه نجامنه دای ب قهلهمی بهردهوامی پیدای

د بهلگه نامین ئیرانی بین ناماژه پیکریدا دیار بوو کو ئیحسان نوری بهری نازادبوونی هه قالینی و ناشنایی دگهل که سایه تیین وه لاتپاریژ و سه رۆکه شیرهت و ماقولین کوردین ئیرانی هه بوون. ده می ل ده ور بهری نادارا ۱۹۴۴ بو جاری دووی هاتیه نازاد کرن، فی جاری بهری هه ر تشته کی وی خوه هاقبته د واری نفیسین و ره وشه نبیری و به لافکر نیدا، هه روه ک بقیت نه و په یاما د شورش ناگری دا ب خه باتا چه کداری ب داوی نه ئینای فی جاری ب ریکا نفیسینی و ره وشه نبیری به رده و امیی بی بدهت.

پشتی نیزیکی ساله کی ژ ده می ئیحسان نوری بو جارا دووی تیدا هاتیه نازاد کرن، رۆژنامه کا ئالیگر بو کوردان ل ژیر نا فی (کوهستان) ژ ئالیی که سایه تیی کورد دکتور ئیسماعیل نه رده لان یه که م هژمارا وی ل ۲۶ شوباتا ۱۹۴۵ ی ب رهنگی ههفتیانه ب زمانی فارسی هاته به لافکر ن. پشتی به لاقبوونا رۆژنامی ب ۱۴ ههفتیان ئیحسان نوری د هژمارا وی یا ۱۵ دهست ب به لافکرنا په رتووکا خوه (وقایع ارارات) ب زمانی فارسی کر، نه ژ په رتووکه فه گیرانا بیره وهرین وی ب خوه یه ل سه ر روودانین شورش ناگری.^(۱)

(۱) نامه و هفتگی کورهستان، هژمار ۱۵ - ۳۸.

ل قیری هندی په یوه نوری ب ئیحسان نوری وهك نفیسكاره كفه هدی ههژیه بیژین ئیحسان نوری د قوناغا گه ئیچیییدا و هیژ ل ئهسته نیولی بول سهر ده می كوفارا ژین ۱۹۱۸-۱۹۲۰ وهك نفیسسرهك سیاسی هاتیه د مهیدانا نفیسینییدا و ب گوتاره كا سیاسی ل ژیر نافی (پره نسیپین ولسونی) دهژمار (۱۵) یا فی كوفاریدا ب زمانی تركیا ئوسمانی به لافكریه.^(۱)

ههروهسان پشتی شكهستنا سهرهلدانا ئهلكی (بیت شه باب) یا ۱۹۲۴ ده می مشهخت بوویه عیراقی نامیلکهك (شورشی نه تهوهیی كورد له تورکیا) ب هه مان زمانی تورکی نفیسسه و ل سالا ۱۹۲۵ ئی ل چاپخانا (استقلال) یا به غدا چاپكریه، ئه ف نامیلکه یه ده باره ی شورشا كوردان ل تركیا یا سالا ۱۹۲۵ ییه، تیدا نه گهرین شورشی، چاوانیا شكهستنا شورشی، گرنگیا شورشی، چاوانیا له شكهركیشی و ریقه برنی بهرچا فكریه.^(۲)

د سهرده می شورشا ئاگری دا روژنامهك ب نافی (ئاگری) ب ئه و شیانین كیمین ل بهردهست ههین به لافكریه.^(۳) هه ر چهنده چ ژیده ران ئاماژه ب دیتنا فی روژنامی نه كریه، به لی ئه م د وی باوه ریده انه كو ئیحسان نوری به ره هفكار و نفیسكاری سهره كیی وی روژنامی بوویه. پشتی (وقایع آرات) د هژمارین ۶۰-۸۴ بین فی روژنامه ییدا په رتوو كا خوه یا دووی هه ر ب زمانی فارسی ل ژیر نافی (تاریخ ریشهء نژاد كورد) به لافكریه، ئه ف په رتوو كه كو پاشتر ب نافی (میژووی ریشه ی نه ژادی كورد) هاتیه وه رگیان بو زمانی كوردی ژ چوار پشكان: ریشه ی نه ژادی كورد، میژووی كورد، ئاراراتیه كان، نه مروده كان دگهل كورتیهك ژ ناهه رۆکی

(۱) محمدهد ئه مین بوژ ئارسه لان، ژین كوفارا كوردی- تركی، جلد ۱، (سوید-۱۹۸۴)، بپ ۵. یه كه مین هژمارا فی كوفاری ل پاییزا ۱۹۱۸ ئی ل ئهسته نیولی و دوا هژمارا وی هژمار ۲۵ ل ۱۹۱۹/۱۰/۲۰ هه ر ل وی ری هاتیه به لافكرن.

(۲) ئیحسان نوری پاشا، شورشی نه تهوهیی كورد له تورکیا، وه رگیانی م. جمیل روژبه یانی، (به غدا- ۱۹۹۲).

(۳) احسان نوری پاشا، انتفاضة اكری، ترجمه صلاح برواری- ۱۹۹۱، ص

فی کتیبی پیکهاتیه، و چندین بابتهن گرنگ بین په یوهندی ب دیرژکا که فنا کوردانفه هدی د
فی پورتوو کیدا هاتینه بهرچا فکرن.^(۱)

سیه مین پورتووکا ئیحسان نوری ل ئیرانی نفیسی (سه رهلدانا ناگری) به، ل ده سپیکا سالیین
حه فنیان د بنیاتدا ب کوردی نفیسیه، ب ریکا خیزانا وی یاشار خانمی گه هشتیه ئینستوتا
کوردی یا پاریس، ل به راهی د هژمارین ۲-۸ کوفارا هیفی یا پاریس دا هاتیه به لافکرن، پاشتر
هاتیه وه رگیران بو زمانی فره نسی و ل سال ۱۹۸۶ هاتیه چاپکرن، چاپاوی یا کوردی (کرمانجیا
ژیری) ب ناخی راهیرینی ناگری ژ نالیی نهرسه لان باییز ۱۹۹۲ و وه رگیران و چاپا عبری ژ
نالیی (صلاح بهرواری) ۱۹۹۰ هاتیه چاپکرن.^(۲)

که سی هره نیزیکی ئیحسان نوری پاشای و مالباتا وی ره حیم شنوی مه جوودی زاده د
پورتووکا خوه (ژنرال احسان نوری پاشا) یا ب زمانی فارسی دبیزیت: د چند به ریره کاند
(سر گزشت من) ب ده سته تی ئیحسان نوری پاشا ب زمانی کوردی یا باکوور و ئلیفبایا
لاتینی یا کوردی، ل جهم مهیه د به ریره یه کی و دوویدا ب فی رهنگی هاتیه نفیسین:

(۱) ئیحسان نوری پاشا، میژووی ریشه ی نهژادی کورد، وه رگیرانی وریا قانع، (ههولیر- ۲۰۰۳).
(۲) کوفارا هیفی، هژمار ۲ مایس ۱۹۸۴ - ۸ سال ۱۹۹۰ "احسان نوری پاشا، انتفاضة اکری،"

1970

January

Sunday

4-361

4

ji ser lû hîri min

Fermandehi giştî neteweyetî Kurd

le sala 2539 .. 2542 - Kurdî - her ser

1927 ... 1930 - yazîni - her ser çiyayî

Agri le nav Kurdistanê Turkiyê

Ihsan Mirî

ژسهر بهووری من

فهرماندهیی گشتی نه ته وایه تی کورد. له سالا ۲۵۳۹ - ۲۵۴۲ بهره ف ۱۹۲۷ - ۱۹۳۰ زایینی ل سهر چیاایی ناگری له نا فا کوردستانی تورکی یی: ئیحسان نوری. پاشتر چهند ریژهک ژ ژیاناما ئیحسان نوری ژ سالا بوونا وی ل ۱۸۹۲ ههتا ده رچوونا وی ژ کولیتا له شکهریا نهسته نیولی ل بهارا ۱۹۱۰ بهر چا فکرینه.

ههژیه ل فییری بیژین ژ ناخفتنن نفیسکاری دیار دبیت کو ئیحسان نوری په رتووکهک ب ناخی (ژ سه ریو هورامن) ههیه کو نفیسکاری ب فارسی ناخی ب (سر گزشت من) و هندهک جاران ژی ب (زندگی من) ئینایه، و نه ژ په رتووکه ب کوردیه کا تیکهل ژ کرمانجیا باکوور و باشوور هاتیه نفیسین و نه ژ په رتووکه گه هشتیه ئیوب بابو (بی رهش) ل سويسرا.^(۱)

نفیسکار پی رهش ب خوه ده می دهست ب بهلا فکرا په رتووکا سه رهلدانا چیاایی ناگری ل هژمار ۲ سالا ۱۹۸۴ کو قارا هیقی یا پاریس کری ده باره ی ئیحسان نوری دبیت: د سالا ۱۹۳۰ ده رباسی ئیرانی دبه و ل ور تا مرنا خوه، ۶ سال دنا ف تونه بوونی، دنا ف دژواریین مادی و مه عنه وی ده دبۆرینه.

د فان سالین درپژین سرگوونییده. ئیحسان نوری ب دزی. دو کتیبان دنقیسینه: سه رهلدانا ناگری و ژیانانا من. کتیبانا داوین ته نی ب کوردی نفیسیه، لی یا پیشین ب فارسی، کرمانجی و سوآنی ئانیه قه له می. حه ره ما وی یاشار ئیحسان په رتووکهک ب ناخی (چیرۆکا ژیانانا من)

(۱) رحیم اشنویی محمود زاده، ژنده ری بهری، بپ ۱۱ - ۱۴.

نقیسیه. (۱) و د هه مان هژمارا هیقی دا دهست ب به لافکرنا پشکا یه کهم ژ سهرهلدانا ناگری هاتیه کرن.

هه مان نقیسیکار بی رهش د دیداره کییدا دیبژیت: ل ساللا ۱۹۸۳ ل تارانئ من هه قلدونیا سین دگهل یاشار خانمئ پهیدا کر، وی دهستقیسین وی و مافی چاپکرن و به لافکرنا وان دانه من کو: سهرهلدانا ناگری ۱۹۲۷-۱۹۳۰، و یا دووی سهرهاتین من ب کرمانجیا باکوور و تپین لاتینی و دهستقیسا سیی (خاطرات) نانکو بیرهاتین یاشار خانمئ کو ب ترکیا کهفن تپین عهره بی و زمانئ فارسی ب هاریکاریا هه قزینی خوه نقیسینه. و کتیبا شوورشا ناگری ب کوردی زارافی سوورانی و حهرفین عهره بی و دگهلدا زی ب کرمانجیا باکوور و تپین لاتینی زیده باری زمانئ فارسی نقیسیه. (۲)

ههروه سان د هژمار ۴۳ یا ۱۹۴۶/۱/۲۱ یا روژناما کوهستان دا ئیحسان نوری پاشای بابه تهك دهرباره ی کوردین عراقی و شوورشا بارزان و هاتنا مهلا مسته فایی بارزانی و بارزانیان و خیزانین وان بو ده قهرین باکووری کوردستانا ئیرانی بناقی (پاداش کرد عراق) نانکو خه لاتنی کوردین عراقی به لافکریه. (۳)

ب خواندنا بهره مین ئیحسان نوری دی گه هینه چهند راستیه کان دهرباره ی ژیان و سهر بوورین قوناغین جو دا یین ژیان وی:

• ئیحسان نوری یه کهمین سهر کرده یی کورد بوویه بیره وه رین خوه نقیسینه، نه ق بیره وه ریه کو د ههردو پهرتوو کین (وقایع آارات) و (سهرهلدانا ناگری) هاتینه تومار کرن، ههروه سان نهو کاسیتا دهنگی وی نهوا چوار هه یف نیقان بهری مرنا وی ژ ئالیی ماموستا جه میل

(۱) کو قارا هیقی، هژمار ۲- گولان ۱۹۸۴، بپ ۱۷.

(۲) عبدالرحمن پاشا، ژیده ری بهری، بپ ۹۹.

(۳) موسه دهق توئی، دیر هاتنا ۳۵ سالیا وه غهرا داوی یا سهر کرده یی نهر ئیحسان نوری پاشا دا، کو قارا مه تین، هژمار ۲۰۳ (دهوک- نیسانا ۲۰۱۱)، بپ ۶۴-۵۸.

رۆژبەیانى و كەسەكى دى ھاتىبە پركرن چاكتىن و بەرفرەھتىن ژىدەرن دەربارەى ژيانا
وى و شۆرشا ئاگرى. (۱)

• ھەردەمى ئىحسان نورى دەلىفەكا ھارىكار دىتى دەست داىبە قەلەمى و ئەو پەياما ب چەكى
ب داوى نەئىناى ب قەلەمى بەردەوامى پى داىبە، پىشتى شەكەستنا شۆرشا بىت شىباب
۱۹۲۴ و شۆرشا شىخ سەئىدى ۱۹۲۵ نامىلكا (شۆرشى نەتەوھىي كورد لە توركىيا)
نقىسىيە و ل بەغدا سالا ۱۹۲۵ چاپكرىيە. پىشتى شەكەستنا شۆرشا ئاگرى و پەنابەرىا ئىرانى
و ۱۴ سالىن زىندان و ژىرزىرەفانىي و دوبارە گرتنى و دەستەسەرىي ل مەھا ئادارا
۱۹۴۴ ھاتىبە نازادكرن، دوى سەردەمىدا سەقايى سىياسىي ئىرانى يى ھارىكار بوويە، وى
ژى ئەدۇ دەلىفەكە ژ دەست نەداىبە و دەست ب نقىسىيى د رۆژناما (كوهستان) دا كرىيە و
ھەردو پەرتووگىن خوە (وقايە آرات) و (تارىخ رىشەئ نژاد كرد) تىدا بەلاڤكرىنە. د
سالىن حەفتىياندا دەلىفەكە دەست خوەڤە ئىناىيە و پەرتووگا (سەرھلدا ناگرى) دوور ژ
چاقىن دەزگەھىن ھەوالگىرىن ئىرانى نقىسىيە.

• ئەوا ژ وان پەرتووگ و نقىسىيىن وى دەھتە زانىن كو ئىحسان نورى سەرهراى كاودانى
دژوارى تىدا ژىاي (ژ كاودانى ژيانا لەشكەرى د لەشكەرى ئوسمانى و تركىدا، كاودانى
خەباتا چەكدارى شۆرشا بىت شەباب و ناقبەرا وى و شۆرشا ئاگرى و شۆرشا ئاگرى
۱۹۲۷ - ۱۹۳۰ و كاودانى پەنابەرىي ل ئىرانى ۱۹۳۰ - ۱۹۷۶ ب فوناغىن زىندان و
ژىرزىرەفانىي و نازادى و گرتن و دەستەسەركرەڤە و دوبارە نازادكرنەكا رىژەيە يان

(۱) رحيم ى شىنوى، ژىدەرى بەرى، بپ ۱۷. ھەروەك ئەدۇ ژىدەرە دىبىزىت: ئەدۇ كاسىتە چوار ھەيف
نىقان بەرى مرنا وى ل تارانى بۆ مامۆستايى دىرۆكئىسى رەھمەتى مەلا جەمىل رۆژبەيانى و
كەسەكى دىت ب زمانى فارسى ھاتىبەتوو ماركون و دانەبەك ژى ل جەم فى نقىسكارى ھەبە و
ھەروەك ئەو دىبىزىت: ب دەستخەتى مەلا جەمىلى ل سەر ھاتىبە نقىسىن ۱۰ چرىا دووى (نوفەمبەر)
۱۹۷۵ ى. ئەم دوور نابىن ئەڤە ھەمان بابەت بىت يى مەلا جەمىل رۆژبەيانى د كۆڤارا رۆشنىرى
نوى دا بەلاڤكرى و تىدا گۆتى: سەرچاوەكەى كورته باسكى خۆبەتى (ئانكو ئىحسان نورى ب
خوە) و بە قەلەمى خۆى نووسىويەتى. بىنەرە: م.ج. رۆژبەيانى، احسان نورى پاشا و شۆرشى كورد
لە ناگرى داغ، كۆڤارى رۆشنىرى نوى، ھۆمار ۱۹۸۶، ۱۵۶، بپ ۱۵۹.

(نیمچه‌نازادی) خوه‌دی ره‌وشه‌نبره‌کا به‌رفره‌ه‌بوویه، ب‌تایه‌ت د‌ واری‌ سیاسی و دیرۆکی‌دا و به‌رده‌وام ژێ مژوولی خوه ره‌وشه‌نبره‌کرن و گه‌ریان ل‌ دوو‌ف‌ ژێده‌ران بوویه. هه‌ر بۆ نمونه‌ نه‌و بابه‌تی‌ وی ل‌ ژێر‌ ناڤی‌ (پادش‌ کرد‌ عراق) ل‌ سالا ۱۹۴۶ د‌ رۆژ‌ناما (کوهستان)‌دا به‌لافکری، ئاماژه‌ ب‌ راپۆرتا لیژنا نافده‌وله‌تی یا تایه‌ت ب‌ پرسگری‌کا موسلی‌ دکه‌ت نه‌وا ل‌ ۱۹۲۵/۷/۱۶ پێشکەشی‌ کۆمه‌لا ملله‌تان کری، هه‌روه‌سان ئاماژه‌ ب‌ به‌یان‌ناما هه‌فیشکا ده‌وله‌تا به‌ریتانیا و حکومه‌تا عیراقی‌ ده‌رباره‌ی مافین‌ کوردان ل‌ عیراقی‌ دکه‌ت، په‌یدا‌کرنا راپۆرت و به‌یان‌ناما نافبری‌ د‌ وی سه‌رده‌میدا و د‌ وی کاودانی‌ نه‌و تێدا دژیا نیشانا گه‌ریان و گرنگیدانا وی یه‌ ب‌ ژێده‌رین‌ دیرۆکی‌ و به‌لگه‌نامه‌یین تایه‌ت ب‌ دۆزا کوردان.^(۱)

نیشانه‌کا دی‌ د‌ فی‌ واری‌دا ئه‌م دکارین‌ ژ‌ وه‌رگێرانا (وقایع‌ آارات) (مذکرات‌ احسان‌ نوری‌ پاشا) ب‌ خوه‌ وه‌رگه‌رین‌. ئیحسان‌ نوری‌ د‌ فی‌ په‌رتووکی‌دا ئاماژه‌ ب‌ نفیسینه‌کی‌ ژ‌ زنجیره‌کا گوتاران‌ دکه‌ت بین‌ نه‌فسه‌ری‌ ترک‌ زه‌دی‌ گوین‌ ل‌ ژێر‌ ناڤی‌ (شۆرشا‌ ناگری‌ یا مه‌زن و نه‌نجامین‌ وی) د‌ رۆژ‌ناما (گیچه‌ پوسته‌ سی) یا نه‌ستنبۆلی‌ ل‌ ۹ نه‌یلولا ۱۹۴۷‌ی‌ به‌لافکری‌ دکه‌ت. نه‌ف‌ نه‌فسه‌ری‌ ترک‌ یه‌ک‌ ژ‌ وان‌ نه‌فسه‌ران‌ بوویه‌ بین‌ پشکداری‌ د‌ شه‌ری‌دا دژێ‌ شۆرشا‌ ناگری‌ کری‌ و به‌رهاتین‌ خوه‌ بین‌ فی‌ قوناغی‌ د‌ فی‌ رۆژ‌نامه‌یدا به‌لافکری‌نه.^(۲) د‌ هه‌مان‌ ده‌مدا نه‌گه‌ر پێداچوونه‌کی‌ د‌ ناف‌ به‌ره‌رین‌ (تاریخ‌ ریشه‌ و نژاد‌ کرد)‌دا بکه‌ین‌ دی‌ گه‌هینه‌ وی‌ راستیی‌ کو به‌لی‌ ئیحسان‌ نوری‌ ره‌وشه‌نبره‌کی‌ خوه‌دی‌ شیان‌ و شاه‌زا د‌ دیرۆکا‌ گه‌لی‌ کورد و گه‌لی‌ن‌ دی‌ بین‌ ئیرانی‌ و ژێده‌رین‌ فی‌ دیرۆکی‌ بوویه.^(۳)

(۱) بۆ پێژ‌ ناگاداربوون‌ ل‌ سه‌ر‌ فی‌ گوتاری‌ بێه‌: فه‌کولینا‌ مه‌ ل‌ کۆفارا‌ مه‌تین، مه‌تین‌ هژمار ۲۰۳ و هه‌مان‌ فه‌کولین‌ د‌ پاشه‌ندی‌ هژمار (۵)‌ی‌ فی‌ په‌رتووکی‌.

(۲) احسان‌ نوری‌ پاشا، مذکرات، ...، ص ۲۶.

(۳) ئیحسان‌ نوری‌ پاشا، میژووی‌ ریشه‌ی‌ نه‌زادی‌ کورد.

هەر د فی واریدا پیدفیه نامازە ب پەبوەندیی ئیحسان نوری دگەل کەسایەتی و رەوشەنبیرین کوردین دەرفەق ئیرانی بکەین و بەری هەر تشتەکی دی بیژین: ئیحسان نوری سەرەرای کاودانی وی یی بەرتەنگ و دژوار یەك ژ پشکدارین کۆفارا (هاوار) شامی بوو و ناخی وی دلیستا نابونین (هاوار) یدا بوویە، ب ناخونیشانی، تاران، سرچشمە، خیابان نزامیە، ب ریکا ئیسماعیل خان، بختەفی (ب نھینی) ئیحسان نوری پاشا کۆفار بو وی هاتیە هنارتن. (۱) ب فی پشکداریی مرۆفە دکاریت چەند خالەکان بەرچافیکەت:

• ئیحسان نوری بەری سال ۱۹۴۳ پشکداری د (هاوار) یدا کریە، ژبەرکو دوا هژمارا (هاوار) ل ۱۵/۷/۱۹۴۳ هاتیە بەلافکرن.

• ئیحسان نوری ل ۱۱/۸/۱۹۴۲ ژ ژیر زیرفانیی هاتیە ئازادکرن، ئانکو د شیاندا هەبە بیژین: پشستی فی رۆژی پشکداری د (هاوار) یدا کریە و دوور ژى ناهیتە دیتن بیژین بەری فی دیروکی ژى ئەف پشکداریە هەبوویە، ژبەرکو ب ریکا کەسەکی دن ل تارانی (هاوار) گەهشتیە وی. ب هەر رەنگەکی هەبیت ئەف پشکداریا ئیحسان نوری د کۆفارا (هاوار) د پشستی هژمار ۲۷ یا ۱۵ نیسانا ۱۹۴۱ بوویە کو (هاوار) سەر ژنوو هاتیە ئەف بەلافکرن.

• ئیحسان نوری قیایە هەردەلیفە کا دەست بکەفیت ژ دەستەدەت و تیدا خزمەتەکی بکەت د فی قوناغیدا ژ ژیی خوە کو سالین چلان ئەدگرت مفا ژ فی دەلیقی دیتبە و پەبوەندیی خوە دگەل کەسایەتی و ئالی و سازین سەر ب باکووری کوردستانی ئە بەرفرەتر کریە و خوە گەهانیدیە نفیسینی د کۆفارین بەدرخانیان و د فی واریدا بەبەتەك د دوا هژمارا کۆفارا رۆناهی (هژمار ۲۸ - ئادارا ۱۹۴۵) یا شامی دا ل ژیر ناخی (ژ لاوان را) بەلافکریە. (*)

(۱) کۆفارا پرس، هژمار ۱۵، (سوریا- ۱۹۹۸)، بپ ۳۴ "کۆفاری رۆژنامەفانی، (هژمار ۵- ۲۰۰۱)، بپ ۳۰۸.

(*) کۆفارا رۆناهی بەکەمین هژمارا وی ل ۱ نیسانا ۱۹۴۲ وی دوا هژمارا وی هژمار ۲۸ ل ئادارا ۱۹۴۵ ژ ئالیی میر جەلادەت بەدرخانقە ل شامی ب تیپین لاتینی هاتیە بەلافکرن.

سال ۲۰۰۲ی ژنالیی دهز گههی ناراس فه ل ههولیری هاتیه چاپکرن. هه مان پهرتووک ژنالیی عهبدولستار قاسم کههورفه هاتیه وهرگیوان بۆ عه ره بی و ل ساللا هاتیه چاپکرن.^(۱)

(۱) ئیحسان نوری، میژووی ریشهی نهژادی کورد، ...

- فههاد عهونی، رۆژنامهی کوردستانی تاران، کۆفاری رۆژنامهفانی، (ژماره ۹- هاریینی ۲۰۰۲).

په رتووکا وقایع آارات:

ئەڤ په رتووکه ژى وهك ئاماژه پى هاتیه کون د هژمارین ۱۵ - ۳۸ ی نأبهرا (۴ خزیرانا ۱۹۴۵ - ۱۹۴۵/۱۲/۱۰) ی د رۆژناما کوهستان دا هاتیه به لافکر. به لى ژ بهرکو په یوه ندییه کا راسته خوه ب سهروبه رى سیاسى هه فچه رخی خوه فه هه بوو و روودانین وى په یوه ندییه کا راسته و خوه ب سیایه تا هه ر دو دهوله تین شاهنشاهیای ئیرانى و ترکیا فه هه بوو، شیانین به لافبون وى د په رتووکه کیدا تنى د سه قایه کى نازاد دا هه بوون، ئەو سه قایى نازاد ژى ل سه رده مى شاهنشاهی نه بوو، تنى د سالا ژى کۆمارى کوردستانى - مه هاباد ۲۲ ک ۲ - ۱۷ ک ۱ ۱۹۴۶ ئەو سه قایه هه بوو و فى په رتووکی ل سه ر به رپه رین رۆژناما (کوردستان) (*)

ئۆرگانى حزبا دیموکراتا کوردستانا ئیرانى جهی خوه گرت و ژ هژمار ۳۹ ی رۆژا ۲۴ نیسانا ۱۹۴۶ یقه ل ژیر نأفى به سه رهاتى ئاگرى ژ وه رگی رانا سید محمده دى حمیدى د ۲۵ خه له کانداهست ب به لافکرنا هه مان (وقایع آارات) کریه و برگه یا داویا ژ خه له کا ۲۵ کو د هژمار ۶۶ یا ۹ تیرمه ها ۱۹۴۶ یدا هاتبوو به لافکر د هژمار ۶۷ دا هاتیه به لافکر. (۱)

نقیسکارى ئیرانى کاوه به یات هه مان ئەڤ خه له کین کوهستان بین (وقایع آارات) ب فارسى کۆمکرینه و پشتى نه مانا رژیما شاهی ل ئیرانى چاپکرینه و نقیسکار وریا قانع ئەڤ په رتووکا ل ژیر نأفى (بیره وه ریه کانی ئیحسان نوری پاشا) وه رگی راپه سه ر زمانى کوردى و سالا ۲۰۰۰ ی

(*) رۆژناما کوردستان: یه که مین هژمارا وى ۱۹۴۶/۱/۱۱ وهك ئۆرگانى حزبا دیموکراتا کوردستانا ئیرانى هاتیه به لافکر، پاشتر وهك ئۆرگانى حکومه تا کوردستانى هاتیه نیاسین و هه تا ۳ چریا پیشى ۱۹۴۶ ی ۹۳ هژمار ژى هاتیه به لافکر و ل چاپخانه کوردستان ل مه هابادى دهاته چاپکر. بنیره: رۆژنامه ی کوردستان، مه هاباد ۱۳۲۴ - ۱۳۲۵ هه تاوى ۱۹۴۶ زایینى، ناماده کردنى ره فیق سالح و سدیق سالح، (سلیمانى - ۲۰۰۷).

(۱) رۆژناما کوردستان، هژمار ۳۹ (۱۹۴۶/۴/۲۴) - ۶۶ (۹/ژوئیه - ۱۹۴۶)، مه هاباد

چاپکریه و نفیسکار عهد و لسته تار قاسم که لهور نه ڈ وەرگیرانی کوردی وەرگیرایه عه ره بی و ب
 نافی (مذکرات احسان نوری پاشا) ل سال ۲۰۰۸ چاپکریه. (۱)

(۱) احسان نوری پاشا ، مذکرات ، ...

- سەرهلدانا ئاگرى:

ئەڭ پەرتووكە ل دەسپىكا سالين حەفتىيان ژ سەد سالىا چوويى د بنیاتدا ب كوردى ھاتىە نغيسن، پشتى مرنا وى ب رىكا ھەڭزىنا وى گەھشتىە نغيسكار پى رەش ل ئىستوتا كوردى يا پارىس، د ھۆمارين ۲- ۸ كۆڧارا ھىقى يا پارىس دا ب تىپين لاتىنى ھاتىە چاپكرن، پاشتر ھاتىە وەرگىران بۆ زمانى فرەنسى و ل سالا ۱۹۸۶ ھاتىە چاپكرن، وەرگىرانا عەرەبى ژ ئالى سەلاح بەروارى ب ناڧى (انتفاضة اكرى) ل سالا ۱۹۹۰ ل بىروتى ھاتىە چاپكرن، چاڧا وى يا كوردى كرمانجيا ژىرى ب وەرگىرانا ئەرسلان باييز ل سالا ۱۹۹۴ ھاتىە چاپكرن. ھەڭزىە بىژين نغيسكار پى رەش د كورته پىشەكيا بۆ بەلاڧكرنا ڧى پەرتووكى د كۆڧارا ھىقى دا دىبىژىت ئىحسان نورى دو پەرتووك (سەرهلدانا ئاگرى) و (ژيانا من) ھەنە كىتبا داوين تەنى ب كوردى نغىسىيە بەلى يا پىشين ب فارسى و كورمانجى و سۆرانى ئانىە قەلەمى. بەلى ئاماژە پى نەكرىە ئايا ژيانا من ھەمان پەرتووكە يا د دەمى خوەدا ل رۆژناما كوھستان يا فارسى ھاتىە بەلاڧكرن و پاشتر ھاتىە وەرگىران بۆ كوردى. ل ڧىرى پرسيارەك دىتر دەپتە پىش گەلو ئەڧا د كۆڧارا ھىقى دا ھاتىە بەلاڧكرن دىناتدا ب ناڧى سەرهلدانا ئاگرى يان ناڧەكى دىتر ھاتىە نغىسين...؟، ژ بەركو نغيسكار رەحيم اشنوبى محمود زاده كەسى نىزىكى ئىحسان نورى و مالباتا وى و خودانى پەرتووكا (ژنرال احسان نورى) ب فارسى ئاماژە ب دەستخەتەكى ئىحسان نورى دكەت كو ب تىپين لاتىنى ب ناڧى (سەرېھۆرا ژيانا من) ھاتىە نغىسين. ئايا ئەڧا (سەرېھۆرا ژيانا من) ھەمان (ژيانا من) ە يا پى رەشى ئاماژە پىكرى يان ھەمان (وقايە ارارات) يا ددەمى خوەدا ب فارسى ھاتىە بەلاڧكرن و پاشتر ھاتىە وەرگىران بۆ كوردى و عەرەبى. ^(۱)

(۱) كۆڧارا ھىقى، (ھۆمار ۲- گولان ۱۹۸۴) پىشگوتنا پى رەش، بپ ۱۷.

- رەحيم اشنوبى محمودزاده، ژنرال احسان نورى پاشا، ...، بپ ۱۱-۱۲.

ئەز باوەرم ئەڤ پرسیارە پیدقی ب بەرسقینە و پتر ژ ھەرکەسەکی دی نفیسکار بی رهش دکارت بەرسقا فان پرسیاران بەت، ژبەرکو دەستفیسین ئیحسان نوری و بیرەوهریین ھەڤژینا وی یاشار خانگی ب نافی (خاطرات) کەتینە دەست وی.

ل قیری پیویستە بیژم د بەراوردکرنا ھەردو کتیبین بەردەستی مە (سەرھلدانا ناگری) یا د کوڤارا (ھیقی) دا ھاتبە بەلاڤکرن و ھەرگیژانا وی یا ھەرەبی (انتفاضة اکری) و (بیرەوهریەکانی ئیحسان نوری) کو ژ چاپا فارسی یا (وقایع ارارات) ھاتبەوهرگیژان و پاشتر بو ھەرەبی ب نافی (مذکرات احسان نوری) ھاتبە وەرگیژان ئەم دکارین بیژین ھەردو یەک کتیبین ھەریەک د دەمەکیدا و د کاودانەکیدا یەک ب کوردی و یا دی ب فارسی ھاتبە نفیسین ل دووڤ کاودانی گورانکاری کەتینە ناڤەرۆکی و نافی و فی چەندی ژ ب ھزرا من پەبوەندیەکا راستەوخو ب کاودانی وی چاخی بی ئیحسان نوری پاشای ڤە ھەیە.

– پەرتووکا چواری یا ئیحسان نوری کو یەکەمین پەرتووکا وی یە ھاتبەنفیسین و چاپکرن، ل سال ۱۹۲۵ ب ترکیا ئوسمانی ھاتبەنفیسین و چاپکرن ل چاپخانا (استقلال) ل بەغدا، ژ ئالیی م. جەمیل رۆژبەیانێ ڤە ھاتبەوهرگیژان بو کورد ل ژیر نافی شۆرشێ نەتەوہیی کورد ل تورکیا، ل سال ۱۹۹۳ ل بەغدا ھاتبەچاپکرن، بەلی مخابن وەرگیژری ئاماژە ب نافی ترکیی پەرتووکی نەکریە. (۱)

(۱) ئیحسان نوری پاشا، شۆرشێ نەتەوہیی کورد، وەرگیژانی م. جەمیل رۆژبەیانێ، (بەغدا-۱۹۹۳).

به‌رپه‌رین جفاکی، سیاسی ژژیا نا ئیحسان نوری پاشای

ل څیړی ب پیدفی دزاتم بهری ناماژه ب ژیا نا ئیحسان نوری د فی قوناغیدا بکه‌م، هنده‌کی ل
سهر سه‌روبه‌ری ژیا نا وی و خیزانا وی نانکو سه‌روبه‌ری وانې تابووری ل په‌نابه‌ری پهبیقم.
دهیته‌زاین کو خیزانا وی ژ وی و هه‌څی‌نا وی یاشار خانم و دایکا هه‌څی‌نا وی پیکهاتبوو،
چاوانیا پیکهاتنا فی خیزانی و دروستبوونا هه‌څی‌نایی د ناڅه‌را ئیحسان نوری و یاشار خانمی مه د
نامیلکه‌کیدنا ب هه‌لکه‌فتا ۳۴ سالیا وه‌غ‌ه‌را داوی یا ئیحسان نوری دا به‌لا‌څکریه و دگه‌ل
پاشبه‌ندی فی پرتووکې دوباره به‌لا‌څکه‌ینه‌څه. به‌لی هندي په‌یوه‌ندی ب فی مژاری دهرباره‌ی
سه‌روبه‌ری ژیا نا وانځه هدی وه‌ک هاتیه‌دیار کرن پستی مه‌ها ئیلونا ۱۹۳۰ی ئیحسان نوری ب
خیزانځه که‌تنه د سه‌روبه‌ری ژیا نا په‌نابه‌رییدا، به‌لی په‌نابه‌ریه‌کا ژ هه‌موو ره‌نگین په‌نابه‌ری دژوار
تر و ل ژیر ده‌سته‌لاتی ده‌وله‌ته‌کی ژ هه‌موو ده‌وله‌تین وی سه‌رده‌می سته‌مکار تر. پیزانین
دهرباره‌ی ژیا نا وان د ده‌سالیین به‌راهی پین فی قوناغیدا نانکو ناڅه‌را ۱۹۳۰-
۱۹۳۹ دکیمن، نه‌وا دهیته‌زاین پستی کو ئیحسان نوری وه‌ک په‌نابه‌ره‌کی ل ژیر څه‌مانا ب
کوته‌کی ل ئیرانی هاتیه‌وه‌رگرتن و پستی څه‌کولین و نه‌ه هه‌یځین ل زیندانا شه‌هره‌بانی
هاتیه‌سه‌رگونکرن بو باژیرکی ساوه بی ئیرانی و ل دووڅ هنده‌ک ژیده‌ران ژى بو ساوه و یه‌زد و

کرمان.^(۱) بهلی نه هاتیه زانین فه مانا وی ل ههر یهک ژ فان باژیوان چهند بوویه و کهنگی زقریه فه تارانئ، دکتور هاشم شیرازی کو که سایه تیه کی نیزیکی مالباتا ئیحسان نوری بوو ل ئیرانی فه دگبیت: کو پشتی چوار سالین فه مانا ب کوته کی مولهت وهر گرتیه و هاتیه تارانئ و ل ژیر زیره فانیا شههربانی ب هدیفانه یه کا کیما په نابهری ۲۴۰ تومه نین ئیرانی ژیا به.^(۲) بهلی فی ژیده ری ژئ ناماژه ب سه روبه ری ژیا نا وی د فان ده سالاندا نه کریه و هموو نه و ژیده ری ب هردوست ناماژه ب سه روبه ری ژیا ر و ژیا نا وی کریه ژ ده سپیکا شه ری جیهانی یه که م سال ۱۹۳۹ و به رف ژوور ب هزرا مه نه فه ژئ نهجامی وی سیاستا توند و دژواره یا د وی سه رده میدا ته فایی خه لکی ئیرانی ل ژیر ده سته لاتی شاه رها په هله وی (۱۹۲۶ - ۱۹۴۱) تیدا دژیا، گومان تیدا نینه نه فه سه روبه ره دی بو که سه کی شورشگری په نابهری وهک ئیحسان نوری هیژ دژوارتر بیت، کو ب ناچاری د ژیا نه کا فه ده ردا بژیت، نه تیکه لیا خه لکه کی بکهت نه کهس تشته کی ژ وی بزانیته.

فی سه روبه ری هه تا ۱۹۳۹ دۆمکریه، چ ئیحسان نوری به ری فی سالی ب چهند ساله کان ل تارانئ بیت یان پشتی وی هاتیه تیه تارانئ، بهلی ژ ده سپیکا سالین چلانقه د چهن دین به لگه نامه و ژیده راندا نافئ وی هاتیه و ژ فان به لگه نامه و ژیده ران ژئ تشته ک ژ سه روبه ری ژیا ر و وی یا تابووری ده یته زانین، و دی زانین تنی ژیده ری ژیا ر و وی و خیرانا وی نه و هدیفانه یا کیما په نابهری بوو. گومان تیدا نینه کو ئیحسان نوری پاشا وهک په نابهره کی سیاسی ل ئیرانی ژیا به و نه تنی ل ژیر زیره فانیا ده زگه هین هه والگری ئیرانی بوویه، به لکی به رده وام هه مان ده زگه هین ده ولتا ترکیا ژئ زیره فانی ل وی کریه، د هه مان ده مدا وی ل ئیرانی نه چ ژیده ری ژیا نئ و داهاتی هه بوونه، نه ژئ که سه کی هاریکاریا وی کریه و نه گهر که سه کی فیابیت هاریکاریا وی بکهت ژبه ر چاقین ده زگه هین ناماژه پیگری نه شیایه فی هاریکاری بکهت. له و ما

(۱) رحیم اشنوی، ژیده ری به ری، بپ ۴۸ "کاوه بیه یات، ژیده ری به ری، بپ ۱۷۸، خاطرات دکتور هاشم شیرازی، بپ ۱۰۶.

(۲) خاطرات دکتور شیرازی، بپ ۱۰۶.

ژى تاكه ژېدهرى ژيارا ئيحسان نورى و خيژانا وى كو ژ سى كهسان ئيحسان نورى و ههژينا وى ياشار خانم و داىكا وى پيكهاتبوو، نهو مووچه يان هاريكاري بوو كو ژ ناليى دهوله تيغه وهك پهنا بهر كه سياسي بو دهاته مهزاختن، چ د قوناغا ساليين سيهان و ژيانا وى يا ژير زيړه فانيى و سهرگونى ل باژيرين ساوه و يهزد و كرمان بيت، چ د قوناغا پشتي ده سپيكرنا شهرى جيهانيى دووى و روودانين مهها شهريور ۱۳۲۰ ههتاوى نانكو ۱۹۴۱/۸/۲۳ كو ئيران ژ ناليى هيژين ئينگليزي و سوفيه تي هاتيه داگير كرن بيت كو د فئ قوناغيدا ئيحسان نورى ل تارانى بوو. ژ بهلگه نامه يان دهينه زانين ل ۱۹۴۲/۴/۲۳ ئيحسان نورى دگهل مشهختين شورشا ناگري يوسف عهلى موهاجر، خانم بهسره حسنانى، تهيمور جهلالى، شه مسهدين جهلالى، ئيلخاني جهلالى، محمهد دهر و پش سهر و وزارت ناخوهي د دهن و ژى دخوازن ژ بهر گرانيا خهر جيى ژيانا وان يان موچه يى بو وان هاتيه تهر خانكرن بيته زيده كرن يان چا فديرى ل سهر وان بيته راكرن دا نهو بخوه كار بكهن و ژېدهرى ژيانا خوه پهيدا بكهن^(۱). ل دووؤ نهو بهلگه نامه يين نهال بهر دهست و بين مهديت ين نه فه يه كه مين ئينانا نافي وى يه د بهلگه نامه بياندا. پشتي فئ سهر داني ل ۱۹۴۲/۶/۲۲ جاره كا دى ئيحسان نورى ب نافي ريقه بهرى بزافين چووبى بين هيژين مليونيين كوردستانا تركيا داخوازي ژ سهرؤك وهزيان دكهت ((يان وى ل كاره كي ل ناستى وى دامه زرين، يان ژى موله تي بدنه ئه و ب خوه نازادانه كاره كي ل ههژى خوه پهيدا بكهت...)). ههر وهسان ديار كرية كو نهو دكاريت دكارين نه خشه كي شانيدا كار بكهت. بهلى نهؤ داخوازه يا بى نه انجام بوو.^(۲)

پشتي چهندين بگر و فه كيش و نفيسينين ناقبه را دهزگه هين پهيوه نديدار جفاتا وهزيرين ئيراني ل ۱۹۴۲/۸/۱۱ رازيبوول سهر نازادكرنا ((حدهت كهسان ژ مشهختين توركيا)) نانكو ئيحسان نورى و ههقالين وى و بريار هاته دان هاريكاري بو وان د هينه مهزاختن (ژ وان ژى هاريكاري ئيحسان نورى يا كو بو ۱۵۰۰ ريلان هاتيه زيده كرن) ههتا ده مه كي كاره كي ههژى

(۱) كاوه بهيات، ژېدهرى بهرى، بپ ۱۸۰.

(۲) ههمان ژېدهر، بپ ۱۸۰.

پهیدا دکەن وەك بەری بیتهدان^(۱). بەلی وەك د بەلگەنامەکا رێقەبەریا گشتیا پولیساندا یا ۱۹۴۳/۱/۱۱ی (۱۱/۱۰/۱۳۲۱هەتاوی) دیار دبیت هەتا فی رۆژی تە ۷۵۰ ریاڵ بۆ هاتینە مەزاختن. ^(۲) بەلی وەك ژ بەلگەنامان دیار دبیت ئەف هاریکاریە نە گۆژمەکی وەسان بوویە تیرا پیدفیاتیی ژیا نا وان بکەت، لەوما سی کەسان ژ وان مشەختان بۆ دیتنەفا کارەکی و ژێدەرەکی تیرا ژیا نا وان بکەت ژ تارانێ دەرکەتینە^(۳) و چووینە جەم کەس و نیاسین خوە ل نازەریجانی^(۴) بەلی ئیحسان نوری نەشیا یە ژ تارانێ دەرکەفیت مایە ب هیفیا وی هاریکاریی فە و هەتا ئادارا ۱۹۴۳ ئەف هاریکاریە وەرگریە^(۵) و بەردەوام داخواز کریە کو کارەك بۆ وی بیته دیتن تیرا ژیا نا وی پارە پیقە بهین و گرانیا کرییا خانی و پیدفیاتیی ژیا نا وی داين بکەت. ^(۶) بەلی ل شوونا دیتنەفا کارەکی بۆ وی و پيشقەبرنا سەرۆبەری ژیا نا وی ژ مەها ئادارا ۱۹۴۳ ئەف هاریکاریا کیم ژى نەهاتیه مەزاختن هەرۆه کی وی ب خوە د سکالایە کیدا بۆ سەرۆك وەزیران ل ۱۹۴۳/۶/۸ دیار کری: بەندە ب سی کەسانقە ب مووچەیی ۸۵۰ ریا لان کو ب بهایی ئەفرو درا فەکی کیمە و تیرا چ ناکەت رازی بوویە و ب هەر رەنگەکی هەبیت پی دژیم بەلی ژ بەر کو ئەف دو هیف و نیقەیدەك شاهی^(*) درا ف ژ وی مووچە ی وەر نەگریە، زۆر قەردار و پەریشان بوویە ژ بەر فی چەندی داخواز چوونی بۆ نازەریجانی کریە و چەند رۆژین دیت هاتیه

(۱) هەمان ژێدەر، بپ ۱۸۱.

(۲) رەحیم اشنوی، ژێدەری بەری، بپ ۲۱۱، بەلگەنامە هژمار (۲).

(۳) رەحیم اشنوی، ژێدەری بەری، بپ ۲۱۱. بەلگەنامە هژمار (۲).

(۴) هەمان ژێدەر، ۲۱۶-۲۱۹. بەلگەنامە هژمار (۷ و ۸).

(۵) هەمان ژێدەر، بپ ۲۱۳، بەلگەنامە هژمار (۴).

(۶) هەمان ژێدەر، بپ ۲۱۶، بەلگەنامە هژمار (۲).

(*) شاهی: بچوو کترین پارچە درا فی ئیرانی وی چاخى بوو وەك فلسی عیراقی.

گرتن. ^(۱) ئەڤ گرتنا وی ل دووڤ داخووازا راسته و خوه یا وهزاره تا دهرفه یا ترکیا و بالیۆزی وان ل تارانئ بوویه، ^(۲) فی دهسته سهر کرنئ یان گرتنئ ۱۹۴۳/۵/۲۶ - ئادارا ۱۹۴۴ فه کیشایه، ئەڤ دهسته سهر کرنه کو نئیزیکی ساله کی دو مکره قوناغه ک پر دژوار و نه خوش بوویه د ژيانا ئیحسان نوری پاشایدا، ئەوی دهسته سهر کری و بی موچه، یاشار خانما ههڤژینا وی و دایکا خوه ل وهلاتئ غه ربیبئ بی خوه دی مانه، یاشار خانم سهرئ ههشت سالانه نه خوش و ل ژیر چاره سهری و دایکا وی ژئ پیره ژنه کا ههفتئ و پینج سالیه. ^(۳)

ب هه رهنگه کی هه بیت ل ئادارا ۱۹۴۴ ئیحسان نوری ژ دهسته سهری دهیتنه رزگار کرن، بهلی ژ بهلگه نامان دیار دیبت هه تا ۲۲ تیر مه ها ۱۹۴۴ ئانکو ئەو چوار هه یف بوو موچه و وان نه هاتیه مه زاختن، ^(۴) وه سان دیاره ل داویا ۱۹۴۴ و ده سپیکا ۱۹۴۵ موچه بی وان ب گوژمی گوژمی ۱۸۰۰ ریلان ب رهنگه کی ریڤوینک تر هاتیه مه زاختن، ^(۵) بهلی ل نیفا ۱۹۴۵ دوباره دوباره ئالوزی که تیه خه رجکرنا موچه بی وان چ ژبه ر بی سهر و بهری و رووتینیاتین ناقه را ده زگه هین ده وه ته چ ده سته ک د فی ئالوز کرنیدا هه بیت. ^(۶)

ئه گه ر هنده ک بهلگه نامه یان هوسان ب رو هنی سهر و بهری دژوارا ژیارا ئیحسان و نوری و خیزان وی بهر چافکر بیت، هه ر د واری سهر و بهری ژیارا وان دا یاشار خانم د فه گیرانین خوه دا دیژیت: د سهر ده می شه ری جیهانیی دووی و هاتنا هیزین ههڤه یمان بو ئیرانی، ئەم هاتینه تارانئ هنده ک زیر و چه کین ژنانه یین من و ئیحسانی ژ ترکیا دگه ل خوه ئینان، ب فروتنا وان

-
- (۱) هه مان ژیده ر، بپ ۲۱۵، بهلگه نامه هژمار (۷).
 - (۲) هه مان ژیده ر، بپ ۲۱۵، بهلگه نامه هژمار (۶).
 - (۳) هه مان ژیده ر، بپ ۲۱۶. بهلگه نامه هژمار (۷).
 - (۴) هه مان ژیده ر، بپ ۲۲۶، بهلگه نامه هژمار (۱۴).
 - (۵) هه مان ژیده ر، بپ ۲۲۷. بهلگه نامه هژمار (۱۵).
 - (۶) هه مان ژیده ر، بپ ۲۲۸. بهلگه نامه هژمار (۱۶).

ئىحسانى ترومبيلەكا بارى (كاميون) كرى و ب رىكا يەك ژ نياسين مه نەرمەنيين سەردەمى شەرى ئاگرى شوفيرەكى نەرمەنى مه پەيدا كر ل سەر كار بكت و ب داھاتى وى ژيارا خوه ب بۆرينين، ژ بەرکو د وى سەردەميدا مووچەيى پەنابەريى تىشتەكى گەلەكى كيم بوو. بەلى مخابن ل شوونا مفای ژ ترومبيلى وەرگىن زيان ژى گەھشتە مه و مه ب بەھايەكى كيمت ژ بەھايى وى فروت. پاشت ژ بەرکو ئىحسان نورى د سەردەمى خواندنا كولپزا لەشكەرى ل ئەستەنبولى شارەزايى د كارين ئەندازيارى و نەخشە كيشانيدا ھەبوو د پرۆژى ئافاكرنا ئافھيىن زانكۆيا تارانى ب نافى نھيى (مھندس جبرانى) دەست بكارى كر، بەلى پىشتى دەمەكى د ئەنجامى ئەو ئاريشين دژوارين ل فى زانكۆيى ھاتينە پيشيا وى، دەست ژ فى كارى بەردا و من ل مال دەست ب دروينا بويمباخين زەلامان كر كو ئىحسانى ژى ھندەك جاران ھارى من دكر و مه ئەو بويمباخ د فروشتە چەند دوكانەكان و ب داھاتى وان و درافى ماى ژ ترومبيلى مه دەبارا خوه بى دكر. (۱)

ئەز باوهرم ئەفۇ ھەگيرانە يا قوناغا پىشتى نازادكرنا ئىحسان نورى يە ژ دەستەسەركرنى ل نادارا ۱۹۴۴ كو ژ دەستەسەركرنى و ژ ژير زيرەفانىي ژى ھاتيه نازادكرن و چەند ھەيفەكان ژى مووچەيى وى بى پەنابەريى نەھاتيه مەزاختن.

دكتور ھاشى كو ژ كەسايەتیین نيزىكى فى مالباتى بوويه و ژ سالا ۱۹۴۵ يئە تىكەلى دگەل وان كرىە دەبارەى سەروبەرى ژيارا وان د بىرھاتين خوهدا ھەدگيريت: د سالىن پىشتى كو شاھ دوبارە ل سالا ۱۹۵۳ ى ب ھيزكەتیه ھە دەزگەھى سافاك ھاتيه دامەزراندن، سەروبەرى درافى ئىحسان نورى گەلەكى خراب بوو، د خانى سەرھەنگەكى ھيزا ئاسمانيا ئىرانى دا دو ژوورين بەرامبەر يەك ب كرى گرتبوون، ژ وان دوسەد و چل تومەنين ھەك مووچەيى پەنابەريى وەردگرتن ۱۴۰ د دانە كرى و دفا وى و ھەفۇينا وى و ئەو كچا وان ب خودانكرى ب سەد تومەنان دەبارا خوه كرىا. د بەردەواميا فى ھەگيرانيدا ھاتيه: باش دەيتە بىرا من و چ جاران ئەز ژ بىر ناکەم دا كو ئەو و مللەتى وى نەكەشە شەرمى، گەلەك رۆژان قازان و و سىتيك و

(۱) ھەمان ژیدەر، بپ ۴۸.

كهفچك و چهتالين بكارنه ئيناي ل بهر حهوزا بچووكا حهوشا مالا خوه تهر دكرن و ل سهر سهلكا ئامانان بهر ههتاؤ دكرن (دهرئوخويندكرن) دا وهسان نيشا جيرانان بدهن كو بو نيفرؤ فراهينه كا باشا خوارى، د ده مه كيدا ژبلى وان ئامانين قالا چ تشته كى دى نه بوو كو بخون بهلى د راستيدا نه دقيا خهلكهك بزانيت كو كه سايه تيه كى ژ بو رزگاريا گهلى خوه هه موو تشتين خوه ژ ده ستداين گه هشتيه رۆژه كا هوسان و هه موو كه سپين ملله تى وى ژى ناگهه ل وى نينه و كه سهك ژى هاريكاريا وى ناكهت. نهز گه لهك كه تيوومه ژير كاريگه ريا فى سهر و به رى وان پى نه ره حهت دبووم و پيشنياز ددا ئيحسان نورى داخووزنامه كى بو دهوله تى بنقيسيت و تيدا دياركهت كو نه فرؤ نهز ب وان (٢٤٠) تومهنين سهرده مى رهزا شاهى (ئانكو به رى ١٩٤١ى) وهك مووچه يى په نابه رى بو من دهاتنه مه زاخهت نه شيم بريم يان ژيارا من داين بكه ن يان ژى موله تى بده نه من ژ فى وهلاتى ده ركه قم. بهلى ئيحسان نورى ب پيشنيازين من رازى نه دبوو و نه دقيا خوه و ملله تى خوه به رامبه رى شاهى بچووك دياربكهت....^(١)

ئهؤ فه گيرانه يا پشتى شورشا دكتور موسه ده قى يه ل سهر شاهى و پشتى كوده تايا له شكه ريا ل ١٩ ته باخا ١٩٥٣ ل سهر دكتور موسه ده قى هاتيه كرن و تيدا شاه زفريه فه سهر ده سته لاتى.^(٢) ژ فى فه گيرانى سهر و به رى ژيارا ئيحسان نورى و خيزانا وى ديارديت، پشتى سالا ١٩٥٣ى ب هه مان مووچه يى په نابه رى پى به رى ١٩٤١ى دژيان كو ٢٤٠ تومهنين ئيرانى بوو...

هه ژيه ل قيرى بيژين ل ده سپيكا مشه ختيا ئيحسان نورى بو ئيرانى خيزانا وى ژ وى و هه ژينا وى ياشار خانم و داىكا وى پيكه اتبوو و د بنياتدا ئهؤ خيزانه د بى زاروك بوون و ب بى زاروكى ژيى وان ب داويه ات. ده مى ياشار خانم ژ تركيا هاتيه ئيرانى و گه هشتيه ئيحسان نورى داىكا وى دگه لدا بوويه و دگه ل وى و هه ژيى وى بوويه په نابه ر ل ئيرانى و دسالين تهنگاؤ و دژوارين په نابه رى و زيندانا ئيحسان نورى تاكه هه قال و هه فحه ما كچا خوه بوويه ل سالا

(١) خاطرات دكتور هاشم شيرازى، ب١٠٧.

(٢) سعيد خديده علو، ژنده رى به رى، ب٥٤.

بکەت کو دگەل سەرۆبەری ژيانا وی سەرۆهەمی بگۆنچیت، بەلی ئیحسان نوری ب فی چەندی رازی نەبوویە، پشتی چەند جارەن دوبارە کرنا فی داخوای ژ ئیحسان نوری دکتور شیرازی ب خوە داخوای نامە نفیسیە و ب هاریکاریا یاشار خانمی ئیحسان نوری رازی کریە ئیمزابکەت و داخوای نامە هاتیەبلندکرن بۆ جەهین پەیوەدیدار و د ئەنجامدا داخوای نامی جەهی خوەگریە و ئەف مویچەپە هاتیەزیدەکرن بۆ دوەزار تەمان و سەرۆبەری ژیارا وان هەتا ئاستەکی هاتیەگۆهاریتەن. (۱)

رەحیم شەویی مەهوود زادە کو ژ سالا ۱۹۵۵ یفە تیکەلیەکا نیریک دگەل فی مالباتی هەبوویە دەربارە سەرۆبەری ژیارا فی مالباتی دبیژیت: ل دەسپیکا سالی پینجیان مویچی وی یی پەنابەری ۱۵۰ تومەن بوون، ژ ئەنجامی ل بەرگەریانا یەک ژ ئەندامین جقاتا شورا یا مللی یا ئیرانی بۆ ۲۵۰ تومەنان هاتبوو زیدەکرن کو سەد تومەن ژ وان وەک کرییا خانی ددان (۲). ب هەر رەنگەکی هەبیت هەموو ئەف بەلگەنامە و فەگیرانە دیاردکەن کو ئیحسان نوری و خیزانا خوە هەتا سالی داوی ژ دەهسالی پینجیان د سەرۆبەریکی تابووری بەرتەنگ و دژواردا ژیاپە، چ نیشانەک ژ ل بەر دەست نینە کو کەسایەتیەک یان ئالیەکی کوردی دەستەکی هاریکاریی بۆ وی درێژکریبتەن.

(۱) خاطرات دکتور هاشم شیرازی، ب ۱۰۷-۱۰۸.

(۲) رحیم آشنویی، ژیدەری بەری، ب ۳۹.

Y.

تیکه‌لی بین وی بین جفاکی و چالاکیین وی بین سیاسی

گومان تیدا نینه ئیحسان نوری پاشا ژ سال ۱۹۳۰ یقه وهک پهنابه‌ره کی سیاسی ل ئیرانی ژیاپه، پهنابه‌ره کی کوردی سهرکردایه‌تیا شۆرشه کی کری دژی دهولته‌تا ترکیا و داخوازا مافین نه‌ته‌واپه‌تیین گه‌لی کورد ژ فی دهولته‌تی کری، مافین نه‌ته‌واپه‌تیین کوردان ژ ل هه‌ردو دهولته‌تیین ترکیا و ئیرانی وی سهرده‌می و هه‌تا نها ژی تاوان بوو که‌سه‌ک پی ب په‌یقیت، نانکو هه‌ردو دهولته‌تی دژی وی ئارمانجی بوون بی ئیحسان نوری خه‌بات بو کری و هه‌ردوو یان ژی ب کریار پشکداری د ژنافرا شۆرشا ئاگری دا کربوو. د فی سهروبه‌ریدا نه‌تی ئیحسان نوری ل ژیر زیره‌فانیا ده‌زگه‌هین هه‌والگریین ئیرانی بوو، به‌لکی به‌رده‌وام هه‌مان ده‌زگه‌هین دهولته‌تا ترکیا ژی زیره‌فانی ل وی کریه. بی گومان د فی سهربه‌ریدا دی په‌یوه‌ندی و تیکه‌لیین وی ژی د سنووردای و کییم بن و چالاکیین سیاسیین وی ژی د وان کاوداناندا بین ئیران د سهرده‌می شاه ره‌زا و کوری وی شاه محمه‌د ره‌زا تیدا بوری دی هیژ کیمر بن. فان کاودانان ژی ژ سال ۱۹۳۰ هه‌تا ۱۹۷۶ ی سال و هه‌غه‌را ئیحسان نوری به‌رده‌وام کریه، نانکو هه‌موو ۴۶ سالین پهنابه‌ریا ئیحسان نوری فه‌گریه. به‌لی سهره‌رای فی چه‌ندی ئیحسان نوری مرۆقه‌کی خوهره‌اگر، ناقل و خوهدی سه‌نگ، خوهدی ره‌وشتین بلند، ده‌قبکه‌نی و باوه‌ری ب خوهره‌وو، شوونه‌وارین روودانین نه‌خوشین ب سهری وی هاتین ل رووی وی دیارنه‌دبوون، نه‌گازنده ژ که‌سه‌کی

دکړن و نه ژى ب خرابى به حسى کهسه کی دکړ، کهسه کی ژ وان کوردین ل مهلبه ندى (مهره م پایته ختی ئیرانی یه) د ئاکنجى هه تا ئه وین خوه ب ئازادینخواز و نه ته وه پوره ژى دزانی جورئت نه دکړ سه ره دانا وی بکه ن، هه تا د جه ژین نه ته وه یی و ئایینی ژى خوه ژ سه ره دانه کا ساده و چند ده قیقه یی بو جه م وی دووردگرت، د راستیدا تنی ئه وی ب تنی بو، به لی مه زنا تیا وی هند بوو چ جارن گازنده ژ کهسه کی نه دکړن، ب هیقیا چ ژى نه بوو ژ کهسه کی، گه له کی تیگه هشتی و شاره زا بو، د بابه تیئ نافته ته وه ییدا یی شاره زا و هشیار و جه نیاس بو.^(۱) کهسه کی خوه دیی فان په سنان بیت دی یی خوه راگریت و هه ره ده لیقه کا بو هه لکه قیث دی مفای ژى بینیت. به لی د قی قوناغا دریز دا هنده ک ده لیقین هاریکار بو ئیحسان نوری هاتینه پیئش و ژ ئه نجامی کاودانین سیاسیی هندری ئیرانی و هنده ک جارن ژى ژ ئه نجامی باندورا کاودانین سیاسیی ده رفه ی ئیرانی ئازادیا ئیحسان نوری به رفه هت لی هاتیه وی ژى مفا ژ فان ده لیقان وه رگریه و تیکه لی و په یوه ندیین خوه به رفه هت لی کرینه و هندى جهی بی خوه دیتی چالاکیین نه ته وایه تی ژى ئه نجامداینه. تیکه لی و چالاکیین وی ژى دو وار فه گرتینه واری نافخوه یی ئیرانی و ده رفه ی ئیرانی و هه ردو واران ژى په یوه ندى ب دوزا کوردان فه هه بوو ل قیری پندقیه بزفرینه فه قوناغا سالین چلان ژ زیانا ئیحسان نوری پاشای و په یوه ندیین وی د قی قوناغیدا کو ده سپکا ده رچوونا وی یه ژ ژیر زیره فانی، د به رپه رین چوویدا ئامازه ب ده سپکا ئاشنا بوونا وی دگه ل خه لکه کی ل ئیرانی هاته کرن، د به لگه نامه و ژیده رین سه ر ب ده وله تا ئیرانی ب خوه دیار دبیت کو ئیحسان نوری په یوه ندى دگه ل هنده ک که سایه تی و سه ر و کعه شیرت و وه لاتپاریزین ئیرانی وه ک تاهر خانى سمکویى شکاک، شیخ عه بدوللایى گه یلانی، قازى محمده د و سه یفی قازى و مالباتا وان هه بوونه، پشتی کو ژ ژیر زیره فانی دهرکه تی نه ؤ په یوه ندیه هیژ به رفه هت لی هاتینه و په یوه ندیین تاییه ت دگه ل هژماره کا خه لکی ره وشه نبیر و روژنامه فان په ییدا کرینه.

(۱) خاطرات دکتر هاشم شیرازی، بپ ۱۰۶.

ئەڤ پەيوەندىيە ژى بى درېژيا ۴۶ سالىن ژيانا وى يا پەنابەرىي ل ژيىر كاريگەريا سەروبهري سياسي ئيراني و ئاستى دەستەلات و هيىزا حكومهتا ئيراني و سەروبهري بزاڤا رزگاربخوازا كوردى بوون. ب دەسپيكرنا شەري جيهانيي دووي ل سالا ۱۹۳۹ فشار ل سەري ئيحسان نوري سفكتز بوويه، زڤريهڤه تاراني، ل ۱۱/۸/۱۹۴۲ ژ ژيىر زيرهڤانيي هاتيه نازادكرن، ل ۲۶/۵/۱۹۴۳ هاتەڤه دەستەسەركرن، ل مەها ئادارا ۱۹۴۴ هاتيهڤه نازادكرن. د في قوناغيدا ب خورتى كەتپە د وارى رهوشەنبيري و نقيسيني بو رۆژناما كوهستان، ب في چەندى پتر هاتيه نياسين. هەر دفي قوناغيدا سەروبهري بزاڤا سياسيا كوردى ل ئيراني بەرهڤ پيش چوويه، ل ۱۶/۸/۱۹۴۲ كۆمەلا ژيانەووى كوردستان (ژ.ك) هاتيه دامەزراندن، ل ۲۳/۱۰/۱۹۴۵ ب حيزبي ديموكراتي كوردستاني ئيران هاتيه گوهارتن، ل ۲۲/۱/۱۹۴۶ كۆمارى كوردستاني ل مەهاباد ي هاتيه راگەهانندن. ^(۱) د في قوناغيدا هەرچەندە وەك پەنابەره كى سياسي دوور ژ كوردستاني ل تاراني دژيا، بەلى سەرهراي في همەموويي خوەدى هەلوپست بوو و نەبي دوور بوو ژ روودانان، هەژيه ل فيري بيژين ژيىدەر و بەلگەنامين هەتا نەها ل بەردەست ئاماژە ب في قوناغى ژ ژيانا وى نەكريه، بەلى ژ بەلگەنامين ئاماژە پيكريدا دهيتە زانين هەتا مەها ۱۹۴۵ سەروبهري ئابووربي ئيحسان نوري و هەڤالين وى يين پەنابەريي دژوار بوويه و د تەنگاڤييدا دژيان و موچەي وان نەدهاتە مەزاختن يان ژى ب كيمي دهاتە مەزاختن، هەر ژ فان بەلگەنامان دهيتە زانين ل فيري و د في قوناغيدا ئيحسان نوري وەك نوونەري شەرفانين مشەختين ئاگرى خوە دايه نياسين و داخووزنامە بو مەزنە بەرپرسين ئيراني بلندكرينە. ^(۲)

هەر وەك ئاماژە پي هاتيه كرن د في قوناغيدا ئيحسان نوري هاتيه د مەيدانا نقيسينيدا و ب بەردەوامى د رۆژناما (كوهستان) دا ب زمانى فارسي دەربارەى دىرۆكا كوردان يا كەڤن و نوو

(۱) هوزان سليمان الدوسكي، جمهورية كردستان دراسة تاريخية سياسية، (دهوك- ۲۰۰۵)، ص ۵۹-۷۹.

(۲) رحيم آشنويى، ژيىدەري بەري، پ ۲۲۵ و ۲۲۸، بەلگەنامە هژمار (۱۳ و ۱۴) "كاوه بەديات، ژيىدەري بەري، پ ۱۸۰.

نقیسییه. ل قیری پۆیسته بیژین: (کوهستان) وهك د بهرپهري وى ی پشیدایا هاتیه نقیسین (نامه هفتگی) ههفتیانیه و (ب هیچ حزب- دسته یا جمعیتی بستگی نهدار) ئانکو گریدایی هیچ پارتی- دهستهك یان کۆمه لانه نینه، ب کورتی رۆژنامه کا ههفتیانیه یا نازاد بوویه و هه موو رۆژین دوشه مبیان ل تارانێ دهاته به لافکرن. دووه مین رۆژنامه مولهت وهرگرتی بوو ژ دهولهتا ئیرانی کو بهرپه رین وی د تهرخانکری بوون بو کاروبارین کوردستانا ئیرانی. (کوهستان) شیوهیهکی زیندو و راسته قینه زورداری و ستهم و سیاسهتا سهردابرنی یا دهولهتا ئیرانی بهرامبهری کوردان و نووچهیین هاوار و فیغانا خه لکی زهجه تکیش و نووچهیین کۆماری کوردستانێ ل ئیرانی به لافکرن. (کوهستان) رۆلهکی د هشارکونا کوردین ئیرانی ژبو پووته دانی ب سامان و کهله پۆری نه ته وهیی و نه ده بیاتا کوردی گیرایه. (۱) خودان نیمتیا ز و ریشه بهری بهرپرسی رۆژنامی دکتور ئیسماعیل نه رده لان ژ مالباتا نافدارا نه رده لانیین باژیوی سنه بوو کو د سهرده می قاجاری و په هله ویدا حوکمداری ل سنه کریه. ئیسماعیل نه رده لان خواندنا خوه ل ده رفه ی ئیرانی ب داوی ئینایه، کهسه کی شارهزا بوو د واری رۆژنامه قانیدا، کهسه کی وه لاتپاریز و کوردپهروه کی دلسوژ بوویه، یی خوشتفی بوو ل جهم خه لکی کوردستانێ و شانازی ب کوردایه تیا خوه دکر و په یوه ندیین باش دگه ل سهرانیین حیزبی دیموکراتی کوردستانێ ئیران ل مه هابادی (۱۹۴۶) هه بوون. پشتی نه مانا رۆژنامه (کوهستان) و ژ نافچوونا کۆماری کوردستان هه رده م کورد پهروه کی جهی ریزگرتنی بوویه. (۲) ب فان پیرانینان ده رباره ی (کوهستان) و خوه دیی وى ئەم دکارین بیژین: ئیحسان نوری ب نقیسین خوه د فی رۆژنامه ییدا پشکداری د بهرپه رین رۆژنامه کیدا کریه کو د خزمهتا گه لی کورد دا بوویه و خوه دیی وى ژى کهسه کی کوردپهروه ر بوویه و ب فی چهندی ژى خزمه تهك بو گه لی

(۱) هیمدادی حسین به کر، ههفته نامه ی کوهستان، کۆفاری سه نته ری برایه تی، (هژمار ۱۹۹۸، ۵)، بپ ۳۸-۵۵ " نامه و هفتگی کوهستان شماره ۱-۸۴، با کوشش صدیق صالح و رفیق صالح، مقدمه د. عبدالله مردوخ، (سلیمانیه- ۲۰۱۰).

(۲) هیمدادی حسین به کر، هه مان ژیده ر، جه لیل گادانی، پاشکو، بپ ۵۴-۵۵.

خوه کريه و بهردهوامی ب وی خهباتی دایه یا ل نهستهنبولی د کوفارا (ژین) دا ب قهلهمی دهسپیکری و ل چیبایی ناگری ب تفهنگی بهردهوامی پیدای و ل (کوهستان) دوباره ب قهلهمی بهردهوامی پیدایه شه. د ههمان دهمدا پشکداریا وی دگهل روژنامه کی بوو کو یا مولهتدای بوو و ب فی چهندی خوه ژ گهلهک ناریشه و مهانهیان وهک پهنا بهرهک پاراستیه.

ل فیوی پیدایه ناماژه ب خاله کا دی یا په یوه نندی نایهرا نیحسان نوری و دکتور نیسماعیل نهردلان دا بیته کرن کو نهډ په یوه نندی زی ههر ل سهر بنیاته کی نته وهی بوویه: هندهک ژ که سایه تیپن مهزن و کاربده ستین کورد یین هه ریکی ژ وان جهه کی بلند د حکومتا وی چاخی یا ئیرانی دا هدی وهک نه ندامین جقاتا شورا، سیناتور، هاریکار و ریقه بهرین گشتی ل وهزراه تان، بالیوز و وهزیر ل هه فکومبیون و نافه کی نهیپی (کومای رهش) ل خوه دانابوو، فی کومی ب ریکا دکتور نیسماعیل خانی نهردلان و سارمولدین سادق وهزیری په یوه نندی دگهل نیحسان نوری هه بوو. نارمانجی (کومای رهش) نهو بوو بزانت بزانت کانی دهوله تا نه مریکا بهرامیه رملله تی کورد و پاشه روژا وی چ ل بهره. ^(۱) ناماژه پی نه هاتیه کرن کانی (کومای رهش) کهنگی هاتیه دامه زرانندن و کهنگی هاتیه هه لوه شانندن، به لی ژ فه گیرانی د هیته زانین د سالیین سه رده می شه ری جیهانیی دووی و بهری دامه زرانندن کوماری کوردستان ۱۹۴۶ ی هه بوویه و پیکهاتا وی ژ که سایه تیپن کوردین تارانی بوون و په یوه نندی ب بالیوزخانا نه مریکا فه کریه و گه هشتینه وی باوه ری کو نه مریکا چ بو کوردان فی نینه. هندی په یوه نندی ب بابه تی مه فه هدی نیشانا هندی یه نیحسان نوری په یوه نندی کوردینی دگهل که سایه تیپن کوردین ئیرانی هه بونه و د ههمان دهمدا زی جهی باوه ریا وان بوویه و ل ههر دهلیقا بو خوه دیتی پیگافه کا د بهرزه وه نندیا دوزا کورداندا هاقیتی.

بهره مین نیحسان نوری: د نایهرا ۱۹۴۵ - ۱۹۴۷ یدا د روژناما (کوهستان) دا هاتینه به لاقکون نانکو د دهمه کیدا کو ناسکتین دهم و پر رووداوترین دهمه د دیروکا ئیرانی و روژه لاتی کوردستانیدا، گومان زی تیدا نینه فان رهنگه نفیسینان د فی روژنامه ییدا و د وی

(۱) خاطرات دکتور هاشم شیرازی، بپ ۱۱۲ - ۱۱۳.

دهمى تايبه‌تدا پتر ئيحيسان نوري ب نافته‌ندين سياسي و ره‌وشه‌نيرين ئيراني و كوردن ئيراني دايه نياسين و بوويه كهسه‌كي خوه‌دى كارىگه‌رى و ريزل ئاختنا وى بيته‌گرتن، له‌وما زى دى بينين نه كهسه‌كي دوور بوويه ژ روودانين كۆمارى كوردستانى ۱۹۴۶ى، به‌لكى ره‌نگه نيريكه‌ك و په‌يوه‌نديه‌ك دگه‌ل سه‌رانين كۆمارى ب تايه‌ت پيشه‌وا قازى محمهد هه‌بوويه و خوه‌دى هه‌لويسه‌ت بوويه د فان رووداناندا. به‌لافكرنا وه‌رگيرانا كوردى يا په‌رتووكا وى د ۲۵ خه‌له‌كاندا د رۆژناما (كوردستان) ئورگانى فه‌رمىي حزبى ديموكراتى كوردستان دا و ل سه‌رده‌مى كۆمارى كوردستان نيشانا ريزگرتنا سه‌رانين كۆمارى كوردستانه بو ئيحيسان نوري.

هه‌روه‌كى ژ زارده‌فى ئيحيسان نوري هاتيه فه‌گه‌هاسته‌ن د ده‌مى به‌ره‌ه‌فياندا بو دامه‌زراناندا كۆمارى كوردستانى د ئه‌نجامى سه‌ربۆرين خوه د شووشا ئاگرى دا، ئه‌وى ب گومان بوو ژ سياسه‌تا يه‌كيتيا سوڤيه‌تى به‌رامبه‌رى كوردستانى نه‌كو سوڤيه‌ت بو مه‌ره‌مىن خوه بين تايه‌ت ده‌ستپيشخه‌رىي دامه‌زراناندا كۆمارى كوردستانى دا بكه‌ت و دووڤرا پشتا وى به‌رده‌ت و بو فى مه‌ره‌مى زى ڤيايه كورد مفاى ژ ئه‌زمونين وى وه‌رگرن ده‌مى (ژ.ك) بو حزبا ديموكرات هاتيه گوه‌ارتن و قازى محمهدى (*) سه‌ركردايه‌تى گرتيه ده‌ست، وى نامه بو قازى محمهدى

(*) قازى محمهد ل ۱۱ گولانا سالا ۱۹۰۰ى هاتيه سه‌ر دنيايى ژ مالباتا قازين مه‌هابادى يه، كورى قازى عه‌لى كورى قازى قاسم كورى ميرزا ئه‌مه‌دى يه، خواندنا خوه‌يا ده‌سپيكي ل خواندنگه‌هه‌كا ئاييني يا مه‌هابادى خوانديه، زانستين دى بين ئاييني و ئه‌ده‌بى و ريوومان و زمانى فارسى و عه‌ره‌بى ل سه‌ر ده‌ستى بابى خوه خواندينه، زيده‌بارى كوردى ب باشى زمانين فارسى و عه‌ره‌بى و تركى دزانين، بزافين فيربوونا زمانين روسى و فه‌رنسى و ئينگليزى زى كرينه، ل سالا ۱۹۲۶ى بوويه ريقه‌به‌رى په‌روه‌ردا مه‌هابادى و پشتى مرنا بابى خوه ل سالا ۱۹۳۶ى بوويه قازي مه‌هابادى، هه‌تا شه‌رى جيهانىي دووى به‌رده‌وام بوويه ل سه‌ر فى كارى و د ئه‌نجامدا بوويه كه‌سايه‌تبه‌كى خوه‌دى سه‌نگ و ريزگرتى ل ده‌فه‌رى، خوه‌بى و بيانان هه‌زه‌كا مه‌زن زى دكر، ل چريا ئيكي ۱۹۴۴ى په‌يوه‌ندى ب ريزين كۆمه‌له‌ى ژيانه‌وه‌ى كوردستان (ژ.ك) كويه و وه‌ك سه‌رۆكى وى هاتيه‌ده‌سنيشانكرن، ل مه‌ها ئيلونا ۱۹۴۵ب سه‌رۆكاتيا شانده‌كى كوردستانا ئيرانا سه‌ره‌دانا بازيى باكو پاينه‌ختى نازه‌رييجانا سوڤيه‌تى كويه و ل ۲۳ چريا يه‌كه‌م كۆمه‌له‌ ب حزبى ديموكراتى كوردستان هاتيه‌گوه‌ارتن و قازى محمهد وه‌ك سه‌رۆكى حزبى هاتيه‌هه‌لبژارتن، ل ۲۲ كانوونا دووى ۱۹۴۶ كۆمارى كوردستانى ل سه‌رده‌ستى وى هاتيه‌راگه‌هاندن و ئه‌و وه‌ك سه‌رۆككۆمار

هنارتییه و بهرهه‌فیا خوه تیدا دیار کریه کو ژ بو خزمه‌تی و هاریکاری بیته مه‌ه‌ه‌بادی، به‌لی پستی کو بهرسقا نه‌گه‌تیف ژ مه‌ه‌ه‌بادی وهرگرتی فی بهرسقی نه‌و ژ هزرا چوون بو مه‌ه‌ه‌بادی دایه پاش، وی ژی ب ناچاری خوه بی ده‌نگ کریه و ب ناچاری ژ دوورقه زی‌ه‌ه‌فانیا روودانان کریه.^(۱) به‌لی بهرده‌وام ل ده‌لیقه‌کی گه‌ریایه خزمه‌ته‌کی بو فی کۆماری کوردی پیشکه‌شیکه‌ت، ژ زار ده‌فی وی هاتیه فه‌گوه‌ه‌ستن:هنده‌ک ژ نه‌فسه‌ر و ده‌ره‌جه‌دارین کورد ژ پارێزگه‌ها کوردستان (سنه) په‌یوه‌ندی ب ویشه کریه کو وان دقیت بچنه مه‌ه‌ه‌بادی و د له‌شکه‌ری کوردستانیدا خزمه‌تی بکه‌ن و ژ وی خواستیه ریکی ل به‌ر چوونا وان بو مه‌ه‌ه‌بادی خوش بکه‌ت و وان ب ده‌سته‌لاتداریا کوردستانی ل مه‌ه‌ه‌بادی بده‌ته نیاسین. هه‌روه‌ک ئیحسان نوری دبیت: هنده‌ک ژ وان نه‌فسه‌ر و ده‌ره‌جه‌داران ژ مالباتا نه‌ره‌ده‌لانیان بوون، له‌وما من جاره‌کا دی بو جه‌نابی قازی محمه‌دی نفیسی کو هنده‌ک نه‌فسه‌ری کورد دقیت خوه‌بخشانه د له‌شکه‌ری کوردستانیدا کار بکه‌ن، به‌لی فی جاری ژی من بهرسقا نه‌گه‌تیف ل سه‌ر چوونا خوه‌بخشانه‌یا وان نه‌فسه‌ر و ده‌ره‌جه‌داران بو مه‌ه‌ه‌بادی ژ جه‌نابی قازی محمه‌دی وهرگرت.^(۲) هه‌روه‌کی ژ ئیحسان نوری هاتیه‌فه‌گیران: پستی کو وی بهرسقی نه‌گه‌تیف ل سه‌ر چوونا خوه بو مه‌ه‌ه‌بادی ژ قازی محمه‌دی وهرگرتین. وی ب ره‌نگه‌کی دی ده‌ست ب چالاکیین سیاسی کریه به‌لکی مفای ژ فی ده‌لیقا زیرین یا بو کوردان هاتیه پیش وهرگرت و د فی واریدا

هاتیه‌دیارکرن، پستی شکه‌ستنا کۆماری ل ۱۶ کانوونا یه‌که‌م ۱۹۴۶ هاتیه‌گرتن و ل ۱۹۴۷/۳/۳۱ هاتیه‌سیداره‌دان. بنیره:

– هوزان سلیمان، ژنده‌ری به‌ری، بپ ۳۵، ۷۶، ۲۳۷.

محمه‌د ره‌زا سدید قازی، نه‌پیه‌کانی دادگاییکردنی قازی محمه‌د و هاوریانی، وهرگیانی عدلی نه‌کیه‌ر مه‌جیدی، (سلیمانی – ۲۰۰۸)، بپ ۲۹.

– ولیم ایغلتن الابن، جمهوری مه‌ه‌ه‌باد جمهوری ۱۹۴۶ الكردیه، جرجیس فتح الله (ارییل – ۱۹۹۹)، ص ۷۹ – ۸۰، ۸۶ – ۹۰.

(۱) رحیم آشنوی، ژنده‌ری به‌ری، بپ ۶۷ – ۶۸.

(۲) هه‌مان ژنده‌ر، بپ ۶۸.

خزمه ته کی بکته، لهوما ژى دهست ب نفیسینا نامه یان بو بالیوزخانه یا نه مریکا ل تارانى کره .
 ل فیرى پیدیه بهری هدر تشته کی بیژین دهقی وان نامه یان ل بهر دهست نین و کهسه کی
 نه دیتینه و خوه دیی ژیده ری مه مفا ژى وهر گرتی وی ب خوه ژى نه دیتینه و تنی ژ زارده قی
 ئیحسان نوری فه گبرایه کو وی دنامه یین خوه دا سه روبه ری سیاسی، لهشکه ری نابوری
 کوردستانا ئیرانى بو بالیوزخانا نافری روهنکریه، و بو وان دیار کره کو د ده می نهادا یه کیتیا
 سو فیه تی جالا کین سیاسی و لهشکه ری ل نازه ریجانى و کوردستانى نه نجام ددهت و مه ره مین
 وی ژى ددیارن، نه نازادی و سه ربه خوه یا کوردستانى نه ژى یا نازه ریجانى دقیت، بهلکی وانا
 دقیت د پاشه ر ژیدا قان دو پشکان ژ ئیرانى فه کهن و ب کومارین یه کیتیا سو فیه تیغه گریده ن.
 لهوما ژى ئیحسان نوری د نامه یا خوه دا ژ بالیوزخانا نه مریکا پرسیار کره: ئه ری باشتر نینه
 وه لاتین یه کگرتین نه مریکا پینگافان به رف پیش به افیت، ههروه ک د په یمانا سیفه ر یا ۱۹۲۰ یدا
 بریار ل سهر هاتیه دان و دنافه ندین نافده وله تیدا ژ بو نه هیلانا سته مکاری ل سهر کوردین ترکیا
 و مافی وان ژ بو ده سته ئینانا سه ربه خوه یی ل سهر ده می ویلسونى سه روکی نه مریکا دا بریار ل
 سهر هاتیه دان، وه لاتین یه کگرتین نه مریکا ژ بو نازادی و ده سته ئینانا مافین گه لی کورد ل
 ر ژه لاتى نافین کاره کی نه نجام بدهت. ل داوی ژى ئیحسان نوری ههروه کی ژ زار ده قى وی
 هاتیه فه گوه استن د نامه یا خوه دا دیار کره سه روبه ر ل ر ژه لاتى نافین گه له کی گرنکه و
 نه گهر نه مریکا د بابه تی دوزا کوردان و سه ربه خوه یا واندا بله ز کاره کی نه کته و
 ده سپیشخه ریه کی نه نجام نه ددهت د پاشه ر ژیدا دى په شیمان بیت، ئیحسان نوری د به رده و امیا
 نامه یا خوه دا گو تیه: دقیت نه مریکا گرنکی ب سه روبه ری نه ایی کوردان ب تاییه ت
 سه روبه ری وان ل ئیرانى بدهت، فه کولینا داخو ازین وان ل ئیرانى و یین به ری نه ل ترکیا و
 عراق و ئیرانى بکته و هندی زووتره بجیته د نافه بابه تیدا. (۱)

ههروه ک ژ ئیحسان نوری هاتیه فه گوه استن کو پاشتر وی زانیه کو ده سته که ک ژ بالیوزخانا
 نه مریکا ل تارانى ژ بو دوو فچوون و فه کولینا سه روبه ری کوردستانا ئیرانى ژ نیریکفه و

(۱) هه مان ژیده ر، پ ۶۹ - ۷۰.

پیشکشکرنا پیشنیازہ کی بڑی کوماری کوردستانی چوونہ مہابادی و چند دیدار و دانوستاندن دگہل قازی محمدد کرینہ، بہلی ژہر کو دستہ لاتداریا کوماری کوردستانی ل ژہر کاریگری و فشارا یہ کیتیا سو فیہ تی بوویہ نہ گہشتینہ چ نہجامہ کی.

ہزر بو ہندی دچیت کو نہ ڈ دستہ کا ٹہمریکی دستہ کا سہروان (نقیب) نارچی روزلفت بیت یا ل مہا گولانا ۱۹۴۶ء ژ نالیی بالیوزخانا ٹہمریکا فہ ہاتیہ ہنارتن بو مہابادی. نافری ژ نادارا ۱۹۴۶- شوباتا ۱۹۴۷ پاشبہندی لہشکری بوو ل بالیوزخانا ٹہمریکا ل تارانی و تیکہلی دگہل ٹیحسان نوری ہہبوو. (۱)

ہہژہ ل فیری بیتہ گوتن ٹیحسان نوری ب ریکا کہ سایہ تی نافداری کوردی ٹیرانی دکتور ہاشمی شیرازی پدیوہندی دگہل نارچی بالڈ روزفلت ہاریکاری پاشبہندی لہشکری ل بالیوزخانا ٹہمریکا ل تارانی پدیوہندی و روزفلت سہردانا مالا وی کریہ و د فی سہردانیدا ٹیحسان نوری ب بہرفرہ ہی دہربارہی سہروہری تہ فابی کوردستانی بو وی پدیقیہ، ہہر ب ریکا دکتور شیرازی فی راویژکاری ٹہمریکی پدیوہندی دگہل قازی محمدد پدیوہندی و پاشتر ژی ل داویا ٹیلونا ۱۹۴۶ سہردانا مہابادی پایتہ ختی کوماری کوردستانی کریہ و دیدار دگہل پیشہوا قازی محمددی کریہ. (۲)

ہندی پدیوہندی ب ٹیحسان نوری و کوماری کوردستانی و پیشہوا قازی محمدد فہ ہہی دەمی ل ۵ ئ تیرماہا ۱۳۲۵ (حزیرانا ۱۹۴۶) ل دوو ف داخوازا (قوام السلطنہ) سہرؤ کوہزیرین وی دەمی بی ٹیرانی سہردانا تارانی کری، دیدارہک د ناقہرا وی ٹیحسان نوری دا ہاتیہ نہجامدان، وہک دکتور ہاشمی شیرازی کہسی پیشنیازا دیدارا بو قازی محمددی کری فہ دگیریت: قازی محمددی قیایہ ٹہو سہردانا ٹیحسان نوری ل مالا وی بکہت، بہلی ٹیحسان

(۱) ہمان ژیدہر، پ ۷۰.

(۲) خاطرات دکتور ہاشم شیرازی، بٹ ۱۱۸-۱۲۱ "ہوزان سلیمان الدوسکی، ہمان ژیدہر، پ ۱۵۶. جرجیس فتح اللہ، ہمان ژیدہر، پ ۱۸۹-۱۹۱.

نوری ب خوه هاتیه سهر دانا وی. ^(۱) ئەڤه ب خوه ژێ نیشانا ریزگرتنا ههردو سهرکردین نهمره ل ههڤدو و خهباتا ههڤدو. ^(*)

ههرد بابته تیگهلی و په یوه نندیین ئیحسان نوری د وی قوناغیدا پیدقیه بیژین: ده می مهلا مسته فایی بارزانی پشتی شکه ستنا کۆماری کوردستانی د نایهرا ۱۹۴۶/۱۲/۲۱- ۱۹۴۷/۱/۲۹ ^(۲) بو دانوستاندنا دگهل شاهی ئیرانی سهره دانا تارانئ کری د ده می فه مانا خوه دا ل تارانئ سهره دانا ئیحسان نوری کریه و ژ زارده ئی وی ب خوه هاتیه فه گوهاستن: کو بارزانی سهره دانا من کریه و ئەم ب دیدارا ههڤدو شادبووین، بارزانی ده رباره ی دیدارا خوه دگهل شاهی و مهز نه بهر پرسیین ده ولته تی بو من ئاخفت. ^(۳)

ههروه کی بهری نه ئاماژه پی هاتیه کرن، سهره رای کاودانی سهختی ئیحسان نوری ژ سالا مشهخت بوویه ئیرانی و ههتا ده می ئەم ل سهر دپه یقین تیدا ژیا، ئەو نه که سه کی دوور بوویه ژ سهره بهری کوردستانی و سهر کرده و بزاقین سیاسیین ل پارچین ژ ههڤجوداییین کوردستانی ههین و ناگهییین پیدقی د فی واریدا هه بوون. ههرد ب فی رهنگی ژێ زانیاریین پیدقی ده رباره ی سهره بهری باشووری کوردستانی و ئاریشا ویلایهتا موسل و چاوانیا گریدانا وی دگهل ده ولتهتا نوو دامهزرانیا عیراقی و ئەو مافین دهسته لاتداریا بهریتانی یا حوکمدار ل عیراقی بهرامبهری فی چهندی داینه کوردان و بزاقا سیاسی یا کوردی ل عیراقی و رۆلی مهلا مستفا بارزانی د فی بزاقیدا هه بوون. و پشتی مشهخت بوونا بارزانیان بو ئیرانی ب ده مه کی کیم گوتاره ک د هژمار ۴۳ رۆژا ۱۹۴۶/۱/۲۱ یا رۆژناما (کوهستان) دا به لافکریه و تیدا په سنا خهباتا گه لی کورد ل باشووری کوردستانی و رۆلی بارزانی نهمر د فی خهباتیدا و پیشوازی کوردین ئیرانی ل جهنگاوه رین شو رشا بارزان و خیراتیین وان کریه، هه ژیه بیژین ئەڤه یه که مین گوتاره د فی

(۱) خاطرات دکتر هاشم شیرازی، بپ ۱۲۳-۱۲۴.

(*) د رپوره بیین سالفه گهرا شه هیدکونا پیشه ووا قازی محمه دی بین ب ناماده بوونا کوری پیشه وای عه لی ل ۲۰/۳/۳۱ ل ده وکی هاتینه گیران، من پرسیارا فی دیداری ژ کوری پیشه وای کروی ژێ د بهر سقیدا داکوکی ل سهر نه جامدانا فی دیداری و خوشحالیا پیشه وای ب فی دیداری کر.

(۲) مسعود البارزانی، البارزانی و الحریه التحرریه الکرده، پوره بارزان ۱۹۴۵-۱۹۵۸، ص ۵۰-۵۱.

(۳) رحیم آشنوی، هه مان ژیده، بپ ۸۵-۸۶.

رۆژنامه‌ییدا دهرباره‌ی خهباتا کوردین عیراقی و شۆرشا بارزان هاتیه‌به‌لافکرن. ^(۱) گومان ژێ تێدا نینه کهسه‌کی خوه‌دی‌ی فێ گوتاری بیت و سه‌رفرازیا سه‌رکردایه‌تیا شۆرشا ئاگری هه‌بیت دی هه‌ژێ هندی بیت ب دیدارا بارزانی شاد بیت.

هه‌ژیه د واری چالاکیین ئیحسان نوری یین فێ قوناغیدا بیژین هه‌تا ۳ ئادارا ۱۹۴۷ کو دوا هژمارا (کوهستان) تێدا هاتیه به‌لافکرن، ئیحسان نوری یی به‌رده‌وام بوویه ل سه‌ر به‌لافکرنا زنجیره گوتارین خوه ل ژێر نافێ (تاریخ ریشه‌ه نژاد کرد).

ژ ئادارا ۱۹۴۷ هه‌تا تیرمه‌ها ۱۹۵۸ چ پیژانینه‌ک به‌رفره‌ه دهرباره‌ی ژیا نا ئیحسان نوری ل به‌رده‌ست نینه و وه‌سان دیاره ب کاریگه‌ریا کاودانی سیاسی وی سه‌رده‌می ب تاییه‌ت سه‌روبه‌ری سیاسی سه‌رانسه‌ری کوردستانی ب تاییه‌ت کوردستانا ئیرانی ئیحسان نوری ژێ د ره‌نگه بی ده‌نگیه‌کیدا هیلایه و هه‌روه‌ک مه‌ به‌ری نه‌ا ژێ گۆتی ئیحسان نوری هه‌ر ده‌می ده‌لیفه بو هه‌لکه‌تی رۆل خوه یی ره‌وشه‌نبیری و سیاسی ل دوو جهم و ده‌لیفی گێرایه، ل ئادارا ۱۹۴۷ ی ژێی رۆژناما کوهستان ب داویه‌تیه و به‌ری وی ب سی هه‌یفان ژێی یه‌کسالیی کۆمارێ کوردستان ژێ ب داویه‌تبوو و هه‌ر ل ئادارا ۱۹۴۷ ی سه‌رۆکی کۆمارێ کوردستان و چه‌ند سه‌رکرده و کادرین کۆمارێ و حزبا دیموکراتا کوردستان هاتنه سێداره‌دان و گرتن، ب کورتی ژ فێ قوناغی به‌ره‌ف ژوور بزافا نه‌ته‌وایه‌تیا کوردی ل کوردستانا ئیرانی که‌ته د دژوارترین قوناغین خوه‌دا و نه‌و نیمچه‌ نازادیا ژ نه‌جمی روودانین شه‌ری جیهانیی دوویدا ل ئیرانی ده‌ستقه‌هاتی نه‌و ژێ ب داوی هات. بی گومان ئیحسان نوریی په‌نابه‌ر و هه‌رده‌م جهی گومانا ده‌سته‌لاتی ئیرانی و ل ژێر زیره‌فانی و گه‌فین ده‌وله‌تا ترکیا دی به‌ریین وی هیژ ته‌نگتر بن و کاودانی وی دی هیژ دژوارتر بیتن.

به‌ری داوی ب چالاکیین ئیحسان نوری د فێ قوناغیدا بینین، دقیت د چوارچوofi قان چالاکیاندا بیژین: وی ل ۱۲ تیرمه‌ها ۱۹۴۵ ی نامه‌کا دیروکی ئاراسته‌ی رایا گشتی یا جیهانی کریه. ^(۱) به‌لێ چ پیژانین به‌رفره‌هتر دهرباره‌ی فێ نامه‌ی ده‌ست مه‌ نه‌که‌تینه.

(۱) رۆژناما کوهستان، هژمار ۴۳ رۆژا ۱/۲۱/۱۹۴۶.

– د بیره‌اتا ۳۵ سالی ئیحسان نوری پاشای دا ل ژێر نافێ خواندنه‌ک د گوتاره‌کا وی یا به‌ری ۶۵ سالاندا مه‌ فه‌کولینه‌ک دهرباره‌ی فێ گوتاری د هژمار ۲۰۳ نیسانا ۲۰۱۱ ی کۆفارا مه‌تین دا به‌لافکریه. د پاشبه‌ندی هژمار (۵) فێ په‌رتوو کیدا ده‌قی فه‌کولینی ب خوینه.

ل قیری پندقیه هه که ب کورتی ژى بیتن و ل دووڤ ژندهرین بهره‌ست ناماژه ب تیکه‌لی و په‌یوه‌ندیین ئیحسان نوری د گهل کوردین ده‌رقه‌ی ئیرانی ب تایهت بین باکووری کوردستانی ل ههر جهه‌کی هه‌بن بکه‌ین، د نه‌نجامی دووڤچوونا مه د به‌رپه‌رین چوویدا دیاربوو کو د هه‌مان قوناغا ئیحسان نوری ل ئیرانی رهنکه نازادیه‌ک ده‌ستقه‌ئینای و که‌تیه د چالاکیین ره‌وشه‌نبری و هه‌تا ئاسته‌کی سیاسیدا په‌یوه‌ندیین خوه به‌رفره‌هکرینه و گه‌هاندینه روژنایایی کوردستانی و وان کوردین باکووری کوردستانی بین مشه‌خت ل سوریی و روژنایایی کوردستانی. ناماژه بی هاته‌کرن ئحسان نوری ل سالای ۱۹۴۲یی پشکدار بوو دگهل کۆفارا هاوار و ل سالای ۱۹۴۵ی بابه‌ته‌ک د کۆفارا روژنای یا شامیدا به‌لا‌فکریه. (*)

ئه‌فه ب خوه ژى ده‌رگه‌ه‌کی دن فه‌دکته کو بیژین ئیحسان نوری د قی قوناغیدا ژ زیانا خوه‌یا‌په‌نا‌به‌ریی ل ئاسته‌کی کیم و به‌رت‌ه‌نگ ژى بیت په‌یوه‌ندی دگهل ریک‌خستین (خویبون) و که‌سایه‌تیین کوردیه‌روه‌رین باکووری کوردستانی ل شامی هه‌بوونه. ئه‌فه بابه‌ته ژى پتر پیدقی فه‌کولین و دووڤچوون و سه‌لمانندی یه. ئه‌فه په‌یوه‌ندی به‌رده‌وام دبن نفیسکار ره‌حیم شنوویی کو که‌سه‌کی نیزیکی مالباتا ئیحسان نوری بوو دبیزیت: ل داویا فه‌روه‌ردین ماها ۱۳۳۵هه‌تاوی (نیسانا ۱۹۵۶ز دگهل شیخ عه‌بدوللا گه‌یلانی بو فراقینی ئەم میقانیین مالا ئیحسان نوری بووین، د به‌رده‌وامیا میقاندارییدا و پشتی نیفرۆیا وی روژی خانما یاشار خانم پاکتیه‌کا چیکری ژداری گوزی دانا سه‌ر میزی و پشتی فه‌کری ۴۰ دانه مژمه (قه‌یسی) بین نیقه هه‌شک ب رهنکه‌کی جوان و سه‌روبه‌ر تیدا بوون... د به‌رده‌وامیا فه‌گیرانیدا دبیزیت: د وی سه‌رده‌میدا دیتنا قی رهنگی مژمه‌یین نیفتازه د وی وه‌رزیدا بو من جهی سه‌رنجراکیشانی بوو... ل داوی ئیحسان نوری گوت: ئه‌فه پاکتیا مژمان دکتور به‌درخانی ژ سوریی هنارتینه.

(۱) روهاات آلاکوم، خویبون و ثوره‌ آکری، ترجمه‌ شکور مصطفی، (أرییل - ۲۰۰)، ص ۵۹.
 (*) هاوار: یه‌که‌مین کۆفارا کوردی یه ژ نالیی میر جه‌لادته به‌درخانقه ب تییین لاتینی ل ۱۵ گولانا ۱۹۳۲ی هاتیه‌به‌لا‌فکرن هه‌تا ۱۵ ته‌باخا ۱۹۴۳ی ۵۷ هژمار لی هاتینه به‌لا‌فکرن.
 روژنای، دووهمین کۆفارا میر جه‌لادته به‌درخانه ئه‌و ژى ههر ل شامی و ب تییین لاتینی ل نادارا ۱۹۴۳ی یه‌که‌مین هژمارا وی هاتیه‌به‌لا‌فکرن و هه‌تا سالای ۱۹۴۵ یا به‌رده‌وام بوو.
 - عه‌بدوللا زه‌نگه‌نه و ره‌فییق صالح، رابه‌ری روژنامه‌نووسی کوردی، کۆفارا روژنامه‌فانی، هژمار ۱۱-۱۲، هه‌ولیر- ۲۰۰۳.

هه‌مان نفیسکار د فه‌گیرانا خوه‌دا دبیریت: باشت ئیحسان نوری ئاماژه رۆژژمیره‌کا دیواری یا چهند به‌ریه‌ری کو ب زمانی کوردی و تپین لاتی نی بوو، ئەو ژێ ژ سوریی بو ئیحسان نوری هاتبوو هنارتن و یه‌که‌م جار بوو من ئەلیفبایا کوردی یا لاتی نی د دیت. ^(۱) ئە‌فه ب خوه وی چهندی دگه‌هینیت کو ئیحسان نوری ب به‌رده‌وام ره‌نگه‌کی په‌یوه‌ندیان دگه‌ل که‌سایه‌تین باکووری کوردستانی ئاکنجین سوریی و وه‌لاتین دی هه‌بوویه.

هه‌مان نفیسکار ده‌رباره‌ی دیدارا خوه‌یا داویا ده‌سپیکا ئادارا ۱۹۵۶ دگه‌ل تاهر خانی کوری سمکویی شکاک دبیریت: کو د وی دیداریدا فه‌ره‌نگا (کولکه‌ زیرینه) یا گیوی موکریان، چاپا هه‌ولیری د ده‌ستین تاهر خانی دا دینیه، ژ به‌رکو د وی ده‌میدا هه‌یج ره‌نگه‌ په‌رتوکی کوردی ل ئیرانی نه‌دهاتنه چاپکرن و به‌لافکرن وی پرسیارا جهی فروشتنا (کولکه‌ زیرینه) ژ تاهر خانی کریه وی ژێ د به‌رسفیدا گۆتیه: ئە‌ه‌ په‌رتووکه ل ئیرانی ناهینه فروشتن، به‌لی ئیحسان نوری ئەو دایه من ^(۲) ئە‌گه‌ر بی‌ت و به‌راوردنا سالا چاپکرن (کولکه‌ زیرینه) ل هه‌ولیری کو سالا ۱۹۵۵ دگه‌ل سالا ۱۹۵۶ بکه‌ین کو ئە‌ه‌ فه‌گیرانه ژێ هاتیه کرن دی شین بی‌تین ئە‌گه‌ر ل سه‌ر ئاسته‌کی کیم و ره‌وشه‌نبیری ژێ بی‌ت ئیحسان نوری د وی ده‌میدا ره‌نگه‌کی په‌یوه‌ندیان دگه‌ل خه‌لکه‌کی ل باشووری کوردستانی هه‌بوونه.

د نافه‌را سالی ۱۹۴۷-۱۹۵۸ یدا چ روودانین گرنگ ژ ژیا نا ئیحسان نوری ل به‌ر ده‌ست نین، ژ بلی فه‌گیرانین ژ ئالی دکتور هاشم شارازی و ره‌حیم شنوی مه‌هوود زاده‌فه هاتینه‌فه‌گیران کو ئەو ژێ پتر بابه‌تین جفاکی بوون و د به‌ریه‌رین چوویدا ئاماژه پی هاته‌کرن، به‌لی ژ روودانین گرنگین فی قوناغی ژ ژیا نا وی چاپکرن په‌رتووکا وی (تاریخ ریشه‌و نژاد کرد) ل سالا ۱۹۵۴ ی. ^(۳)

(۱) رحیم آشنوی، ژنده‌ری به‌ری، بپ ۴۳-۴۴.

(۲) هه‌مان ژنده‌ر، بپ ۳۴

(۳) کاوه به‌یات، ژنده‌ری به‌ری، بپ ۱۸۲.

سەرۆبه‌ری ئیحسان نوری پاشای پشتی شۆرشا ۱۴ تیرمه‌ها ۱۹۵۸ ی ل عیراقی

روودانا شۆرشا ۱۴ تیرمه‌ها ۱۹۵۸ ل عیراقی کاربگه‌ریه‌ك مه‌زن نه‌ تنی ل سهر عیراقی به‌لکی ل سهر ته‌قایی وه‌لاتین رۆژه‌لاتی نافین ب تابه‌ت نه‌ وه‌لاتین پشکه‌ك ژ کوردستانی دکه‌فته‌ نا‌ سنوورین وان هه‌بوو. ئەفه‌ ژى ئەنجامی وان ده‌سکه‌فتیان بوو یین فی شۆرشى بۆ خه‌لکی کوردستانا عیراقی ده‌ستفئینان، وه‌ك:

• باوه‌ری ئینان ب بوونا گه‌لی کورد وه‌ك یه‌ك ژ پیکه‌اتین سه‌ره‌کیین عیراقی دگه‌ل گه‌لی عه‌ره‌ب د مادی سی ژ ده‌ستووری نووی عیراقی نه‌وی پشتی شۆرشا ۱۴ تیرمه‌هی هاتیه‌ دارشتن.

• ل سهر ئاستی سیاسی ژى دانا موله‌تا زفرینه‌فا بارزانی نه‌مر و هه‌قالین وی ژ یه‌کتیا سوڤیه‌تیا جاران، زفرینه‌فا وان پشتی کول سالا ۱۹۴۷ ژ ناچاری مشه‌خت ببونه‌ وی وه‌لاتی و ۱۱ سالان ل ویۆی ل په‌نابه‌ریی د ژیان، و پیشوازیا ره‌سمیا ژ ئالیی ده‌سته‌لاتدارین نوو یین عیراقی فه‌ و پیشوازیا جه‌ماوه‌ری یا ژ ئالیی ته‌قایی خه‌لکی عیراقی فه‌ ل وان هاتیه‌کرن. هه‌روه‌سان دانا موله‌تا کارکرنا ئاشکرا یا پارتی دیموکراتی کوردستان ل ۱۹۶۰/۲/۹ ی

شۆرشى ل سەر دەستەلاتدارىن ئىرانى و ترسا دەستەلاتداريا ئىرانى ژ بارزانى و سەرۋەرى نوپى عىراقى ديار دکەت.

د بەلگەنامەکا دن دا کول ۳ ئەیلولا ۱۹۵۸ى ئانکو ۱۰ رۆژان پشتى نقيسینا بەلگەنامەیا چووبى ھاتىہ نقيسین تىدا فەرماندارى ماکو پارىزگارى نازەرىجانى ناگادار دکەت کو پىزان گەھشتىنە وى ۱۰ کەسىن بارزانى بەرى چەند رۆژەکان ژ توخىي نەخچەفانا سوڤىەتى دەرەز بووینە ئىرانى و چووبىنە گوندىن (کلیه قوتان قرە ناز و وران باغ) و بەرەف ئالىي زۆزانان چووبىنە و دناؤ عەشیرەتاندا مانە...^(۱)

ھەر ب قى رەنگى ھىژ ل ئىرانى ھندەك کەس ھەبوون د وى باوهرىندا بوون يە کيتيا سوڤىەتى بو دەست بسەرداگرنا نازەرىجانا ئىرانى دى ھىژىن بارزانى بو کريارىن تىکدانى و شەرىن پارتىزانى بەرەف ژىر بو نازەرىجانى دەرەى د قى وارىدا کۆفارەکا ھەفتيانە يا ئىرانى ل ۱۹۵۴ى بابەتەك بەلاڤکربوو، تىدا ديارکربوو کو ھژمارەکا بارزانيان ژ يە کيتيا سوڤىەتى بەرەف ژىر بو نازەرىجانا ئىرانى ھاتىنە، قى گوتنا چ بىباتەك بو نەى ئالوزيەك ئىخستبوو وى دەرەى.^(۲)

ئەفە ب خوە ھەر چەندە چەند فەگىرانەكىن دوور ژ راستى نە، بەلى نىشانان ترسا ئىرانى يە ژ گەشبوونەفا بزافا نەتەوايەتيا كوردى و سەنگا كەسايەتيا بارزانى ل عىراقى، د ئەنجامى قى سەرۋەرى و فان كارىگەريان دەستەلاتداريا شاھى ئىرانى قىايە سىاسەتەكا نوو بەرامبەرى كوردان بگرىتە بەر و ھندى بشىت كوردان ژ خوە رازى بکەت^(۳) بو قى مەرەمى ژى پەيوەندى دگەل ھندەك كەسايەتیین كورد كرن و يەك ژ وان كەسايەتيان ئىحسان نورى پاشا بوو. كەسى بەرنامە بو قى تىكەلى و پەيوەندى دانای رىڤقەبەرى گشتىي ئاسايشا ئىرانى (سافاك)

(۱) ھەمان ژىدەر، پ ۲۰۵.

(۲) رحيم آشنوبى، ژىدەرى بەرى، پ ۹۵.

(۳) ھەمان ژىدەر، پ ۹۵ - ۹۶.

ژهنه‌رال به‌ختیاری بوو و که‌سی ژ پیش وی فه په‌یوه‌ندی ب ئی‌حسان نوری فه کری
ئه‌فسه‌ره‌کی کوردی خه‌لکی سنه ب پلا سه‌ره‌نگ ب ناڤی عیسا پوژمان بوو. (۱) (*)

د فی کاودانیدا ژ سالا ۱۹۵۸ فه سه‌روبه‌ری ئی‌حسان نوری باشت لئ هات، موچه‌یی وی یی
هه‌یفانه ژ ۲۵۰ تومنه‌نان بوونه ۱۰۰۰ تومنه‌ن، نازادیا وی یا هاتنوچوونی پتر لئ هات، بو
یه‌که‌مین جار ژ تارانی ده‌رکه‌ت و سه‌ره‌دانا باژیری مه‌شه‌د کر، و بو پشکداریی د کونفرانسی
کو‌مه‌لا خویندکاریین کورد چوو ئه‌وروپا (۲)

ئه‌ف چهنده ل جهم ئی‌حسان نوری کاره‌کی بی جوداهی نه‌بوو و دگوت: ئه‌ف گورانکاریه و
سه‌ره‌ده‌ریا ده‌ولتی دگه‌ل وی ب ئه‌نجامی کاریگه‌ریا شو‌رشا عیراقی و زفرینه‌فا مه‌لا مسته‌فایی
بارزانی ژ سوڤه‌تی و سه‌ر ژ نوو سه‌ره‌لدانا خه‌باتا نه‌ته‌وه‌ییا کوردان دزانم و ئه‌نجامی چ
تشته‌کی دی نینه. (۳) ب فی ریخوشکرنی تیمسار به‌ختیاری ژ ئی‌حسان نوری د خواست

(۱) هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۱۹۷.

(*) ئه‌فسه‌ری ئامازه پیکری خه‌لکی باژیری سنه‌یی رۆژه‌ه‌لاتی کوردستانی بوو، ژ ئالیی سازیا
هه‌والگریا ئیرانی (سافاک) فه هاتوو راسپاردن په‌یوه‌ندیی ب ئی‌حسان نوری پاشافا بکه‌ت، ده‌می ل
به‌ارا ۱۳۳۷ هه‌تاوی (۱۹۵۹ ع) چوو یه سه‌ره‌دانا وی و خوه ب ناڤی دکتور موچه‌هدی ب
وی و خیزانا وی دایه‌نیاسین، په‌یوه‌ندیکرنا وی دگه‌ل ئی‌حسان نوری ب مه‌ره‌ما هه‌والگری و
دووڤچوونا هزر و بو چوون و تیکه‌لیین ئی‌حسان نوری بوو، به‌لی د ئه‌نجامی فی تیکه‌لییدا
هه‌فالیینه‌کا ب هیژ د ناڤه‌را هه‌ردویاندا دروستدیی، وه‌ک ئه‌و ب خوه فه‌دگیت هه‌رچه‌نده
پاشتر وی خوه ب ناڤی خوه‌یی راسته‌قینه ژی ب وان دایه نیاسین لئ وان هه‌ر ب دکتور گازی
کریه، نیکیا هه‌ردو ئالیان ل ناسته‌کی بوویه ده‌می ماتورسایکلی ل ۱۹۷۶ ل ئی‌حسان نوری دای،
یاشار خانمی هه‌وارا خوه بریه به‌ر وی و ژ که‌سین به‌راهی بوو یین د هه‌وارا وان هاتین. ئه‌فسه‌ری
سه‌ره‌نگ عیسا پوژمان د په‌رتووکا خوه‌یا ب ناڤی (کردها و کردستان) یا د سی به‌رگاندا ل سالا
۱۹۹۲ ل پاریس چاپکری چهنده به‌ریه‌ه‌ک بو ئی‌حسان نوری ته‌رخانکریه. ئه‌و به‌ریه‌ه‌د په‌رتووکا
(ژئرال احسان نوری پاشا) دا دوباره هاتینه‌فه‌چاپکرن. بنیره: ره‌حیم ع‌شویی، ژیده‌ری به‌ری، بپ
۱۹۲-۲۰۶.

(۲) هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۹۷-۹۸.

(۳) هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۹۹-۱۰۱.

پیشنیازین خوه ژ بو رازیکرنا کوردین ئیرانی و پیشقه برنا سهروبه ری وان بی ئابووری و رهوشه نیری بهر جاؤ بکهت. بی گومان ئەؤ داخوازا تیمسار بهختیاری بیی ئاگاداریا شاهی ئیرانی نههاته کرن. هەر وهک ژ ئیحسان نوری ب خوه هاتیه فه گوهاستن وی ژی ب نفیسین پیشنیازین ژیری ژ بو جیه جیکرنا وان ل کوردستانا ئیرانی بهر چا فکرینه:

۱- دانا دهسته لاتی تهوای خودموختاری (ئوتونومی) بو کوردین ئیرانی و پشته فانی کرن ل خهباتا کوردین دیت کو ئەفه ژی دی بیته ئە گهری ئیزیکبونا کوردین رۆژه لاتی ناڤین ژ ئیرانی و پیگیر بونا وان ب ئوتونومی کوردان و دهولهتا مهلبه ندیا ئیرانی.

۲- ئە گهر رازیبون ل سهر پیشنیازا چووی بو کوردین ئیرانی نههاته کرن، پیشنیاز دکهم:

۱- خواندن و نفیسینا زمانی کوردی ل دهفهرین کوردنشین نازاد و رهسمی بیت، زمانی کوردی دگهل زمانی فارسی ل خواندن گههین کوردستانی بیته خواندن.

ب- ل زانکوی پشکا زمانی کوردی بیته دامه زانندن.

پ- به لافکرنا رۆژنامه و پهرتوو کین کوردی نازاد بیت و دهولهت هاریکاریا به لافکرنا وان بکهت.

ت- ئیزگی رادیوی ب زمانی کوردی بیته دامه زانندن.

س- بهرنامهک بو پیشقه برنا سهروبه ری ئابووری و چاندنی ل دهفهرین کوردان بیته دانان و بکه فیهته د واری جیه جیکر نیئا و شوونا پاشکه تنان وان بگرت.

کەسی یه کهمی ئیرانی ئانکو شاهی ئیرانی دانوستاندن ل سهر فان پیشنیازان کرن و ب یه کجاری ل سهر پیشنیازا دانا ئوتونومی بو کوردان رازینه بوو. ئەؤ پیشنیازین ئیحسان نوری ب تیزی تیمسار بهختیاری هاتنه نیاسین، ژ بهرکو وهسان هاتوو دیار کرن کو ژ ئالی تیمسار بهختاری فه هاتینه پیشکه شکر. هندی په یوهندی ب پشکا دووی یا پیشنیازنقه هه ی رهزامهندی ل سهر خواندنا زمانی کوردی ل خواندن گههان نههاته کرن، رهزامهندی ل سهر کورسی زمانی کوردی ل زانکوی هاته دان (مهرج نینه هاتیهته بجه ئینان)، ههروهسان پشتی دامه زانندا ئیزگی کرمانشاهی رهزامهندی ل سهر بهرنامه یین چهنده مژمیری کوردی هاته

دان کو هتا هنگی تنی نیفده مژمیری وهشانا کوردی ل رادیویین تاران و سنه هه بوون. ههروهسان ههفتینامه یه کا کوردی ب نافی (کوردستان) ب ریقه بهریا محمه د سدیق مفتی زاده ژ گولانا ۱۹۵۹- گولانا ۱۹۶۳ ل تارانی هاته بهلافکرن. (کوردستان) رۆژنامهک نووچهیی سیاسی بوو بابهتین ئهدهیی رهوشه نییری و یین دی بهلافدکرن، هتا ده مه کی ل ئیرانی دهاته بهلافکرن، بهلی پاشتر ریک ل بهر فروشتن و بهلافکرنا وی ل ئیرانی هاته گرتن و تنی هژمارین وی بو دهرقهی ئیرانی دهاته هتارتن. چیکرنا سکری مه هاباد و هندهک خزمهتگوزاریین دی ل دهفهرین کوردستانی ژ وان کاران بوون یین حکومهتا شاهی پشتی قوناغا ۱۹۵۸ ژ بو رازیکرنا کوردان نهنجامداین.

دامه زاندا نیژگه کی رادیوی ب زمانی کوردی ئاراسته کری بو کوردین ترکیا ل گزیرتا قوبرسی یهک ژ وان پیشنیازان بوو و بهرهه فیین وی ژ ی گه هشتیوون قوناغا دهست بکار کرنی بهلی نهف کاره ل سالا ۱۹۶۰ راوهستیان دهست ژ ی هاته بهردان.^(۱)

ههژیه ل قیری بیژین رۆژنامه کوردستان یا تارانی ل دوو هه پشینیازه کی و بو هه ر مده مه کی هاتیه بهلافکرن، رۆژنامهک ههفتیانه بوو ب زمانی کوردی، یه کهم هژمارا وی ل گولانا ۱۹۵۹ و دووا هژمارا وی هژمار ۲۰۰ ل ۲۰ نادارا ۱۹۶۳ هاتیه بهلافکرن.^(۲) هندی په یوهندی ب ئیحسان نوری فه هه ی د وی سه ره بهریدا کو نازادیه کا پتر هه بوویه ده لیقه ژ دهست خوه نه دایه و هاریکاری دگهل فی رۆژنامی کریه، په رتووکا وی (تاریخ ریشه نژاد کرد) کو بهری هنگی چند خه له کهک د رۆژنامه (کوهستان) ب فارسی هاتبوونه بهلافکرن و ل سالا ۱۹۵۶ وهک په رتووک هه ر ب زمانی فارسی هاتبوو بهلافکرن و ژ نالیی (ع. مفتی زاده) ژ دهسته ی نووسه رانی رۆژنامی هاتبوو وه رگیان بو زمانی کوردی و ژ هژمار (۱- هژمار ۱۱۲) د ۱۰۸ خه له کاندایه بهلافکرن. ههروهسان ئیحسان نوری د هژمار ۳۱ یا ۱۹۶۱/۱۲/۶ ی بابه تهک ب ههردو زارا ئین کرمانجی و سورانی ده رباره ی بابه تی زمانی و زمانی نفیسینی نفیسیه،

(۱) هه مان ژیده ر، بپ ۱۰۱.

(۲) فه ره اد عه ونی، رۆژنامه ی (کوردستان) ی تاران، کۆفارا رۆژنامه فانی، هژمار ۸- بپ ۳۲۸.

روژناما (كوردستان) ژی ل ژیر ناڤی (تاقه دلسوز و زانی مهزنی كورد، زهنه‌رال ئیحسان نوری پاشا) پيشگوتنهك بۆ نڤیسیه و بابهت به‌لافكریه. (۱)

هه‌ر دڤی سه‌روبه‌ریدا و پشته ۳۰ سالان ژ زیندان و سه‌رگونی و ژیر زیره‌فانی بۆ یه‌كه‌م جار ل سالان ۱۳۴۱هه‌تاوی ۱۹۶۲ز ئیحسان نوری ب خیزانڤه ژ تاران به‌ره‌ف كوردستانی ده‌ركه‌ت و سه‌ره‌دانا باژیری ئورمی ل پارێزگه‌ها نازه‌ریجانی روژناڤا كره، نه‌فه ژی پشته ده‌ستوری ژ ده‌زگه‌هی هه‌والگری سافاك و هرگرتی و یه‌كه‌مین خانی دڤی سه‌ره‌دانا وی دا بۆ فه‌مانا وی و خیزانا وی ل ژیر چاڤدی‌ریا سافاك بوو، دكه‌شته قاتی دووی بی ئافاهیه‌کی (خیابان شاه بختی) یا وی سه‌رده‌می بوو. د چهنده‌فتیه‌كین هافینا وی سالی‌دا كو مایه‌ل ویری پشته و هرگرتنا موله‌تی ژ ده‌زگه‌هی سافاکی سه‌را باژیرکی شنوویی دا‌بوو. (۲) پشته فی سه‌ره‌دانی هه‌موو سالان ئیحسان نوری و خیزانا خوه سه‌را ئورمی و شنوویی و ده‌فه‌را وی دایه، ل فان جهان تیکه‌لی دگه‌ل ره‌حیم شنوویی مه‌هوود زاده، مووسا خانی زه‌رزا سه‌روکی عه‌شیره‌تا زه‌رزا، مالباتا محمهد ناغا قاسملو، مالباتا ئیسماعیل شتوی، ره‌شید به‌گ سه‌روکه‌شیری هه‌رکیان، مالباتا سه‌ید عه‌بدوللایی گه‌یلانی و کوری وی سه‌ید عه‌زیز شه‌مزینی کریه. (۳)

ئه‌م دکارین بیژین سه‌ره‌دانین ئیحسان نوری بۆ پارێزگه‌ها نازه‌ریجانی روژناڤا ئانكو ئورمی ژ سالان ۱۹۶۲ یته‌هه‌ رهنگه‌ نارامیه‌كا ده‌روونی بوویه بۆ وی ژ به‌رکو نه‌ڤ پارێزگه‌هه‌ كو پشكه‌كه ژ روژه‌ه‌لاتی كوردستانی نێزیکترین جهه‌ بۆ باکووری كوردستانی و ب تایه‌ت چپایی ئاگری واری ژیان و مه‌زنبوون و خه‌باتا چه‌كداریا وی، د هه‌مان ده‌مدا وی د سه‌رده‌می شو‌رشا ئاگری و به‌ری روودانا شو‌رشی ژ وی تیکه‌لی و ناشنایی د گه‌ل فی ده‌فه‌ری و خه‌لكی وی هه‌بوو.

(۱) فه‌ره‌اد عه‌ونی، روژنامه‌ی (كوردستان) ی تاران، كو‌فارا روژنامه‌فانی، هژمار (۹) - هارینی ۲۰۰۲، بپ ۳۴۶.

(۲) هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۱۱۷.

(۳) هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۱۱۱.

د قى قوناغيدا ئىحسان نورى بۆ يەكەمىن جار دو جار ان چوويه دەرڧهى ئىرانى و پشكدارى د كۆنگرېن كۆمەلا خويندكارېن كورد ل ئەورۇپا كرىه. ئەو بخوه دەر بارهى قى دەر كەتتا خوه ژ ئىرانى و پشكدارىا وى د كۆنگرېن كۆمەلېدا گۆتیه: ژ ئالىي كۆمەلا خويندكارېن كورد ل ئەورۇپا ب سەرۆكاتيا عىسمەت شەرىف وانلى داخوازنامەك بۆ من هات دا كو پشكدارىي د كونفرانسى سالانەيى واندا ل ئەورۇپا بكەم، هەلبەت دڧىت بېژم ھنارتنا قى داخوازنامى نەيا ڧەشارتى بوو ژ دەزگەھى سافاك و بىي مولەتا وان ئەز نەدكارېم بچمە باژىرېن دى يىن ئىرانى، د قى سەرۆبەرىدا دى چاوان چمە ئەلمانیا رۆژئافا ئەڧە ژى پشتى سىھ سالىن پەنابەرىي بوو. ئەڧە يەكەمىن جار بوو ئەز بچمە دەرڧهى ئىرانى و ئەڧە ژى ل دووڧ مەرچىن دەزگەھى سافاك بوو و من ئەو مەرجه قەبوولكرن.^(۱)

ھزر بۆ ھندى دچىت د ھەردو سالىن ۱۹۵۹ و ۱۵۱۹۶۰ بيت ئىحسان نورى پشكدارى د كونفرانسىن كۆمەلا خويندكارېن كورد^(*) ل ئەورۇپا كر بيت. د ژىدەرەكېدا ژ زاردەڧى عىسمەت شەرىف سەرۆكى كۆمەلا خويندكارېن كورد ھاتىھە گواھاستن كو: وان ل سالا ۱۹۶۰ يان ۱۹۶۱ى كۆنگرې كۆمەلې ل بەرلېن گرېدايە و ئىحسان نورى ژ تارانى گازی كرىه كۆنگرەى و ئىحسان نورى ب خوه گۆتیه كو دەولەتا ئىرانى رازى نەبوويه ل سەر ھاتنا وى بىي كو ب ھەڧالىنیا ئەفسەرەكى موخابەراتى (سافاك) ب جلكېن مەدەنى بيت، بەلئ ئەو ئەفسەر نەھاتىه ھۇلا كۆنگرەى و ماپە ل ئوتېلى، ھەر وەسان ئىحسان نورى گۆتیه حكومەتا ئىرانى نەھىلايە خىزانان وى دگەل وى بھىت، ئەگەر ھەڧۇزىنا وى وەك بارمتە نەمابا ل تارانى ۱۵

(۱) ايوب بارزانى، الحركة التحررية الكوردية و صراع القوى الاقليمية و الدولية، (سويسرا- ۲۰۱۱)، ص ۶۴.

(*) ۱۰-۱۶ / تەباخا ۱۹۵۶ى ۱۷ خويندكارېن كورد ل باژىرې (ڧىزىدان)ى ئەلمانیا رۆژئافا يا وى چاخى خرفەبوون و برىارا دامەزراندنا كۆمەلە كا رەوشەنبىرى بۆ خويندكار كورد ل ئەورۇپا دان، ئەڧ كۆمەلەيە ل سالا ۱۹۵۸ى ب كۆمەلا خويندكارېن كورد ل ئەورۇپا ھاتە گواھارتن. ئەو كۆنگرېن ئىحسان نورى پاشاى پشكدارى تېدا كرى كۆنگرې چوارى يى ۱۹۵۹ى ل ڧىھنا و كۆنگرې پىنجى يى ۱۹۶۰ ل بەرلېن بوون. بنىرە: موسدەق تۆڧى، كۆمەلا خويندكارېن كورد ل ئەورۇپا، كۆڧارا مەتىن، ھژمار ۱۲ و ۱۳- ئەيلول و چرىا ئىكى ۱۹۹۲.

ئەو داخووزا پەنابەریی ل ئەلمانیا کەت و مینتە ل ئەورۆپا. (۱)* وی ب خوە فەگێرایە کو گرنگرتین راسپاردەیین سافاکی ئانکو راستر بیژین یین دەولەتا ئێرانی بۆ من دەمی پشکداریی د کونفرانسیدا ئەو بوو: ((ئەز ب باشی دەربارە ی دەولەت و شاهیی ئێرانی ب پەیفم، د ناف پەیفین خوە ۱۵ خوشتقیینی و نیازپاکیا شاهیی بەرامبەری کوردان دیار بکەم و وەک گروفتی دلوفانی و نیازپاکیا شاهیی بەرامبەری کوردان سفککرتنا حوکمی سێدارەدانی ل سەر سی کوردین ب سێدارەدانی هاتینە حوکمدان بەرچاڤ بکەم)). ل فیری من هەست پیکر کو نامەیا من کاریگەریا خوە د سفککرتنا کەسین حوکمدایدا هەبوو. (۲)

هەژیه ل فیری بیژین ژ کۆما ۱۳۵ کەسین کورد یین ب گۆنەها ئەندامەتی د حیزبا دیموکراتا کوردستانا ئێرانی ۱۵ و هزرین کومونستی ل سالا ۱۹۵۹ی هاتبوونە گرتن، سی کەس ژ وانا ب سێدارەدانی هاتبوونە حوکمدان. وەک ژ ئیحسان نوری هاتیە فەگۆهاستن: بەری ئەنجامدانا حوکمی سێدارەدانی مالباتین یەک دو کەسین حوکمدای ب سێدارەدانی و زیندانا هەتا هەتایی هاتنە مالا من و ژ من خواستن ئەوا ژ من بهییت ژبۆ سفککرتنا حوکمی وان یان رزگار کرنا وان بکەم، من ژ ی نامەک بۆ سەرۆکی دەزگەهی ئاسایش و هەوالگیا ئێرانی تیمسار بەختیاری هنارت و تیدا دیارکر کو ئەفان کەسان تشتەکی وەسان نەکرێه هەژی مرنی بن، هەروەکی دیار گۆنەها وان ئەندامەتیە د حیزبا دیموکراتا کوردستانا ئێرانی ۱۵ و چ کریارین چەکداری یان خرابکاری ئەنجام نەداینە و دراستیدا نەبووینە مەترسی ل سەر تەناهی یان

(۱) ایوب بارزانی، الحركة التحررية الكوردية و صراع القوى الاقليمية و الدولية، (سويسرا- ۲۰۱۱)، ص ۶۴.

(*) د ژێدەرەکی دیدا ئاماژە بێ هاتیە کرن کو ئیحسان نوری ل سالا ۱۹۶۰ی بۆ پشکداریی د کۆنگرێ کۆمەلا خویندکارین کوردیی بەرلینی هاتیە ئەورۆپا و بۆ جارا دووی ل سالا ۱۹۷۰ی بۆ چارەسەریا خێرانا خوە هاتیە و پولیسین نەهتین ئێرانی بەردەوام ب دووقفه بون. بەلی چ بەلگەبەک بۆ فی سەرەدانا ۱۹۷۰ی دەست مە فە نینە و ژێدەری ژ ی ئاماژە ب چ بەلگەیان نەکرێه، بئیرە: روھات آلاکوم، خوپیون و ثورة آکری، ترجمة شکور مصطفی، (أربیل- ۲۰۰)، ص ۵۹

(۲) رحیم آشنویی، ژێدەری بەری، بپ ۱۱۷-۱۱۸.

یه کپارچه ییا ئیرانی. ژ بهر هندی سهره رای هندی کو ئەندامین حزبا دیمو کراتا کوردستانا ئیرانی نه، ئەقە د بەرژه وهندیا دهوله تا ئیرانی دا نینه، ژ بەر کو ب سیداره دانا وان ئەو دی د دیرۆکا کوردستانیدا ب قاره مانین ریکا نازادیا کوردستانی هینه تومار کرن و ئەگەر سیداره دانا وان بیته جیه جیکرن پاشتر دهوله تا ئیرانی دی پەشیمان بیت. باشتر دهوله تا ئیرانی پینداچوونه کی ب حوکمی سیداره دانا وان بکەت. د بەر ده وامیا گۆتین خوه دا ئیحسان نوری دیبژیت: پاشتر من زانی کو نامه گه هشتیه شاه محمەد ره زایی په هله وی. (۱)

د بەر ده وامیا قه گیراین خوه دا ئیحسان نوری دیبژیت: مژارین من د پەیفها خوه دا د کونفرانسی کۆمه لا خویندکارین کورد دا بهرچا فکرین پیکهاتبوون ژ: خهباتا گه لی کورد ل ترکیا، روودانین شۆرشا ناگری و ئەگه رین شکه ستنا وی، ئەو کریارین دژی مرۆقایه تی و کوشتارین دهوله تا ترکیا ب سهری کوردان ئینان د سالین خهباتا فی گه لیدا ژبو ده ستقه ئینانا مافین خوه یین مرۆقایه تی و نه ته وه یی ل ترکیا، ههروه سان ناماژه ب جهی کوردان ل وه لاتی وانی ره سه ن کو ب هزران ساله تیدا دژین و ترک د به ره ه فنین وه ک ملله ته ک باوه ری بی بین و بهر و قازی راستیین جوگرافی و دیرۆکی به رامبه ری هه موو جیهانی کوردان وه ک ترکین چیا بی دده نه نیاسین، د ده مه کیدا کو ترک ب خوه پتر ژ هزار سالان نینه ب رهنگی کۆمین مه زن ژ باکوور و رۆژه لاتی ئیرانی قه ب کوشتار و داگیر کرنی گه هشتینه کوردستانی و لی قه ماینه.

پاشتر د پەیفها خوه دا ناماژه ب سهره ده ریا دهوله تین داگیر که رین کوردستانی کریه کو هه موو سهره ده ریه کا زالمانه دگهل ملله تی سته ملیکریی کورد دکهن، و ب بهراورد دگهل دهوله تین دیت سهره ده ریا ئیرانی ب باشتر دا به نیاسین ژ بهر کو کورد و ئیرانی خوه دین یه ک نژاد و زمانی وان ژ یه ک بنیاته، هه رچه نده ئیرانی ژ یه ک یه کیتیا سو فیه تی رۆله کی کاریگەر د ژ نافرنا شۆرشا ناگری دا هه بوو، به لی ئیرانی د روودانین داوی بی گرتنا ئەندامین حزبا

(۱) هه مان ژیده ر، بپ ۱۱۶-۱۱۷.

دیموکراتا کوردستانا ئیرانی دا ب مەرەما دیارکرنە هەقنەژادی و نیازپاکیا خوە بەرامبەری کوردان حوکمی سێدارەدانی ل سەر سی گرتیان سفککریه و بەرلییۆرینا شاهانە کەتینە... (۱)

هەرچەندە وەک ژ ژێدەرین بەردەست دیاردییتن پشتی ۱۹۵۸ی ئیحسان نوری رەنگە نازادیهک ب تایبەت د واری هاتوچوویندا ل ناڤ ئیرانی هەبوویه و دو جارن ژێ سەرەدانا ئەوڕۆپا کریه و سەرەری ژیارا وی ژێ هەتا ئاستەکی باشتر لی هاتیه، بەلی هەمان ژێدەر نامازە بی دکن کو بەردەوام ژێ ل ژێر زیرهفانیا سازین هەولگری و سیخوری بی ئیران و ترکیا بوویه. د یەکەمین سەرەدانا ئیحسان نوری و خیزانا وی یا پشتی پتر ژ سیه سالین پەنابەری ل ئیرانی بو ژێر ئورمی ل روژەهلای کوردستانی، ئەو خانیی ل فی باژیری چووینە تیغه ژ ئالی سازیا سافاک و ب مەرەما بەردەوامیا چاڤدیریکنی ل سەر وی هاتبوو بکریگرتن، و دەمی فیای سەرەدانا دوستی خوە رەحیم شنویی مەهوودی زاده کو وان ب کوری خوە ددا نیاسین ل شنویی بکنە ب وەرگرتنا مولەتا سازیا سافاک ئەو سەرەدانه کریه. (۲)

هەمان ئەفسەری سافاک بی پشتی سالا ۱۹۵۸ی ب ئەرکی چاڤدیریکنا وی هاتبوو راسپاردن فەدگیریت: ئیحسان نوری وینەکی خوە بی گەنجیتی بی چوارچوڤه کربوو و ل هنداڤ وینە ی ئالا و ئارمی کوردستانی دانابون وەک دیار ل ژوورا خوە هەلاویستبون. ترک ل فی وینە ناگادار ببون، دەزگەهی هەوالگریا ترکان (میت) راستەوخوە دەبارە ی وینە ی پەیوەندی ب ریفه بەری گشتی سافاکي فە کربوو و ژ فی چەندی خوە نەرازیکربوو. (۳) نانکو پشتی نیزیکی ۳۰ سالان ژ پەنابەری هیژ هەردو سازین هەوالگری بی ئیرانی و ترکیا چاڤدیری ل ئیحسان نوری و هەڤژینا وی دکرن.

ژ فی قوناغی بەرەف ژوور وەک نامازە پیهاتیه کرن نازادیا ئیحسان نوری و خیزانا وی بو هاتنوچوونی د ناڤ ئیرانی دا هەتا ئاستەکی بەرفرەهتر لی و پشتی وەرگرتنا مولەتا دەزگەهی

(۱) هەمان ژێدەر، پ ۱۱۸ - ۱۱۹.

(۲) هەمان ژێدەر، پ ۱۰۶ - ۱۰۷.

(۳) هەمان ژێدەر، پ ۱۹۹.

ههوالگريی ساڤاك هه سال جاره كی ئەو و ههڤژينا خوه و زههرا كچا ب خودانكريه خوه د مهها هافينیدا بۆ دهمی دو سی ههيفان دچوونه باژیری ئورمی و خانیه كی بچووك بۆ خوه بكری دگرت و دو سی ههفتیان ژ وی دهمی ل شنوی ل مالا رهحیم شنوی مهحمود زاده دپورانندن.^(۱)

سههراى هندى كو ئیحسان نوری د فئى قوناغا ژئى خوهی پهنا بهرییدا وهك ههموو قوناغین دیت سههروبهری خوهی پهنا بهری و چاڤدیریا بهردهواما سازین سیخوری بین ئیرانی ترکیا ل سههراى بهرچاڤدگرت و کیمتر تیکه لیا خه لکه کی دکر، بهلی د سههراى کسه سایه تیه کی خوشتی بوو ل جهم گه لهك ژ کوردین رۆژههلاتی کوردستانی ب هزر و بیرین جودایین وانفه و جهی ریزگرتنا گه لهكان بوو، بهلی گه لهكان ههه چهنده ریز خوشتی بۆ وی هه بوو، بهلی ژ بهر کو بهردهوام سازین سیخوری ئیرانی چاڤدیری ل وی دکر و ئه وین سههرا دانا وی دکر نه دوپریان زوو زوو یان ب ساناهی سههرا دانا وی بکهن، یهك ژ ههڤالی نیزیکن مالباتا وی رهحیم شنوی فه دگيریت: ل سالا ۱۹۶۵ ی ئەز و عه بدوللا ئه یویانی نفیسکار و دیرۆکنفیس ل تارانى چوینه سههرا دانا وی، دهمی ئەم گه هشتین ئەو سی رۆژ بوو د نفیناندا بی نه ساخ، یاشار خانمی ژمه خواست بچینه دووڤ دکتور عه لی مهولهوی کو نوژداره کی کوردی ئیرانی بوو و دابهیت و سههروبهری وی بزانی و چاره سههرا به کی بۆ بکهت، دهمی ئەم چوینه جهم دکتوری دهملدهست دگه له مه هاته مالا وان و پشکینین پیدفی بۆ کرن و چاره سههرا بۆ نفیسی، بهلی ترس و نیگه رانی ژ رووی وی دیار بوو، ترس و نیگه رانی وی ژ ساڤاکی بوو کو بزنان ئەو هاتیه سههرا دانا که سهه کی وهك ئیحسان نوری، ب تابهت دکتور عه لی مهولهوی ئەو دهمه کی کیم بوو پشتی شهش سالین زیندانی هاتیه ئازاد کرن، پشتی دهمه کی دیت دکتور عه لی مهولهوی و خیزانا خوه دبنه یهك ژ دوستین نیزیکن ئیحسان نوری و ههڤژينا وی.^(۲)

(۱) ههمان ژیده، پ ۱۱۱.

(۲) ههمان ژیده، پ ۱۵۲.

هندی په پوهندی ب فی قوناغا ژيانا وی فه هدی: هاتیه فه گیران کول سالا ۱۹۶۴ی عیسمت شهریفی و مام جهلالی سهره دانا وی ل تارانی کریه و ههروهک عیسمت شهریفی فه گبرای ئیحسان نوری ژ وان خواستیه کو ب دهنگی نزم بیهقن چنکو گومان تیدا نینه دیوار پر مایکروفونین سیخوری نه ل سهر وی و وی ب دهنگه کی نزم گوتیه کو وی ئاره زوو ههیه بیرهاتین خوه ل سهر ناگری بنفیسیت، و مه پیکفه ل مالا وی سالا ۱۹۶۴ی وینه گرتینه. (۱)

چ پیزانین ل بهره دست نین ل دور ژیان و چالاکیین وی پشتی سالا ۱۹۶۵ی تنی ئه و نه بیت کو بهره وام سالانه سهره دانا ئورمی و شنوی دکر و دگهل هژماره کا دوست و هه فالین خوه ده مین خوه دبورانندن.

ژ سالا ۱۹۶۵ فه کو ژبی وی پتر ژ ۷۰ سالان بوو ل تاخی (نواب) بی تارانی شوقه بهک د قاتی چواری بی ئافاهیه کیدا گرتبوو ئه و خیزانا خوه یا وه فادار یه شار خانم د کاودانه کی ناقتجی ژیاریدا و ب هیفیا هاریکاریه کا کیما ده زگه هین وه زاره تا ئیخوی یا ئیرانی تیدا دژیان. (*) دفی قوناغیدا سهره رای بلندیا شوقا وی و دهستکورتیا وی و چاقدیریا ده زگه هین ئاسایشا ئیرانی ل سهر وی به لی ب بهره وامی که سایه تی و قوتابی و گه نجین کورد سهره دانا مالا وی دکر و ب دیدارا وی شاد دبوون. ههروه سان د سالیین داوی بین ژبی خوه دا پتر ژ جاره کی ههر ل ئیرانی وی سهره سهر کردی بزافا رزگاربخوازا کوردی مسته فا بارزانی دایه و بارزانی ژی پتر ژ جاره کی سهره وی ل مالا وی دایه. (۲)

نفیسکاره کی دی د ناقبه را مه ها ئه لول و چریا ئیکی ۱۹۷۴ی سهره دانا ئیحسان نوری دکه ت و ژ زارده فی وی فه دگبریت: (بهری چه نده کی من ل تارانی دیداره ک د گهل مه لا مسته فای بارزانی هه بو). ئانکو ئه ؤ دیداره بهری ئه لولا ۱۹۷۴ی بوویه، ههر فی نفیسکاری ژ زار ده فی ئیحسان نوری فه گوهاسیه: (من د فی دیداریدا گوته بارزانی ئه ز هیفیدارم بزافا

(۱) ایوب بارزانی، ژنده ری به ری، بپ ۶۹.

(*) هنده ک پیزانین په پوهندی ب سهره به ری ژیار و ناقمالیا وی فه هدی دی د پاشبه ندی تاییه ت ب یاشار خانمی فه بهر چافکهین.

(۲) محمد صالح زیباری، ژنده ری به ری، بپ ۷۶ " م. ج. روژبه یانی، ژنده ری به ری، بپ ۱۶۰

فئی داویئ یا کوردان و پەنابەریا وان ل ئیرانی توشی هەمان سەرئەنجامی مە یی شۆرشا ئاراراتی
—ناگری— نەبیت، کو ئەم کەتینە بەر بەدگۆیی و پەیمانشکینیا رەزا شاهی ژبەرکو مە کوردان
ئیرانی ب هەقنەژادی خوەدزانین مە باوەر نەدکر دی ئیرانی خیانەتی ل مە کەن بەلی رەزا شاهی
خیانەت ل مە کر).^(۱)

ژ زاردەفی نفیسکار فەرهاد عەونی کول تیرمەها ۱۹۷۴ی سەرەدانا ئیحسان نوری کرپە
هاتیەفەگواستن: کو د چوارچوئی پەیفین ئیحسان نوری دەربارە ی شۆرشا ئەیلوولی ل
کوردستانا عیراقی و گورانکاریین سەرۆبەری، ب چافی ریزگرتنی بەری خوە ددا
سەرکردایەتیا سەرۆک مستەفا بارزانی، بەلی ترسا هندی هەبوو کو سەرئەنجامی شۆرشا ئەیلوولی
و هە چارەنقیسی شۆرشا ناگری بیتن.^(۲) و هەک ژ میژە کوردان یا گۆتی ماران گەستی ژ وەریسی
دترسیت، ئیحسان نوری ژ یی سووزیا مالباتا شاهین پەهلەوی دیتیه لەوما ژ وی چەندی
ترسیایە وی پەیمانشکینیی بەرامبەری شۆرشا ئەیلوولی بکەن، د ئەنجامدا ژ ی ئەو کر یا کری.

ل دەمژمیر شەشی ئیقارا ۱۸ ئادارا ۱۹۷۶ دەمی سەرکردی مشەخت ئیحسان نوری کاری
دەرباز بوونی ژ جادا دوسایدیا (نواب) دکەت ماتورەکی ل د دەت و ب سەختی بریندار دیت،
هەر خوەدی ماتوری ب تەکسیهکی وی دگەهینتە نەخوشخانەکا تاران، یاشار خانمی ژ
زاردەفی جیرانا فەگواستیه کو وان گازی ئەمبولانسی کرپە و ب ئەمبولانسی ئەو گەهاندینە
نەخوشخانەیی، دەمی هەفژینا وی و دوستین وی دگەهنە تانی یی یی هوش بوو، حەفت شەفان
ل نەخوشخانە ب بی هوشی دمینیت، ل دەمژمیر شەشی سپیدەیا پینج شەمی ۲۵ ئادارا
۱۹۷۶ی (۵ی فەروردینا ۱۳۵۵هەتاوی) وەغەرا داویئ دکەت و ب نامادەبوونا هژمارەکا
زۆرا دوست و هەقالین وی ژ کەسایەتیین کوردین ئیرانی و هندی بەرپرین وەزارەتا
نیفخووی و ریفەبەریا پەنابەران یا ئیرانی ل گورستانا (بەشت زهرا) یا تاران د هیتە فەشارتن و

(۱) رحیم آشنویی، ژێدەری بەری، بپ ۱۶۶-۱۶۷.

(۲) محمد صالح زیباری، ژێدەری بەری، بپ ۷۶.

حەفت رۆژان بەهێ ل مالا وی بۆ دەهێتە دانان.^(۱) دەهێتە گۆتن کو مرنا وی پیلانەکا چیکریا دەزگەهێ هەوالگریا ئیرانی (سافاک) بوویە، ئەفە ژێ ژ ترسا هندی کو ئەف ژەنەرال و پیرە سەرکردی کورد دگەل رێبەری گەلی کورد مستەفا بارزانی کو ئەو ژێ پستی شکەستنا شۆرشا کوردستانی ل ۱۹۷۵ مشەخت ببوو ئیرانی بگەهەنە یەک.^(۲)

د ژێدەرەکی دیدا هاتیه: ... دەنگ وا بوو ئەو ماتوره بە نەخشە ی دەزگای جاسوسی بەدناوی سافاک ئەو کارە ی ئەنجام داوه، چونکە پیشبینی ئەویان دەکرد ئیحسان نوری هەولی بینینی سەرۆک بارزانی دەدات کە دو چاری کارەساتی ۱۹۷۵ بوو بوو.^(۳)

کەسایەتی نیزیکی ئیحسان نوری و مالباتا وی دکتور هاشم شیرازی دیبژیت: ئیحسان نوری چوار جارن کەتیه بەر لیدانا ماتورسایکلی، جارا چواری بوو ئەگەری مرنا وی، دوور ناھیتە دیت ئەف لیدانین ماتورسایکلی سودفە نەبوونە، دیت ئەنقەستی د فی کاریدا هەبیت.^(۴)

ژ کەسانین دی یین نیزیکی فی مالباتی رەحیم شنوی ل دۆر روودانی دیبژیت: خوهدی ماتورسایکلی هاتەگرتن، ل دادگەهێ دۆز هاتەفە کرن، پستی دەمەکی پارێزەری یاشار خانمی گۆتوویی دوو فچوونا قانونیا کۆژەکی ئیحسان نوری یا ژ خوہ یە چ ئەنجامەکی دەستفە نائینیت، بۆچوونا یاشار خانمی ئەو بوو کو سافاکێ دەست د کوشتنا ئیحسان نوری دا هەبیت.^(۵) هەر وەسان یاشار خانم پستی نەمانا رژیما شاهی ل ۱۹۷۹ ی د داخووزنامە کیندا کول ۱۵/۳/۱۹۷۹ بۆ کەریم سنجایی وەزیری دەر فەیی ئیرانی هەنارتی دیارد کەت: کو هەفژینی وی بەری سی سالان بۆ جاری چواری کەتیه بەر لیدانا ماتورسایکلی و شەهید بوویە و کۆژەک ژێ

(۱) م. ج. رۆژبەیان، ژێدەری بەری، بپ ۱۶۰ "رەحیم ئاشنوی، ژێدەری بەری، بپ ۱۷۰" خاطرات دکتور هاشم شیرازی، بپ ۱۰۸ "انتفاضة اكری، ترجمه صلاح برواری، ص ۹" ئیحسان نوری باشا، راپەڕینی ناگری، وەرگێرانی ئەرسەلان بایز، (هەولێر - ۱۹۹۵) بپ ۸۹.

(۲) احسان نوری باشا، انتفاضة اكری، مقدمة صلاح برواري، ص ۹.

(۳) راپەڕینی ناگری، وەرگێرانی ئەرسەلان بایز، بپ ۸۹.

(۴) خاطرات دکتور هاشم شیرازی، بپ ۱۰۸.

(۵) رەحیم آشنوی، ژێدەری بەری، بپ ۱۷۱.

نه هاتیه سزادان.^(۱) سهیر ئه وهیه عیسا پوژمانی ئه فسه ری سازیا سیخوریا (سافاك) یی ب مدرمه کا ههوالگری هاتیه د ناؤ فی مالباتیدا و پاشتر زی بوویه دوسته کی نیریکی وان، د یه که مین خوله کین روودانیدا و خوله ک ل دووؤ خوله کی ههتا مرنا وی و فهشارتنا وی و بهیا وی ناگادار بوویه، و هه ر وی ده می زی ئه فسه ره کی بالادهستی وی سازیه بوویه، پشتی روودانی و پشتی ژنافچوونا دهسته لاتی شاهی و سازیا به دنافا سیخوریا (سافاك) ب پتر ژ دهه سالان بیرهاتین خوه ل پاریس چاپکرینه خوه ب سه ر چاوانیا روودانی و نه گه ر و بکه رین وی و مه رهم ژ روودانی فه نه بریه.^(۲)

سه ره رای سه روه ری په نابه ری و به رده وام ل ژیرچاقدیریا سازین سیخوری یی ئیحسان نوری تیدا ژیا ی و تیدا هاتیه شه هیدکرن و سه ره رای سه روه ری ته بایی وی سه رده می یی کوردستانی و کاره ساتا شکه ستنا شو رشا ئه یلو ل نادارا ۱۹۷۵ ی و مشه ختیبونا ب دهه ان هزاران ژ کوردان، ریوره سمین فه شاتن و بهیا ئیحسان نوری ب ریکوپه کی و ههتا ئاسته کی ل ئاستی که سایه تیا وی یا نه مر هاتنه گیران، ل گورستانا (بهشت زهرا) یا تارانی پارچا ۵۸/۹ گوری هژمار ۱۲ هاته فه شارتن، نوونه رین دهوله تا ئیرانی که سایه تی و سه رۆکه شهیره ت و ره وشه نبیرین کوردین ئیرانی ژ وانا سه ره هه نک عیسا پوژمان، دکتر هاشمی شیرازی، دکتر عه لی مه وله وی، دکتر جه عفه ر هه جانی، سالار جاف، دکتر جه عفه ر محمه د که ریم نوونه رین کوردین باشوور یین په نابه ر ل ئیرانی، مالباتا بارزانی، نفیسکار و دیرۆکنفیس جه میل روژبه یانی د ریوره سمین فه شارتن و بهیا وی دا ناماده بوون و چه ندین په یف و هه لبه ست زی تیدا هاتنه خواندن.^(۳)

(۱) رحیم آشنویی، ژیده ری به ری، بپ ۱۸۴.

(۲) خاطرات سره نک عیسی پوژمان ل ساللا ۱۹۹۲ ی د سی بهرگاندا ل پاریس چاپکرینه، پشکا په یوه ندی ب ئیحسان نوری فه هدی د بهر په رین ۱۹۱-۲۰۶ ین په رتووکا (ژنرال احسان نوری پاشا) یا نامه ژه پیکریدا هاتینه فه چاپکرن.

(۳) خاطرات دکتر هاشم شیرازی، بپ ۱۰۸-۱۰۹ “رحیم آشنویی، ژیده ری به ری، بپ ۱۷۱” م.ج، روژبه یانی، ژیده ری به ری، بپ ۱۶۱.

پاشبه‌ند

پاشبه ندى نىكى
(وينه)

نيحسان نوري پاشا و هه فزينا وي
چياني ناگري - ۱۹۲۹

نېحسان نوري پاشا و ههڅرنا وي

نورمې - ۱۹۶۲

نیحسان نوری پاشا و هدفتزینا وی

۱۹۶۱

۱۰۶

پاشبه ندى دووى
(مارشا نيشتمانيا ناگرى) (*)

ناگرى ناگرى تو ناگر بووى
ل نافع كه تي سهر بلند بووى
ل سهر كوردستانى چرا بووى
هلبه ناگرى هلبه ناگرى
ناگر درژاند سهرسهران
روناهى دره شاندى ههر دهران
نهردى دهه ژاند جار جارن
هلبه ناگرى، هلبه ناگرى
نه والين ته ته ژى خوون بوون
خه لخنه ته ته ژى جه ندهك بوون
راسته بهرى ناگر تو بووى
نير و ناگر لاويد ته بوون

(*) نهؤ دهقى سروودا ناگرى مه ژ دهقى (بيرئانينين ئيحسان نورى پاشا) وهر گرتينه بين ژ ئالىي نقيسكار
پيرهش د كزفارا هيقى هژمار ۲ و ۳ و ۶ يدا هاتينه به لافكرن.

شەرق و غەرب باسك فەگەريا
 سەر سىنگى خوە لاق گرتيه
 كوردا رابە تو كە عىبە بووى
 ھلبە ئاگرى، ھلبە ئاگرى
 ئىرۆ دىسا چىرسا تە ھات
 ئەق ئاگران بوونە كە لات
 كۆم بوون ئىدى سەر تە جقات
 ھلبە ئاگرى، ھلبە ئاگرى
 رۆژا نازاد ل سەر تە ھە لات
 رۆنىكا تە بە سەر رەشاندا
 ناق مللە تى نازادى چاند
 ھلبە ئاگرى، ھلبە ئاگرى
 ھلبە ئاگرى، ھلبە ئاگرى
 ل سەر ساوا تە ترك دگرى
 تە دىت چاوا رۆمى رەقى
 ھلبە ئاگرى ھلبە ئاگرى

نيزه يين ترکان	دراندىن زکان
ژ خوينا كوردان	سۆربوون نە والان
دەنگى تشەنگان	چىيايان ھلدان
مىرخاسين وە لات	ھاوار بگھين

پاشبه ندی سیی

(به لگه نامه یین په یوه نندیدار) (*)

(۱)

وهزاره تا نافخوهی

ریقه بهریا گشتیا ناسایشی

ره شنقیسی نفیسینا ریه بهریا گشتیا ژاندارمه ریا دهوله تی

هژمار ۱۷۰۹۴/ج ۱

{۱۹۴۲/۱۲/۳۱} ۲۱/۱۰/۱۰

نهیتی و بلهز

سهرو کاتیا ریه بهریا گشتیا ناسایشی

پیزانین ژ تهریزی گه هشتینه کو ئیحسان نوری ژ نه فسه رین بهری یین ترکیا یه و ل
تارانی ل ژیر زیره فانی بو گوایه ب رهنگه کی نه ناسراو ژ تارانی ده رکه تیه و هاتیه
نازه ربیجاننی دگهل عومهر خانی دیدار کریه و ژ بو دیدارا شیخ عه بدولقادرئ چعالی
چوویه نالی ماکو، مه دقیت فرمان بدهن فه کولین بیته کرن و دیاربکه ن راستی ژ بو

(*) هموو به لگه نامه یین ۱ - ۱۶ ژ پهرتوو کا (ژنرال احسان نوری پاشا) نفیسینا (رحیم اشنوی
محمود زاده) هاتینه وهر گرتن و مه وهر گیراینه سهر زمانئ کوردی، به لگه نامه یین دیت ژ
وهر گیرانا مه بو پهرتوو کا (شورشا کوردین ترکیا و کاریگه ریا وی ل سهر په یوه نندیین دهرفه
یین ئیرانی) هاتینه وهر گرتن، کولژیر نافی (شورش کردهای ترکیه و تاثیر آن بر روابط
خارجی ایران) نفیسینا کاوه بديات چاپا تارانی ۱۹۹۴ ی هاتوو چاپکرن.

دەرکه‌ت‌نا که‌سی نافرې هه‌یه یان نه‌و ژبه‌رکو نافرې دقېت شورشی و نالوزی دنافه‌را
کور‌داند‌ا به‌رپابک‌ت ریکین پندفې ژ بو زېره‌فانیا وی ل تارانې بگرنه به‌ر.
سه‌رۆکی گشتی جه‌ندرمه‌یین (ژاندارمری) سه‌رانسه‌ری ده‌وله‌تې.
سه‌رله‌شکه‌ر اق اولی.

جهی نیمزایی

(۲)

وه‌زاره‌تا نافخوه‌یی

ریقه‌به‌ریا گشتیا ناسایشی

ره‌شنقیسی نفیسینا هنارتی بو ریه‌به‌ریا جه‌ندرم‌ان

هژمار ۲۱۶۲۰

{۱۹۴۲/۱/۱} ۲۱/۱۰/۱۱

سه‌رۆکاتیا ریه‌به‌ریا گشتیا جه‌ندرم‌ان

نامازه ب نفیسینا هژمار ۱۷۰۵۴/ج ۱ (۲۱/۱۰/۱۰) ده‌رباره‌ی نیحسان نوری
ناگاداری دده‌ین نافرې ل ۲۱/۵/۲۰ {۱۹۴۲/۸/۱} ل دوو‌ه په‌سه‌ندا ده‌سته‌کا
وه‌زی‌ان کو د نفیسینا هژمار ۹۵۹۴ ل ۲۱/۵/۲۰ ژ نالی هیژایی سه‌رۆکوه‌زی‌انغه
هاتیه راگه‌هاندن نه‌و ژیر زېره‌فانیا کارمه‌ندین فی ریه‌به‌ریی ده‌رکه‌تیه و نازاد بوویه و ل
تارانې ناکنجیه و نه‌چوویه ده‌رفه، نافرې هه‌یفی ۸۵۰ ریال موچه‌هیه و موچه‌یی
وی تیرا پندقیین وی ناکه‌ت ژبو دابینکرنا پندقیاتیین ژیارا نافرې ل دوو‌ه فه‌رمانا هیژایی
سه‌رۆکوه‌زی‌ان و ژبو دیتنه‌فا کاره‌کی بو وی سه‌را وی ریه‌به‌ریی دایه و ب
هژمار ۲۰۴۴۱/ت (۲۱/۱۰/۸) بجه به‌رزه هاتیه راگه‌هاندن. ب شروفه‌کرنا خالین
سه‌ری نه‌گه‌ر کاره‌کی تیرا وی پیقه بهیت یان موچه‌یه‌کی تیرا وی بک‌ت و بشیت
گرانیا کری یا خانی و پندقیین دی بین ژیانای وی دابین بک‌ت و دوباره لسی نه‌زقرنه‌فه

يان زندههيك نهچيته سەر مووچهيى بۆ وى هاتيه فهبرين دبیت ژ بى چارهيى بچيته و
دهرفه ژبهركو وى پيشينه دگهل كوردین نازهریيجانى ههنه بچيته وان دهفران.
سەرۆكاتيا ريفهبهريا گشتيا ناسايشى. سهرتيب اعتماد مقدم.

جهي ئيمزايى.
روونفيس وهك يى رهسنه.

(۳)

وهزارهتا كاروبارين دهرفه
فهرمانگه.. نفيسينگهها نهپتى
هژمار ۴۴۵۹
رۆژ ۶/۱۲/۲۱ { ۲۵ شبات ۱۹۴۲ }
(نهپتى و بلهن)

جهنايى هيژايى سەرۆكوهزيران
ل دووؤ نهرازيوونهكي كو باليوزى بالايى تركيا دياركرى احسان نوري كو بهرى نها
پلا نهفسهريى د لهشكهريى تركيادا ههبوو و پاشتر هاتيه ئيراني و دساليچن ۱۹۲۸-
۱۹۳۰يدا بوويه نهگهريى شورشين ناگري داغى ژ ئاليى دهولهتا شاهنشاهيقه ل ساوه
ل ژير زيهرقانيى بوو و ل قى داويى هاتيه نازادكرن...چووويه نازهریيجانى و د دو
ههفتين چوويدا ل تهبريژى هاتيه ديتن. ههروهك پيزانين دهستقههاتين نافرې دگهل
عهبدولقادر سەرۆكي عهشيرهتا جهلالى و عومهرخان سەرۆكي ئيلى شكاك ديدار و
دانوستاندن كرينه و باليوزى بالا پيقهدهچيت و دياردكهت كود بيت نهؤ كهسه وهك

بهري نها ناريشه و نالوزيان ل دهفهرين توخيبي دروست بکەت لهوما داخواز دکەت هيژ دهليفه ژ دەست نهچووین ريك ل بهر نافرې بيته گرتن.

ب بهرچاڤکرن بۆ دهسته لاتدارين بالا داخواز دهيته کون برژدی بهرموون فهريمانين پندفي بينه دان داکو نافرې ژ دهفهرين توخيبي و پاريزگه ها نازهر بييجاني دورکەڤيت و ل جهين دوره دهست بيته ناکنجيکرن و ب ههره ننگه کي پندفياتي بخوازيت نافرې ل ژير زيره فانيي بيت نه کو بوونا وي ل نازهر بييجاني و کاربگهري و پهيوه نديين وي بينه نه گهري دروستبوونا پيکهاتن و گرفتاريان کو د پاشه روژيڻدا بينه نه گهري پهيدا بوونا دژواريي.

هيفي دکەم بهرموون وهزاره تا کاروبارين دهرفه ژ دهستورين درهچووي و نهنجامين دهسته هاتي بيته ناگادارکون داکو بهرسفا پندفي بدهينه باليوژخانا بالا يا ترکيا.

وهزيي کاروبارين دهرفه

(٤)

روژي ١١/١١/١٣٢٢ {١٩٤٣/٣/٣١}

هژمار ٨٧٠٣٧/٤٣٣

پوست.....

وهزاره تا نافخوهي

ريقه بهريا سياسي

هيژايي سهرو کوهزيان

نامازه ب نفيسينا هژمار ٣٧٢٨٨ (٣٢١/١٢/٢٦) {١٩٤٣/٣/١٦} دهريارهي ئيحسان نوري کو دهيته بهرچاڤکرن ئيحسان نوري يهک ژ نهفسهريين ترکيا بين پهنا بهره ل وهلاتي شاهنشاهي سهردهمه کي ل مهلبه ندي ل ژير زيره فانيي بوو ل دووڤ بريار نامه يا

جفاتا وهزيران و نفيسينا هژمار ۹۵۹۴ سەرۆکاتيا وهزيران ل ۱۳۲۱/۵/۲۰ { ۱۹۴۲/۸/۱۱ } نافرې دگهل شەش کەسین دی ل ژیر زیره فانی هاتیه نازاد کرن سی کەس ژ وانا بۆ دیتنه فا کاری بۆ خوه ژ تارانې دەرکەتینه ژ بهرکو ئیحسان نوری نه قییت ژ تارانې دەرکە قییت داخوازا دەستفەئینانا کاره کی دکەت بریار هاته دان مووجه (درافی بۆ وی بریار ل سەر هاتیه دان- و) یی وی بیته مهزاختن و ل دووؤ راپورتا ریفه بهریا گشتیا ناسایشی نافرې هه موو هه یقان نهو ب خوه دهیته جهه ژ میاریا ناسایشی و مووجه یی خوه وهردگریت و ژ تارانې نه دەرکەتیه.

(۵)

وهزاره تا نافخوه یی / ریفه بهری هه والگری
ریفه بهریا گشتیا ناسایشی

فهومانگه به کەم

رۆژ ۲۲/۴/۱۳۲۲ { ۱۹۴۳/۷/۵ }

هژمار

(نهینی وبلهز)

جهنابی هیژا سەرۆک وهزيران

ل دووؤ نفيسينا هژمار ۲۶۲۷/۳۱۰۷ (۱۳۲۲/۳/۸) دگهل ریزگریتی دیارد کەین کو ئیحسان نوری یی کو ل فهومانگه ها مه هاتیه دهسته سەر کرن سکالایه ک ده باره ی نه گهری دهسته سەر کرنا خوه نفيسيه روونفيسی سکالا نافرې دی دگهلدا پیشکەش کەین.

سەرۆکی ریفه بهریا گشتیا ناسایشی - سەر تیپ اعتماد مقدم

(٦)

رئیس‌بهدری نفیسینگه‌ها نهیتی

هژمار ٥٥٩ وهزاره‌تا کاروبارین دهرقه

روژ ٢٢/٢/١٨ (١٩٤٣/٥/١٨ ز)

(راسته‌خوه و زۆر نهیتی)

نامازه ب نفیسینا روژا ١٣٢٢/٢/٦ {١٩٤٣/٤/٢٦} هژمار ٤٩٩ دهرچوی ژ وهزاره‌تا نافخوهیی دهرباره‌ی ئیحسان نوری کو وینه‌یه‌ک ژی بو ناگاداریا وهزاره‌تا کاروبارین دهرقه هاتیه هنارتن مه ژی دجهی خوه‌دا بزارده‌ڤ گه‌هاندیه بالیۆزی بالایی ترکیا نافبری (نه‌فرۆ ١٧ نوردیه‌هه‌شت {٧ گولانی}) هاتیه دیدارا مه و دیارگریه چه‌ند جارن بروسکه (ته‌له‌گراف) بو وه‌لاتی خوه هنارتینه ده‌ستوری وه‌رگریه کو ب نافیی ده‌وله‌تا خوه دیار بکه‌ت کو ل دووڤ پیژانینین ده‌وله‌تا ترکیا نه‌ڤ که‌سه ب خرابی مفای ژ نازادیا خوه وه‌رگریه دبیت بیته فاکته‌ری جیبه‌جیکرنا مه‌ره‌مین ترسناک نه‌ڤیه کو نه‌م ژ نازادیا وی هه‌رچه‌نده زی‌ره‌فانی ژی ل وی ده‌یته کرن دنیگه‌رانین و نه‌م دخوازین فه‌رمان بده‌ن ئیحسان نوری بیته ده‌سته‌سه‌رکرن و گرتن و موله‌تا چ ره‌نگه دیداران دگه‌ل وی نه‌یته دان.

ره‌نگه دانوستاندین به‌رفره‌ه دگه‌ل هیژایی بالیۆزی بالا هاتنه‌کرن نافبری وه‌سان دیارکر کو هه‌ر ره‌نگه نازادیه‌ک ب ئیحسان نوری بیته دان ب بۆچوونا ده‌وله‌تا ترکیا دی به‌روڤاژی دگه‌ل دوستینی بیته وه‌رگرتن و داکوکی ل سهر هندی کر کو ژ به‌رکو نازادیا وی دی بیته نه‌گه‌ری نیگه‌رانیا ده‌وله‌تا ترکیا ژ به‌ر فی چه‌ندی داخواز دکه‌ت ده‌ملده‌ست فه‌رمانا ده‌سته‌سه‌رکرن وی بیته دان و نه‌و پی بیته ناگادار کرن دا کو ب بروسکی ده‌وله‌تا خوه پی ناگادار بکه‌ت و هه‌روه‌سان داخواز دکه‌ت ژ بو ناگاداریا وه‌زاره‌تا دهرقه ب نفیسین به‌رموون نه‌و شه‌ش که‌سین کورد بین ل دووڤ نفیسینا هژمار ١٩٥٩٤ ل روژا ٢٠/٥/١٣٢١ {١٩٤٢/٨/١١} یا سه‌روکاتیا وه‌زیران هاتینه نازادکرن کینه و ب دروستی ل کیفه‌نه.

وه‌زیری کاروبارین دهرقه

(۷)

وهزارهتا نافخوهی
رئفهبه ریا گشتیا ئاسایشی
روونقیسی سکالا ئیحسان نوری ل ۱۳۲۲/۳/۱۸ { ۱۹۴۳/۶/۸ }
ب ناگادار کرنا سهروکاتیا رئفهبه ریا سیاسی

تیمساری هیژا سهروکی گشتیی ئاسایشی
دگهل ریژگرتنی ههوهیی هیژا ناگادار دکهین کو دلسوژی ئیحسان نوری ئهفسه ری
پهنا بهری تورکیا ل رۆژا ۱۳۲۲/۳/۵ { ۱۹۴۳/۵/۲۶ } ناماده کره کارگتیا گشتیا
سیاسی ل ئاسایشی کو ههتا ئهفرۆیی دهسته سهرکریه بیی خرابکاریه ک و بیی کو ئه
بخوه ئه گه ری دهسته سهرکرنی بزانیته. خوه ژ نهژادی ئیرانی و دهولهتا ئیرانی ب
دهولهتا خوه دزانیته چوارده سالان بهری نها بوویه پهنا بهر د فی ده میدا بهروفاژی
دگهل دهستورین ئاسایشی بچووکتین سه ریچی ژ وی بهنده ی ده رنه کتیه. د
دهمه کیدا کو ئه فه نوزده هه یف و نیفه هاتیه موله تدان پتیا هه فالین وی ب ژن و
زارۆکین خوه فه ب مه ره ما دابینکرنا ژیده رین زیارا خوه چووینه جه م کس و نیاسین
خوه بهنده ب سی که سفه ب موچه یی هه شتسه د و پینجی ریا لان کو ب بهایی ئه فرۆ
درا فه کی گه له ک کی مه و تیرا چ ناکه ت رازی بوویه و ب هه ر ره نگه کی هه بیته به لی
ژ بهر کو ئه فه دو هه یف و نیفه په ک شاهی درا ف ژ وی موچه یی وه رنه گرتیه زۆر قه ردار
و په ریشان بوویه ژ بهر فی چه ندی کاری چوونی بو نازه ریجان ی کریه و چه ند رۆژین
دیژ هاتیه گرتن.

دو ژنبن غهړېب پیره ژنه کا حهفتی و پینج سالی یا دیتر سهری ههشت سالانه یا نهخوشه و ل ژیر چاره سهری بی خوه دی مانه هیفی دکهت زووبریاری ل سهر نهرکی وی بدهن و فی خیرانا نهگهت ژ فی سهروبهری خه مگین رزگار کهن. فرمان فرمانا ههوهین هیژایه.

نبحسان نوری

روونقیس وهک بی ره سهنه

جهی نیمزایی

(۸)

{۱۹۴۲/۶/۲۱} ۱۳۲۱/۳/۳۱

باره گایی پیروزی سهروکوهزیران

راشکاوانه بهنده نبحسان نوری پهنا بهری ترکیا بهرچاؤ دکهت کو ل رۇژا {۱۹۴۳/۵/۲۶} ۱۳۲۱/۳/۵ ژ نالی رنقه بهریا گشتیا ناسایشیقه هاتیه دهسته سهرکرن بیست و حهفت رۇژه نهگهری فی گرتن و دهسته سهرکرنی نهزانیه دو ژنبن چاره رهش پیره ژنه کا حهفتی و پینج سالی یا دیتر نهخوش ههشت ساله ل ژیر چاره سهری ل فی وهلاتی غهړیبی بی خوه دی مانه نه رهودانا نهچاؤه ریکریا توشی وان بووی دی ژیا نا وان بهره ف مهترسی بهت.

ب بهرچاؤ وهرگرتنا هندی کو بهری سی ههیفان ژ نالی کارگیریا گشتیا پترانینان دهبراره ی چونا فی بهنده ی بو نازه ریجانای فهکولین دگهلدا هاتیه کرن و بهری هه یامه کی ژ نهجامی دهستکورتی و نه بوونی وهک ههقالین خوه یین دی دل ل سهر هه بوو بچیه ته بریزی دبیت نهگهری فی گرتنی ژ بهر هندی بیت.... د فی سهروبهریدا

ل دهسپنكا شهريورا ۱۳۲۱ (سيكا سيي ژ تهباخا ۱۹۴۲) ب فرمانا پيروزا باره گايي سرؤكوه زييري حهفت كه سين ناراراتي بنده زي يهك ژ وان بوول ژير چافديري هاتيه نازادكرن و نهو بنده هاتينه ناگاداركرن كو ژ في ديروكي پيغه هوون نازادن و هر جهي دلي هوه دخوازيت هوون دكارن بجني ژ هفالي بندهي محمهد دهرويش، تهيوور و شهمهدين ب ژن و زارؤكين خوه فه چوونه نازه ربيجاني و بنده ب هيچ جهه كيغه نه چوويه و ل مهلبه ندي مايه زيده باري هندي ههكه بيژن بنده زي وهك هموو هفالي بنده خوه ژ بو داينكرنا رزقي ژن و زارؤكين خوه د في دهمي نازاديا خوه دا چوويه نازه ربيجاني يان هر جهه كي ديي نيراني و نره فيه، گونه ههك نه كويه تاوانهك د في نافه رندا نينه بي بهر پسيار بيت و هه زي گرتني بيت.

نه گهر تشته كي دي نه گهري گرتنيه پسيار ژ بندهي بكن دكو گومان نه مينيت، لهوما داخوازي ژ هه وهين ريزدار دكهم فرمان بدن في بندهي بي گونه نازاد بكن دكو ب خزمه تا نه خوشين خوه فه مژوول بيت.

نيحسان نوري

نافونيشان: ناسايش، كارگيريا سياسي،

نيحسان نوري نه فسهري تركيا

(۹)

وهزاره تا ريزدارا دهرفه

دگهل ريز گرتني بهر چاؤ دكهم بنده نيحسان نوري په نابهري تركيا سهري دو هه يق و نيغانه ل ريقه بهريا سياسي ناسايشي هاتيه دهسته سهركرن و هيژ ب نه گهري في چهندي نه هاتيه ناگاداركرن ژ جهه كيغه ناگادار بوويه كو وه زييري ههلبزارتي تركيا بوويه نه گهري توشبوونا بندهي، سكالايين زوزين بندهي پيشكه شكرين بهري چوار رؤژان ژ وهزاره تا نافخوهي بو وهزاره تا دهرفه هاتينه نفيسين. دبیت وه زييري ههلبزارتي

ترکیا ناخفتنی دهربارهی سهرنفتشی بهندهی بکته. پیدفی بهرچاڤکرنی نینه کو دهولهتا ترکیا بۆچوونهکا گهلهك خراب بهرامهر بهندهی ههیه. بهنده ژى دا خوه ژ بهلايين ترکیا تهنا کهت ب خیزانا خوهفه پهنا ئینایه بهر مللهت و دهولهتا شاهنشاهی ئیرانی ژبهرکو سیزده سال بوو ل ژیر زیرهفانیی بوو ژ دلوفانیا دهولهتی ل دهسپینکا شههرپورا (تهباخا) سالا چوویقه هاتیه نازادکرن بی گومان دهولهتا ترکیا پیزانین دهربارهی نازادکرن بهندهی پهیداکرنه و ژ بۆ سهرزنوو توشکرنا بهندهی مهانهیین دروستکرن. ژبهر فی چهندی ئهوب نازادکرن بهندهی رازی ناییت و دانوستاندن دگهل وهزیری ههلبژارتیی وی دهولهتی نهدی سهروبهری وی نهگهتی (بی ئیغبال) خوشتر لی کهت بهلکی دی نهگهتیین وی زیدهتر لی کهت بهراهیین چواردهسالتین فی بهندهی شاهدهیی ددهن کو هیچ دهمهکی بهروفازی دگهل دهستورین دهولهتا شاهنشاهی بچروکترین کریار نهکریه و داخواز بریار ل سهر سهروبهری بهندهی ل دووۀ نارهزویا وهزیری ههلبژارتیی ترکیا نهبیت بلا ل دووۀ ههر رهنگه قانون، ویزدان و عادهتان بیت یین مللهتی دیرینی ئیرانی پیدفی دبیت.

پهنابهری سیاسی ترکیا
ئیحسان نوری

(۱۰)

نقیسینگهها سهروکوهزیران
هژمارا تایهت ۸۸۵/م
روژا نقیسینی ۱۳۲۲/۶/۶
روژا چهسپاندنی ۱۳۲۲/۶/۸
وهزارهتا نافخوهیی نهیتی

نامازه ب نقیسینا هژمار ۶۰۱۰/۱۰۲۳ ل ۱۳۲۲/۵/۲۶ {۱۹۴۳/۸/۱۷}

دەربارەى ئىحسان نورى ئاگادار دكەين كو بەلى پىندى دكەت ئەف كەسە گرتى بمىنيت،
ژ بەر كو دەولەتا تركيا ژ ئازاديا وى يا نىگەرانه.

سەرۆكوزىران

(۱۱)

رۆژ {۱۹۴۳/۱۲/۱۰} ۱۳۲۲/۹/۱۹

هژمار

پوست

وہزارەتا نافخوہی

رىقەبەريا سياسى

فەرمانگە

جەنابى ھيژا سەرۆكوزىران

ھەرۋەكى د ھژمار ۸۸۵/م ل ۱۳۲۲/۶/۸ {۱۹۴۳/۸/۳۰} ل دور ئىحسان نورى
ئەفسەرى تركيا يى پەنابەر ل وەلاتى شائىشاھى ھەوہ بىرار دابوو و دەستور دابوو
رىقەبەريا گشتيا ئاسايشى كو پىندى دكەت كەسى ئاقبرى گرتى بمىنيت. ل فى داوى
رەنكەنەك ژ رىقەبەريا گشتيا ئاسايشى گەھشتىہ ژبەر كو ئاقبرى ئەفە پىنج ھەيقە يى
دەستەسەر كرىہ و گازندى ژ نەبوونا ئەگەرى فى سەرۋبەرى خوە دكەت داخووازا بىرار
داوى ل سەر گرتنا وى يان بەردانا وى گەلەك جاران بۆ بەرچاقىن ھەوہىن رىژدار
ھاتىہ پىشكەشكرن داکو ھەر بۆ چوونەكا ھەوہ د فى واريدا ھەى فەرمان يى بدەن.

وہزىرى نافخوہى

(۱۲)

ریشه‌بهری نفیسینگه‌ها نهینی

هژمار

روژ ۲۰/۱۱/۱۳۲۲ {۱۹۴۴/۲/۱۰}

وهزاره‌تا کاروبارین دهرفه

نهینی جه‌نابی هیژا سه‌رو کوه‌زران

د ناه‌روکی نفیسینا هژمار (۴۶۲۰ نهینی) ل ۸/۱۱/۱۳۲۲ {۱۹۴۴/۱/۲۸} ده‌بارهی ئیحسان نوری هاتیه کو بالیوزخانا بالا یا شاهنشاهی ل نه‌نقهره د بروسکه‌کی‌دا دیار دکه‌ت کو وه‌زاره‌تا کاروبارین دهرفه یا ترکیا ب نازاد کرنا نافربری یا رازی نینه و دقیت بی گرتی بیت، به‌لی نه‌و وه‌زاره‌ته د وی باوه‌ری‌ن‌دایه چنکو نه‌و که‌سه په‌نابه‌ره ل خاک‌ی شاهنشاهی و ده‌مه‌کی ژ نه‌نجامی داخو‌ازین به‌رپرسین گری‌دایه ترکیا هاتیه‌گرتن و نه‌و گرتنا وی بوویه نه‌گه‌ری سه‌رگه‌ردانی و بی خوه‌دی مانا خیرانا وی و سکالاین به‌رداوامین وی ژ به‌ر فی چهنندی و هه‌روه‌کی د نفیسینا سه‌ری‌دا هاتیه به‌رچافکرن بریار و فرمان بدهن ریشه‌به‌ریا گشتیا ناسایشی وی ب که‌فاله‌ته‌کی کو نه‌شیت ژ تارانی ده‌رکه‌فیت ژ ده‌سته‌سه‌رکرنی نازاد بکه‌ت و موله‌تی بده‌نی.

بالیوزخانا بالا یا شاهنشاهی ل نه‌نقهره ب بروسکی بیته ناگادارکرن کو دی زیره‌فانی هیته‌کرن دا ئیحسان نوری نه‌شیت ژ تارانی ده‌رکه‌فیت.

وه‌زیری کاروبارین دهرفه

(۱۳)

{۱۹۴۴/۵/۲۱} ۱۳۲۳/۲/۳۱

سەرۆكۆهزیران

راشكاوانه بۆ ههوه بهرچاڤ دكهين كو بهنده ئيحسان نوري ژ مشهختين تركيا و ههڤالين وي دو ههڤه خهرجي وان نههاتيه دان و د ئه پهرى تهنگاڤيئدانه و زيدههيا بريا ربي هاتيه دان هيژ چ ژى ديار نهبوويه هيڤيداره ب دلوفانيه كا بي سنور ژ ئى تهنگاڤى و پهريشاني رزگار بكهن فرمان فهريمانا ههوهيا پيروزه.

ژ ناراراتيان

ئيحسان نوري

(۱۴)

رئيفه بهرى كارئاگاهى (ئيجرام)

فهريمانگه

وهزاره تا نافخوهي

رۆژ ۴/۳۱

ئاسايشا گشتيا وهلاتى

هژمار

جهنابى هيژايى سەرۆكۆهزیران

ئامازه ب بهرچاڤكريا هژمار ۲۵۵۵/۵۰۵ ل ۳۲۳/۳/۳۰ {۱۹۴۴/۶/۲۰} ئيحسان نوري وهلاتيى تركيا كوردى ناراراتي ئهفسهري پهنائينايه بهر وهلاتي شاهنشاهي دهريارهى نهگهشتنا مووجهيئن ههڤفانه ههروهسان كيما درافي بۆ هاتيه تهرخانكرن داخوازانامهيك نفيسييه كو دهقي وي ژ بۆ بهرچاڤكرنى دى پيشكهشكهين ژ بهركو

سەرۆبه‌ری ل ژێر زیره‌فانیی بوویه هوکاری نه‌گه‌هشتنا ره‌زامه‌ندیا نه‌نجومه‌نی وه‌زیران
چوار هه‌یفان مووچه‌یی وان گه‌روه‌بوویه و زێده ژ پێدقی که‌تینه د به‌رته‌نگی و
ده‌ستکورتییدا داخواز دکه‌ت به‌رموون بریار و فه‌رمانی بده‌ن بۆ به‌لز ده‌رئێخستنا
ره‌زامه‌ندیی ل سهر مووچه‌یی نافه‌ری و یین دی.

جیگری ناسایشا گشتیا ده‌وله‌تی. پاسیار ۱ سیف

(۱۵)

رۆژ ۱۲/۴

ه‌ژمار ۱۹۳۹۳

سهرۆکاتیا وه‌زیران

وه‌زاره‌تا دارایی

هێژایی ئیحسان نوری کوردی ناراراتی یه‌ک ژ که‌سین ژێر زیره‌فانیی یه‌ مووچه‌یی
هه‌یفانه ۱۸۰۰ ریا لان وه‌ردگرت گازندا ژ کیمیا هه‌یفانه‌یا خوه دکه‌ت و داخواز
دکه‌ت هاریکاریه‌کا پتر بۆ وی بێته‌کرن به‌رموون بریار بده‌ن کاره‌کی پێدقی بێته
نه‌نجامدان.

سهرۆکه‌ه‌زیران

(۱۶)

باره گایی هیژایی سەرۆکوهزیران
دگهل ئەو پەری رێگرتنی بۆ هەوێ بەرچاڤدکەین ژ بۆ وەرگرتن مووچەیی خرداد
ماها ۱۳۲۴ (۵/۲۲ - ۱۹۴۵/۶/۲۱) یی کەسین ل ژیر زیرهفانیی ژ ژمیریاریا
سەرۆکوهزیران دەرکەتیه و هاتیه هنارتن بۆ وهزارهتا دارایی دەمی مه سەرهدانا ویری
کری بەرسفدان کو (باوه رناکەن؟!) ژ بۆ وەرگرتن دەستەلاتی فی ئەرکی دڤیت بچنهفه
دەستەکا وهزیران ژ بەر فی چەندی داخواز دکەم سەرهنجامی فی سەرۆبەری دیار بکەن
داکو راوهستیان د مهزاختنا مووچەیی فان کەساندا روو نەدەت.

ب نافی هەموو کەسین ل ژیر زیرهفانیی
ئیحسان نوری

(۱۷)

راپورتا پاشبەندی لەشکەریی بالیۆزخانا
بەریتانی ۷ تیر ۱۳۰۹ (۱۹۳۰/۶/۲۸ - و)

پاشبەندی یهکی هژمار ۵۹، لیوتنانت کولونیل داد بۆ سیر نار کلایو
قهلهك ۲۸ خزیران ۱۹۳۰ {۷ تیر ۱۳۰۹} (۱)
هیژا. خوه ب سەرفراز دزانم ب فی ریکی راپۆرتەکی ل دور هەڤهڤه یقینا خوه دگهل
روبن پاشا (ناڤه کی) ل ۲۶ خزیران ۱۹۳۰ {۵ تیر ۱۳۰۹} بۆ هەوێ پێشکەشکەم.

(۱) وەرگیان ژ 177078 :op:cit:pp 1|1. Nouri :p:8:8:424|273:F:o

وینهین (فی نفیسینی) راسته و خوه دی بۆ رنقه بهری کریارین له شکهری و ههوالگریا وهزارهتا بهرگریی و سهرو کاتیا نهر کانین له شکهرین هندستانی هیته شاندرن. راگه هاندنا دیداری دگهل روبن پاشال ۲۶ خزیرانی.

ل روژا ۲۶ خزیرانی ل دوو ژفانه کی پیشوهخت من دگهل روبن پاشا نافه کی دیدار کری یی کو وهسان دیار کری کول سالا ۱۹۱۴ وهزیری بهرگریی یی نهرمه نستانی بوو^(۱) و فی گافی ژ بو راسپارده کا نهینی ل تارانی یه، نهو ب هیفی بوو هاریکاریان ژ بهریتانیا و ئیرانی بۆ کوردین تورکیا ل ناگری دهسغه بینیت.

وی نهز ناگادار کرم کو د سی چوار سالین چوویدا (کوردین تورکیا) ل بهر هندی بوون ژ دهستلانی سته مکاریا تورکان رزگار بن و سه ره رای بزافین تورکان بۆ فر کرنا وان ب کریار کیم یان زنده فی گافی د سه ره خوه نه.

ل دهو رو بهرین ۱۰ خزیرانی (۲۰ خورداد) هیرشا بهرنامه کری ژ نالیی تورکان دزی کوردین ناگری دهسپیکر، ل دوو ژ گوتنا روبن پاشای هیزا تورکان ژ ۱۵۰۰ سه رباز و ۵۰۰۰ چه کدارین نهره سمی پینکده هیت، نهو هژماره ل دوو هژمارا د هنده ک ژنده رین دی دا هاتی کیمتره، دو ده فهر یه ک ل باکووری نهرجیش یا دی ل کناری چیا یی ناگری ل نالیی روژنافا ل ژیر دهستلانی کورداندانه، نهو ب هیفینه ده فهر د نیههرا فان دو جهاندا دهسغه بینن و هه مووی بکه نه ده فهره کا شورشگری (رزگار کری- و)، هیزین تورکی ب سه ر دو پشکاندا لیکفه کرینه، پشکه ک ل ژیری نهرزه رومی ل نالیی ناگری کار دکهن، پشکا دی ژ ژووری روژنافایی ده ریاکی وانی به ره ف نهرجیش و بایه زیدی نه، گوره پانا کریارین له شکهری بۆ هیزین ره سمین له شکهری تورکی گه له کا ناسی و دژواره، تورک بۆ پاراستنا هیزین خوه ل فی ده فهری توشی گه له ک دژواریان بووینه، یه کیتیا سو فیه تی موله تا دای ب ریکا خیچین ناسنی یین سو فیه تی و د نیف خاکی ویدا پیدفین له شکهری بۆ له شکهری تورک دابین بکه ن، ههر وه ک دیار کورد ژ نالیی کهره ستین پیدفیه د ته نگا فیدانه، نهو هه تا که پیدفیاتیا وانه بۆ هاریکاریی کو ب

(۱) دبیت نافیری روبن ترمیناسیان بیت یی کو د سالین سه ره به خوه ییا کوماری نهرمه نستانیدا ۱۹۱۸- ۱۹۲۱ بۆ سه رده مه کی وهزیری بهرگریی بوو نه د سالا ۱۹۱۴ یدا.

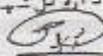
دابینکړنا فی پندقیاتیی دی شین بهرامبهری تورکان بهر خوهدانی بکهن، تنی داخوازا روبن
 پاشای نهو بوو ب رهنګه کی نه ره سمی نامیر و که ره ستین شهری بگه هنه کوردان .
 دهمی وی بو من دیارکری کو نه گهر دهوله تا بهریتانیا ریکی بدهت نهو دکاریت ب
 شیوه کی نه پنی هاریکاریان د ریکا عراقی را بو کوردان بنیریت. نهز ناچار بووم بو
 وی دیاربکه م کو داخوازا وی جهی که نییه، نهز هه تا کو نکارم فی بابه تی ل دیوانا
 بالیوزی خودانشکو شاهی بهریتانیا بهرچافیکه م، نهز باوهر دکهم کو نهو یی هیفیدار بوو
 بو فی مهره می دگهل دهوله تا ئیرانی دی سهرکه فیتیر بیت .
 تهوهرین سهره کین بوچوونین روبن پاشای نهو بوون کو سوفیه ت پتر وهك
 داردهسته کی خوه سهره دهیی دگهل تورکان دکهت، ب رهنګه کی نه ره سمی هاریکاریا
 وان دکهت بو ژ نیقبرنا کوردان د اکول داوی نهو ب ساناهی دهست ب سهر
 ده فیرندا بگریت، وی دهمی دی په کیتیا سوفیه تی د پنگه هه کی وه ساندا بیت کو
 دهسته لاتی خوه ل روژهلای هه تا کنارین ژیرین ده ریایی خه زهر بهر هف باشوور و
 عراقی راکیشیت. نهفه زی گه فه که کو روبن پاشای د فیت ب مفا وهر گرتن زی
 نارمانجین نهر کی خوه یی راسته قینه ل تارانئ دهسته بینیت .
 پرسی. سی. نار. داد، لیوتنان کولونیل، پاشبه ندی له شکهری .

وزارت داخله
اداره کل شهرتانی

سواد نامه صادره یاداره واند ایروین ۲۱/۱۰/۱۱ نمره ۲۱۳۲۰

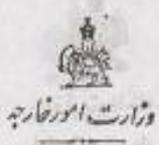
ریاست اداره کل واند ازمری

مطرف پنجاه شماره $\frac{۱۷۰۶۴}{۲۱/۱۰/۱۱}$ ج ۱ راجع به احسان نوری اشعارید
مشارالیه در تاریخ ۲۱/۵/۲۰ طبق تصویب نامه هیئت وزیران که ضمن
شماره $\frac{۱۵۱۴}{۲۱/۵/۲۰}$ از طرف جناب آقای نخست وزیر ابلاغ گردیده
از تحت نظر ما مورین این اداره خان و آزاد گردیده فعلا در تهران مقیم
و بخارج مسافرت نموده است چون مشارالیه ماهیانه ۸۵۰ ریال مقرری داشته
و مقرری او تکافوی هزینه او را نمینماید برای تا بین اعانه مشارالیه طبق
امریه جناب آقای نخست وزیر جهت ارجاع شغل به آن اداره معرفی و ضمن
شماره $\frac{۲۰۴۴۱}{۲۱/۱۰/۱۸}$ ت نقدان محل اعلام شده است پاشیح مرا تسبی
فوق اگر چنانچه شغلی بغراخور حال او با حقوق مکنی که بتواند باگرانی خواری
باروگریه خانه و سایر لوازم زندگی اعانه او را تأمین نماید درباره او رجوع
نشود بیا اینکه اضافه مقرری درباره او تعیین و پرداخت نکرد ممکن است
در نتیجه استعمال بخارج مسافرت و نظیر سوابقی که در میان افراد آذربایجان
دارد یا نصفحات هزیمت نماید - رئیس اداره کل شهرتانی - سرشیب اعتم
مقدم محل اعضا رونوشت برابر اصل است .

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

به لگه نامه هژمار (۲)

روزنامه
شماره ۳۵۹
۲۱ / ۱۲ / ۱۳۲۸

وزارت امور خارجه

محرمانه

تاریخ: ۲۱ توری

جناب آقای نخست‌وزیر

بفرمایند که شهر گنجر ترکیه اشپاریندارنه احسان نوری کرد که سابقا در نیروی ترک خدمت
انگیزی داشته و بعدا بایران آمده در سنین ۱۳۲۸-۱۳۲۷ موجب انفلاسات نفی تراغ
گردیده و از طرف دولت شاهنشاهی در ساوه تحت نظر بوده است اخیرا آزاد گردیده -
بآذربایجان رفته و در یکی دو هفته پیش در تبریز دیده شده است و بدونیکه اطلاع
یافته اند نامبرده با عبدالقادر رئیس سابقه جلال و همسران رئیس ایل شکاک ملاقات
و مذاکراتی بعمل آورده است و غیریکبار اضافه مینماید که چون ممکن است این شخص مسائل
گذشته زحمات و مشکلاتی در هرز ایجاد نماید دلخواه تقاضا داشت تا فرصت فوت نشود
دستور داده شود که از نامبرده جاوگیری بعمل آید .

با عروس مراتب بالا مستند می است ندین فرمایند که باینست او امر لازمه صادر گردد که
نامبرده را از نقاط جزیری و ایالت آذربایجان دور و در نقاط دور دست اسکان داده و
بهر نوع که مقتضی باشد تحت مراقبت قرار داده شود که مبادا بواسطه بودن در آذربایجان
و داشتن توفیر و روابط محلی اختلافات و گرفتاریهای فراهم نماید که درآینده موجب زحمت شود
استدعا دارد مقرر فرمایند از دستور صادره و نتیجه حاصله وزارت امور خارجه راستحضر
فرمایند که بسفارت گنجر ترکیه پاسخ لازمه داده شود .

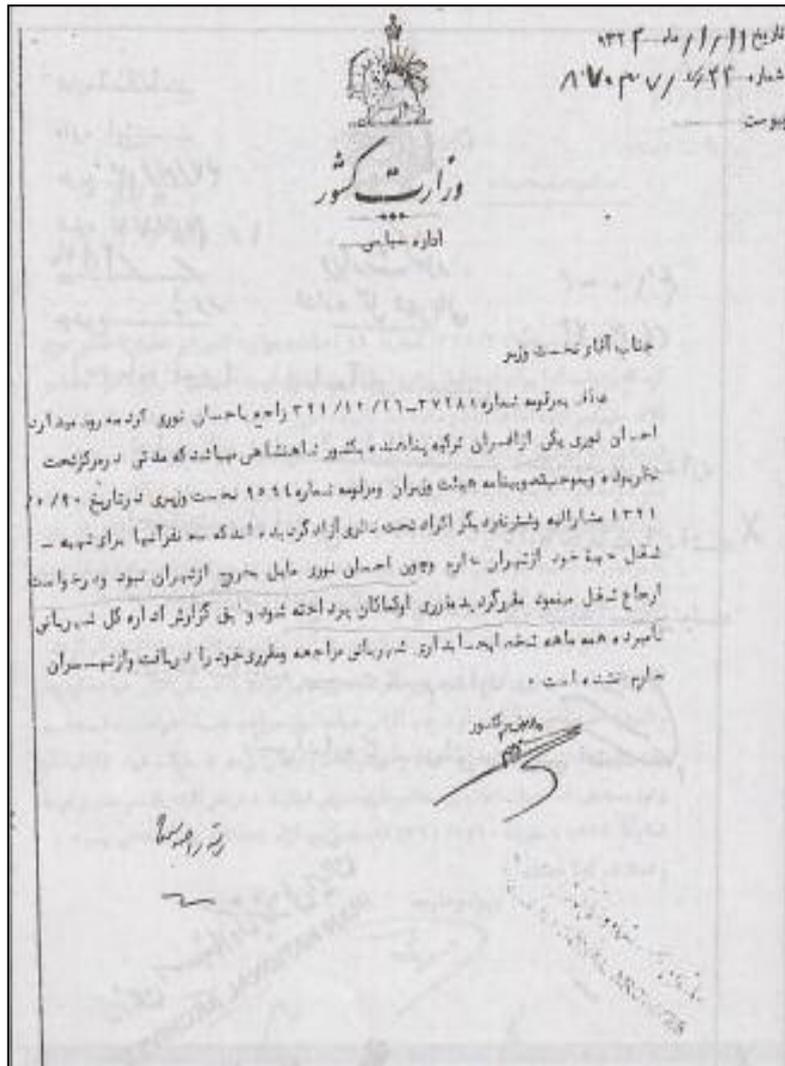
فرمانده امور خارجه

وزارت امور خارجه
۱۳۲۸

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
IRAN NATIONAL ARCHIVES

۳۷۲۸۸
۲۱۱۳۲۵

به‌لگه‌نامه هژمار (۳)

بہلگہ نامہ ہزار (۴)

دفتر محرمانه

شماره ۵۵۹

تاریخ ۲۲/۲/۳۸

شماره ۱۸

وزارت امور خارجه

مستقیم و غیر مستقیم

۵۴۳-۲

۱۱/۲/۳۸

جناب آقای نخست وزیر

مفاد نامه مورخه ۱/۱/۱۳۱۱ شماره (۱۱) صادره بوزارت کشور در خصوص احسان نوری
 کرد که رونوشت آنرا برای استحضار وزارت امور خارجه ارسال فرموده بودند در موعود خود جناب
 آقای سهرکبیر ترکیه شفاها اطلاع داده شد تا سرده امروز (شنبه ۱۲ اردیبهشت) بملاقات
 اینجانب آمده اظهار داشت که مراتب را بدولت خود تلگراف نموده و دستور یافته است که
 بنام دولت خود اظهار نماید که چون طبق اطلاعات دولت ترکیه این شخص از آزادی خود
 سوء استفاده و سکن است آلت اجرای متعاضد خطرناکی گردید این است که ما از آزادی او ولو
 با مراتبش که نسبت باو بعمل آید نگران بوده و خواهشمندیم دستور داده شود که احسان نوری
 نوری دستگیر و توقیف گردد و بهیچوجه اجازه ملاقات از او داده نشود.

مذاکرات نسبتا مصل با آقای سهرکبیر بعمل آمد و تا سرده اظهار میداشت هرگونه
 آزادی که با احسان نوری داده شود در نظر دولت ترک نبر موافق با دوشی تلقی خواهد کرد بد
 و اصرار داشت که چون آزادی او موجب نگرانی دولت ترک نباشد علیهذا خواهشمند است که
 بقصد توفیق دستور توقیف او داده شود و مراتب با اطلاع ایشان برسد تا بدولت خود تلگراف نماید
 و نیز مستند است برای اطلاع وزارت امور خارجه مرتب فرمایند. شش نفر آزادی که بموجب مرسوم
 شماره (۱۵۹۶) مورخه ۲۰/۵/۱۳۱۱ نخست وزیر آزادی شده اند چه اشخاصی بود و
 و فعلا در کجا هستند.

وزیر امور خارجه

(Handwritten signature)

(Handwritten initials)

بدلگه نامه هژمار (۶)

وزارت کشور
اداره کل شهر یابی

دو نوشت مشروحه احسان مورخه ۱۳۲۲/۳/۱۸ شماره

با استحضار ریاست اداره سیاسی

نیسار معظم ریاست کل شهر یابی

محترماً به عرض میرساند - ندوی احسان نووی بنا هنده ترکیه در تاریخ
۲۲/۳/۵۰ از طرف اداره سیاسی کل شهر یابی احضار و تا امروزنگاه داشته
چهارده روز است بلا تکلیف و علت جلب و بازداشت شد نشر را هم نفهمیده
است - چاکر خود شرا از نژاد ایران و دولت ایران را هم دولت خود
دانسته چهارده سال قبل بنا هنده شده در اینست برخلاف دستور
شهر یابی کوچکترین خلائی از ندوی سوزنده است - در صورتی که نوزده
ماه ونیم است مرخص شده اکثر نقایش بازنویجه هایشان برای تامین معاش
خود بتزاد اقوام و آشنایان خود رفته اند بنده با سه نفوس هشتمه دین و نهمه
ریال مقرری که بنرخ امروز پول خیلی کم و غیر مشکلی میباشند قناعت و علی کل حال
زندگانی کرده چون دو ماه ونیم است از این مقرری هم یکنواهی پول نگرفته
خیلی مشروط و بی نشان شده بود لذا تقاضای عیونش آن را بجان برانموده چند

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

بدلگه نامه هژمار (۷-۱)

روز دیگر گرفتار شده است -

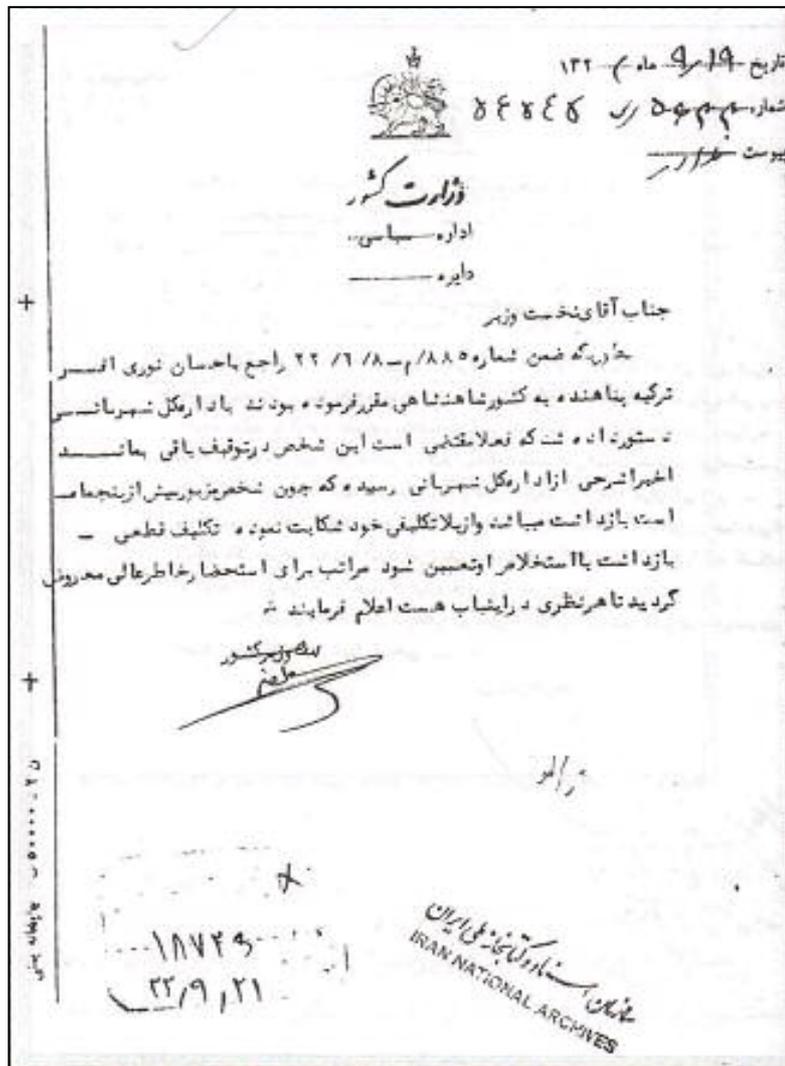
هت

دوتا زن غریبیت پیروز هفتاد و پنج ساله دیگری مریض علیله که هشتاد سال است
تحت معالجه میباشد بدون پرستار مانده اند استدعا دارم مرحمت فرموده -
تکلیف فدوی رازود ترنعبین اینها ناله بد بخدا از این وضع دلسوز هائی بخشند .
امر امیر مبارک است . احسان نوری محل امضا

رونوشت برابر اصل است

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران
IRAN NATIONAL ARCHIVES

بدلگه نامه هژمار (۷-ب)

بدهگه نامه هژمار (۱۱)

مقام مبارک نخست وزیر

با اقبال القدام عرض میرساند باید جوهر که درخواست پروا
 مقدر فرورد ماه ۱۳۲۶ اشخاص تحت نظارت اعداد
 نخست وزیر صادر و بعد از آن در اقلی فرستاده شده
 مدقق بود و بخواهیم جواب میدهند که اعتبار
 ندارند و بر حسب تکلیف باید است و در مراجع کنیم
 تا این بدعوات تکلیف اینجانبان را همین فرمایند
 و این در پرداخت مقدر اینجانبان رخ نماید
 نام عموم تحت نظیر

ده خرداد
 افسان نوری

۵۳۸۹

۱۳۲۶

بهر
 ۱۳۲۶

بدلگه نامه هژمار (۱۶) خدت دهسقی نیحسان نوری پاشا

پاشبهندی چاری

یاشار خانم هه قزین و هه قالا روژین دژوار (*)

(*) ئەڤ بابەتە ب هەلکەفتا ٣٤ سالییا وه غەرا داوییی یا ئیحسان نوری پاشای د هژمار (١١٥) روژا ٢٥ ئادارا ٢٠١٠ی یا روژناما وار دا هاتیبه بە لافکرن و وهک نامیلکەک ب هژمار (٢٩) ژ بە لافۆکین هەلبژاردە یین سەنتەری فەکولیتین کوردی و پاراستان بە لگە نامەیان یی سەر ب زانکۆیا دهۆکی فەل سالا ٢٠١٠ی هاتیبه بە لافکرن.

شۆرشا ئاگرى يەك ژ سى شۆرشىن مەزىن باكوورى كوردستانى يە د نىقا يە كەم ژ سەد سالىا بىستى، كو ((شۆرشا شىخ سەئىدى ل ۱۹۲۵ى، شۆرشا ئاگرى ل ۱۹۲۶- ۱۹۳۰ى، شۆرشا دىرسىمى ل سالا ۱۹۳۷)) يە. شۆرشا ئاگرى ئەوا ب درىژيا پىنج سالان بەرامبەرى لەشكەرى تاركيا بەرخوەدان كرى، چ ژ ئالىي درىژيا ژىي وى، چ ژ ئالىي كارىگەريا وى ل سەر دەولەتەين دەفەرى و دەولەتەين زەھىز ل ھەرىمى مەزنىن شۆرشا كوردى بوو د قوناغا نافرېدا و يەكەمىن شۆرشا كوردى بوو بوو يە قوربانا ھەفرىا نىقبەرا يە كىتيا سوڧىەتيا جاران و دەولەتەين سەرمایەدارى و كولونىاليزمىن وى سەردەمى، د ئەنجامى گەلە كۆمەكيا دەولەتەين تاركيا و ئىرانى و ئىكەتيا سوڧىەتى و ب پشەتەفانىيا دەولەتەين بەرىتانيا و فرەنسا كو وى سەردەمى ل عىراقى و سوريا دەستەلاتداربوون ھاتىە ژ نافرېن. ئەڤ شۆرشە ب مەزىناتى و كارىگەريا خوە ل دەفەرى گەھشتبوو ئاستەكى كول ھندەك ژىدەران ب كۆمارا كوردى ھاتىە نافرېن و ھەك بالىۆزى بەرىتانيا ل تارانى د راپۆرتە كىدا ۱۶ نىسانا ۱۹۳۰ بو كومىسيونەرى بالا (مەندوبى سامىي) بەرىتانيا ل بەغدا دىيۆت: دەيتە گۆتن كو ب ناڤ دەولەتەكا كوردى ل دەورو بەرىن ئاگرى ھاتىە دامەزراندن و ھەتا كو ھەزىرەكى دەرفە ژى ھەيە. لەوما ژى دەمى ئەڤ شۆرشە ھاتىە ژ نافرېن رۆژنامىن تاركى و پشەتەكى ئاشوبى گۆرەكى (قەبرەكى) ل سەرى چىايى ئاگرى بەلاڤكرو ل سەر نڧىسى بوو، ئەڤە گۆرى كوردستانا ئاشوبى يە.

ئەڤ شۆرشە ب سەركردايەتيا ئىحسان نورى پاشا (۱۸۹۳- ۲۵ ئادارا ۱۹۷۶) وسەرپەرشتى و رىبەريا جڧاتا خوڧبوون بوو، يەكەمىن شۆرشا كوردى بوو ژ سەركردايەتيا عەشیرەتى دەرکەتى و ئەفسەرەكى وەلاتپارىژى رەوشەنبر و خودان ئەزمونىن لەشكەرى سەركردايەتيا وى كرى و جڧاتەك يان پارتىەكا سىياسى كو (جڧاتا خوڧبوون) بوو رىبەريا وى كرى، ھەروەسان يەكەمىن شۆرشا كوردى بوو ئالايى كوردستانى بلندكرى،

ریځخستنین سیاسي و لهشکهری د ناف ریزین لهشکهری خوهدا دروستکړین و سیستمی
شهری پارتیزانی دبرخوه دانیدا بکار ئینای.

شورش ل مهها نیلونا ۱۹۳۰ د نهجامی پیلانه کا هریمی نیقدهوله تیدا وب هیزا لهشکهری
ب داوی هات، سهرکردی فی شورش ل ئیرانی دبیته په نابهر، نهو ئیرانا وی ب خوه دهسته کی
بالا د پیلانا ژ نافرنا شورشیدا هدی، لهوما ژی هدرچنده ب ناچاری په نا ئینایه بهر ئیرانی، بهلی
نهؤ وهلاته بو وی نابیته په ناگهه کا نارام و تنه، بهلکی ب دهسپیکرنا په نابهریا ئیحسان نوری
داستانه کا دی یا بهر خوه دانا وی دهست پی دکهت، نهو ژی ۴۶ سالین مایی ژ ژیانای وی
فهدگریت، وهك دهپته گوتن ل پشت ههر مرؤفه کی مهزن ژنه کا مهزن هدی، ل پشت فی
سهر کردهی ژی د داستانین بهر خوه دانا وی دا، چ ل چیاپی ناگری چ ل په نابهری، ژنه کا مهزن
هدی نهو ژی (یاشار خانم) هه ژینا وی یه، لهوما ژی نهؤ ساله د بیرهاتنا وه غهرا داوی یا
ئیحسان نوری پاشای دا دی قان چند په یقان بو داستانا بهر خوه دانا فی ژنا دلسوژ بو هه ژینای
خوه و دوزا وی یا رهوا ترخانکین^(۱).

پیژانین دهر باره ی ژیانای فی خانما ترکا دلسوژ بو هه ژینای خوه و دوزا وی یا نه ته وه بی
دکمین، هند دهپته زانین کو ئیحسان نوری د نافهرا سالین ۱۹۲۰-۱۹۲۳ وهك
نه فسه رهك د لهشکهری نویی ترکیادا کار دکر، نهو لهشکهری سهر ب جقاتا نه ته وه بییا
مهزنا ترك (ترك بيوك مجلسی) یا نالیگر بو کوماری ترکیا، د فی قوناغیدا چندن ئه رکین
لهشکهری ل ده فهرین گورجستان و نازه ربیجان و سنوورین ئه رمه نستانی و سنوورین ترکیا
و ئیرانی سهرکه فتیانه نه انجامدانه. پشتی کو ترکان په یمانا ناشتی دگه ل ئه رمه نان ل سالای
۱۹۲۳ ی مورکری ئیحسان نوری دبیته فهره ماندی هیزا لهشکهریا سنووری ئیرانی و ترکیا

(۱) بو پتر پیژانینان شورشانا ناگری چاوانیا دهسپیکرنی، قوناغین وی، سهروبه ری وی یی
لهشکهری و سهر نه جامی وی بنیره: هموو نهو ژیده رین د قان پهراویژاندا هاتین، ههروه سان
گوتارا نفیسکاری فی بابته ب نافی سهرکردی شورشانا ناگری ئیحسان نوری پاشا، کوفارا
سیلا، نادارا ۲۰۰۹.

ل دهفرا بايهزیدی، د فی دهمیدا ئیحسان نوری ژيانا ههڤزینی دگهل یاشار خانمی پیک
دینیت^(۱).

ژیده رین بهردهست ئاماژه ب دیروکا دهسپیکرنا ههڤزینی د نایبهرا ئان دو نه مراندا
نه کریه، بهلی پتر هزر بو هندی دچیت ل داویا سالا ۱۹۲۳ یان دهسپیکا ۱۹۲۴ ی بیت،
ژیه رکو ژ سالین ۱۹۲۲-۱۹۲۳ فه ئیحسان نوری ههتا ئاسته کی د ژيانا خوه یا
له شکهریدا تهنا بوویه، ل روژههلاتی باکووری کوردستانی دهڤه رین بایزید و سیرتی
نیشته جی بوویه و بوویه ئه ندامی جقاتا خوه سه ریا کوردان و بهرپرسی ریکخستین وی ل
سیرتی^(۲). ول ئه یلولا ۱۹۲۴ پشکداری دشورشا بیت شه باب (ئه لکی) دا کریه، پاشتر
مشهخت بوویه عراقی و ئیرانی ههتا دناؤ ریزین شورشا ئاگری دگهل ههڤزینا خوه
گه هشتینه ههڤ. ژیده ره کی دی ژ زار دهڤی وی ب خوه فه دگی ریت : پستی ههشت هه یقان
ژ داوه تا وان ل ئه سته نبولی ئیحسان نوری گه هشتیه ریزین شورشی و پاشتر مشهخت بوویه
عراقی و ئیرانی^(۳). تنی هنده ژ دهسپیکا ژيانا خیزانداریا ئان دو نه مران دهیته زانین.
کهنگی نهڤ خانمه هاتیه سه ر دنیایی. ل کیژ ئاستی خواندنی بوویه.. ژ کیژ مالباتی
بوویه.. ژیده رین بهردهست چ بهرسف بو ئان پرساران نین. بهلی وهک ره حیم شنوویی
مه جوود زاده یی کو ژ سالا ۱۹۵۵ فه تیکه لی دگهل مالباتا ئیحسان نوری کری
فه دگی ریت: نهڤ خانمه ئانکو یاشار خانم ترک بوو، ب ترکیا ئه سته نبولی و فارسی د په یفی، د
زمانی کوردی دگه هشت بهلی ژ بلی چهند په یفه کان زیده تر نه دکاری ب کوردی ب

(۱) م.ج. روژبه یانی، شورشی کورد له ئاگری داغ، کوڤارا روژنبیری نوی، هژمار ۱۲۱، ئادارا
۱۹۸۹، ل ۱۵۷.

(۲) روژبه یانی، هه مان ژیده ر، ل ۱۵۷.

- محمد صالح زیباری، الجنرال احسان نوری پاشا، مجله جامعه دهوك، مجلد (۱)، عدد (۱)،
۱۹۹۸، ص ۷۷.

(۳) رحیم اشنویی محمودزاده، ژنرال احسان نوری پاشا، (تهران: ۱۳۸۶ ه.ش، ۲۰۰۷ ز). ل ۴۶.

هەژى گىرنگىيى بيت، بەلى ھاتنا وى شيان وھيژا رىكخستىن خويبون ديار كر، ھەفتىەك ب سەر گەھشتتا وى را نەبۆرىبوو، فرۆكەين لەشكەرى تىركى ئەسمانى ئاگرى فەگرت و ئەم ب خەستى بۆمبا بارانكرين ھەروەكى خوەنیشادانين لەشكەرى بۆ بھيژھاتنا ياشار خانمى ئەنجام بەن^(۱).

ب قى چەندى ياشار خانم ژی دبیتە يەك ژ پشكدارين شۆرشا ئاگرى، ئەو ژی د وان نازار و نەخوشياندا دژیت يين ھەر ژن و ميرەكەين دەقەرین ژير دەستەلاتى شۆرشى تیدا دژيان، ئەو ژی وەك گشت وان كەسان دبیتە ئارمانجى گوللە و بۆمباين تۆپ و فرۆكەين دوژمان بوو، ل ھافينا ۱۹۲۹ى كوونى ئىحسان نورى دكەفیتە بەر بۆمباين فرۆكان و ياشار خانم بريندار دبیت^(۲). ھەروەكى ژ وى ب خوە ھاتىە فەگيران: د رۆژين دژوارين شۆرشا ئاگرى دا نەتنى ھەفال و پشتهفانا ھەفزينى خوە و شۆرشگيران بوو، بەلكى ب ئەركى دەرمانكرنا برينداران رابويە^(۳). د دوارۆژين شۆرشيدا بازنا دوورپينچا سەر شۆرشگيران بەرتەنگر دبیت، ھەموو ئالين وان دەينەگرتن، ژ ھەموو رەنگين ھاريكاريان بى ھيقي دبن، لەشكەرى ترکان ب ھاريكاريان ھەردو حكومەتین ئيرانى و سوفیەتى ژ ھەموو ئاليانفە ھيرشى دكەتە سەر وان، ئەوين كيم چەك و تەقەمەنى، ئەوين كيم خوارن و پيدفيين دن، ئەف شۆرشگيره شەرى مان ونەمانى دگەل لەشكەرى تىركىي پيكھاتى ژ ۳۰- ۴۰ ھزار كەسان و چەكدار ب گشت رەنگين چەكى نوو دكەن. د قى دەميدا چوار پينچ كەسین ئەرمەنى يين دناف شۆرشيدا ب رەزامەنديا سەركردى شۆرشى بۆ خوە دەليقەكى دەستفە دئين و فەدكشپين و گيانى خوە رزگار دكەن، بەلى بەرى دەركەتتا خوە و پشتى كو ژفەكشيانا ئىحسان نورى بى ھيقي دبن، دگەل ياشار خانمى دپەيقن داكو وى رازى بكەن ژ دەقەرى دەركەفیت و گيانى خوە رزگاربکەت، بەلى ئەف شپره ژنە د بەرسفا واندا دبپژيت:

(۱) احسان نوری پاشا، ژیدەرى بەرى، بپ ۷۷.

(۲) ھەمان ژیدەر، بپ ۸۱.

(۳) رحيم آشنويى، ژیدەرى بەرى، ل ۴۶.

ئەز دخوشى ونەخوشياندا شريکا ئيحسان نوري مه، ژدل د فئى تەنگاڤييدا دى دگهل وى بم
و ئەز وى ناهيئلمه دناڤا ئاگريدا و بيى وى ب هيچ جهه كيفه ناچم، هوون هەرنه سەر ريكا
خوه و خۆدى دگهل ههوه بيت^(۱).

د فئى سەروبهري دژواردا ئەڤ خانمه هزرا رۆژين هيژ دژوارتر دكهت، ئەو زيرين
هەڤژيني وى د داوهتا وى دا بۆ كرين و مالباتا وى و ههڤال و دوستان بۆ كرينه ديارى كو
هەتا وى دەمى ل جهم خوه پاراستبون، دا نه كهڤنه دەست دوژمنى د هاونه كيدا دقوتيت و
وهك هووركى كانزايه كى بۆ رۆژين تەنگاڤتر هەلدگريت^(۲).

ل شهڤا ۱۱/۹/۱۹۳۰ شۆرشگيرين دوورپيچداى هيرشه كا مهزنا مان ونه مانى بره سەر
لهشكهري ترکان، هەر چهنده گهلهك شههيدان بهلى دوورپيچا ترکان شكاندن و دهربازى
ناڤ خاكى ئيرانى بوون، لهشكهري ئيرانى ل پيشيا وان بوو و سى رۆژان دگهل فئى
لهشكهري زى شەر كرن وهندهك شههيدان، ل داويا داويى ئيحسان نوري و هندهك
جهنگاوهرين ئاگرى ژ ناچارى خوه دانه دەست ئيرانيان و ب فئى چهندى ل ۱۴ ئيلونا
۱۹۳۰ى داوى ب شۆرشا ئاگرى هات^(۳).

ل فئيرى قوناغا پهنا بهريى ژ ژيانا ياشار خانمى و هەڤژيني وى سەر كردهى شۆرشا ئاگرى
دهسپيكر، بى گومان ئەو شۆرشا ئيرانى رۆلهك ديپلانا ژناڤيرنا وى دا گيراي، يا دلوفان
نابيت دگهل فئى سەر كردهى وخيزانا وى و ههڤالين وى، وهك پهنا بهريى ناسايى زى
سەر دهريى دگهلدا ناكهت.

(۱) احسان نوري، ژيدهري بهري، پ ۱۰۳-۱۰۴.

- احسان نوري، مذكرات، ترجمه، عبدالستار قاسم كلهور، (اربييل : ۲۰۰۸)،
ص ۸۰-۸۱.

(۲) رحيم اشنويى، ژيدهري بهري، ل ۴۹.

(۳) يلماز چاملبهل، ژيدهري بهري، ل ۱۹۹-۲۰۰.

پشتی کو ئیحسان نوری وهك په نابهر خوه دايه دهست حكومهتا ئيراني، حكومهتا تركان داخووازا بدهسقه دانا وي بؤ تركيا دكهت، د ئه نجامي دانوستاندني د نابقهرا ههر دو حكومهتاندا ل داويي بريار هاته دان: نه دهنه دهست تركان ب مهرجه كي دهست ژ سياسه تي بهر دهت، هموو پيوهنديين خوه دگهل كوردان بريت، ل تاراني ل ژير فه مانا ب كوته كي بيت و بي دهستورا دهولهتا ئيراني ژ في باژيري دوورنه كه قيت^(۱). ئيحسان نوري دهپته فه گوهاستن بؤ تاراني و فه كولين دگهلدا دهپته كرن، بؤ ده مي ۹ هه يقان ل زيندانا شه ره باني دهپته زيندانكرن. ل فيري ئه و روژين دژوار ترين في خانمي ل چيايي ناگري هنر لي دكر گه هشتن، وهك ئه و ب خوه فه دگيريت نه كو هه فزيني وي د زيندانا رهزا شاهي فه بيته ژه هر خوار كرن، وي ژ وي درافي يي ژ وي زيرو قوتايغه دهسكه فتى هه ر روژ خوارنا وي بهر هه فدكر و دبره بهر دهري زينداني و د دا دهست وي^(۲).

د في كاودانيدا يشار خانم ب تني ئه و و پيره دا يكا خوه ل وهلاتي غه ريبيي و ل ژير دهسته لاتي حكومهتا رهزا شاهي بي كهس و بي خودان وهه فزيني وي يي زيندانكري دزيان، پشتي ۹ هه يقين زينداني ئيحسان نوري دهپته سه رگونكرن (نه فيكرن) بؤ باژيركي ساوه يي ئيراني (ل دوو فهندهك ژيدهران بؤ ساوه و ده مه كي ژي بؤ يه زد)، د في سه روه بريدا تني يشار خانم و پيره دا يكا خوه (ل سالا ۱۹۴۱ ل تاراني دا يكا وي وهه غه را داويي كريبه) كهس وهه فال و هه فخره مين ئيحسان نوري بوون. ئه ف سه روه بره هه تا ده سپيكرنا شه ري جيهانيي دووهم ل سالا ۱۹۳۹ ي و هاتنا له شكه رين هيزين هه فپه يمان بؤ نا ف ئيراني بهر ده وام دبست، د في كاودانيدا ئه و دزقرنه فه تاراني، ل في باژيري مه زن ناكنجي دبن، به لي هه ر ل ژير زي ره فاني و چا فديريا ده زگه هين پوليس وهه والگريين دهوله تا شاهنشاهيدا، زي ده باري في چه ندي ژي ناريشا هه ژاري ونه بووني بهر سينگي وان دگريت. هه روه كي يشار خانم ب خوه فه دگيريت: ئه و زيرو مايه ل جه م وان دفروشن ب وي پاره ي كاميونه كي (ترومبيله كا باري) دكرن و دگهل شوفيره كي نهرمه ني يي وان د ساليين شه ري ناگري دا

(۱) عبدالرحمن پاشا، ژيدهري بهري، ل ۹۹.

(۲) رحيم اشنويي، ژيدهري بهري، ل ۴۶.

تېكهلى دگهل ههوى پېنكدهين ل سهر كاميونى كار بكهت و داهاتى وى بېته ژېندهرى ژيانا وان، ژ بهركو د وى سهردهميدا نهو موجهيى ب نافي پنهابهريى دهولهتى بو وان دمهزاخت هندى كيم بوو ججه كى وهسان نه دگرت، مخابن پشتى دهمه كى نهو كاميونه ل شوونا مفاى دېته زيانه كا دن بو وان و ب ناچارى ب كيمتر ژبهايى وى دفروشن^(۱).

پاشتر ژ بهركو ئيحصان نورى د سهردهمى خواندنا كوليزا لهشكهري ل نهسته ميولى شاره زايهك دكارى نهدازيارى و نهخشه سايدا هه بوو، ب نافي نهپتى (مهندس جبرانى) د پروژى نافاكرنا نافاهيى زانكوي تارانى دا كار دكهت، بهلى ژ بهركو ئاريشين دژوار د فى كاودانيدا دهينه پيشيا وى، دهست ژ كارى بهرددهت و ياشار خام دهست ب چيكرنا بويمباخين زهلامان دكهت و ئيحصان نورى ژى هاريكاريا وى دكهت و وان بويمباخان ل چهند دوكانه كان د فروشن وب وى داهاتى و درافى مايى ژ كاميونى ژيانا خوه د بورين^(۲). ژندهرهك ژ زار دهفى ئيحصان نورى ب خوه فه دگيرت : د شهرى جيهانيى دووهمدا ژ ترسين هندى نهكو برهفته كوردستانا تركيا و شورشه كى بهريا بكهت حكومهتا ئيرانى نهو گرتيه و زيندانى كويه، بهلى وى ب ريكا نهو زيندانين دهينه نازادكرن نامه بو نونهرين روسيا وبهريتانيا و ئمريكا كو وى دهمى بالا دهست بوون ل ئيرانى هنارتينه وب نافگيريا وان ل جدم بهرپرسيى ئيرانى هاتيه نازادكرن^(۳). فى ژندهرى ئاماژه ب روژ و سال و هه يقين فى گرتنى نه كويه، بهلى بى گومان پشتى دهسپيكرنا شهرى ل سال ۱۹۳۹ و بهرى نيسانا ۱۹۴۲ بوويه، ژ بهركو نهوا ژ ژندهرين ئيرانيقه د هيتيه زانين ل ۱۹۴۲/۴/۲۳ ئيحصان نورى دگهل يوسف عهلى موهاجر، بهسره حسنانى، تهيموور جهلالى، شه مسه دين جهلالى، ئيلخانى جهلالى، و محمهد دهر ويش سهره وهزارهت نافخوهيى د دهن و ژى دخوازن ژ بهركو گرانيه كا زيده چوويه سهر خهرجيى ژيانا وان يان موجهيى بو وان هاتيه تهرخانكرن بېته زيده كرن يان چافديرى ل سهر وان بېته راكرن دا نهو بخوه كار

(۱) رحيم اشنويى، ههمان ژندهر، ل ۴۸.

(۲) رحيم اشنويى، ههمان ژندهر، ل ۴۸.

(۳) روژبه يانى، ژندهرى بهرى، ب ۱۵۹.

بکهن و ژیدهری ژيانا خوه پیدایا بکهن^(۱). پشتی فی سهره دانی ل ۱۹۴۲/۶/۲۲ جاره کا دی ئیحسان نوری داخوای ژ سهرۆك وهزیران دکهت ((یان وی ل کاره کی ل ئاستی وی دامه زریین، یان ژی موله تی بده نی ئه و ب خوه نازادانه کاره کی ل هه ژی خوه پیدایا بکهت...)) و نه گهر دهوله تی ژ بهر ههر نه گهره کی بیت ((مانا وی ل ژیر چاقدیری ب فهر و پیدفی بزانیته خهر جیین گونجای ل دووؤ کاودانین ژیارا ههیی بو وی قه بریت...)) ههر وه سان وی دیار کریه ((.. ژ بهر کو وی ل خواندنگه ها بالا یا لهشکه ریا تورکیا ل ئهسته مپۆلی باوه رناما هونه ری توبوگرافی دهسته ئینایه...)) نه و دکاریت دکارین نه خسه کی شانیدا کار بکهت. به لی نهؤ داخوازه یا بی نه نجامبوو^(۲).

د نه نجامی فان داخواز و سهره دانان و ل ژیر باندورا هنده ک فاکته ریین د وی سهرده میدا ل سهر گوره پانا سیاسی ئیرانی ههین، جقاتا وهزیرین ئیرانی د جقینا خوه یا شه شیدا ل (۱۹۴۲/۸/۲۷) رازیوو ل سهر نازاد کرنا ((حهفت کهسان ژ مشه ختین تورکیا)) ئانکو ئیحسان نوری وه فالین وی و ل دووؤ راسپاردا وهزاره تا بهرگری بریار هاته دان هاریکاریا بو وان د هیهته مهزاختن (ژ وان ژی هاریکاریا ئیحسان نوری یا کو بو ۱۵۰۰ ریلان هاتیه زیده کرن) ههتا ده مه کی کاره کی هه ژی پیدایا دکهن وه ک بهری بیته دان^(۳). ل دووؤ ژیدهره کی دیت ههر دقوناغا سالیین شه ری جیهانیی دووی دا ئیحسان نوری ژ تارانی جاره کا دی هاتیه دوور ئیخستن بو باژی ری کرمان^(۴).

ل سالا ۱۹۴۲ دایکا یاشار خانمی وه غهرا داویی دکهت، نه و ب تنی دوور ژوه لات و که سوکارین خوه د گهل هه قژیینی خوه دژیته، نه و هه قژیینی ۴۶ سالیین ژيانا وی یا پهنابه ریی یان زیندانگری یان سهر گونگری ل گوند و باژی ریین دوور و قه ده ریین ئیرانی و نه

(۱) کاوه بهیات، شورش کوردین تورکیا و کاریگه ریا وی ل سهر پدیوه نندیین ده رفه یین ئیرانی، وهر گیران ژ فارسی موسه ده ق توفی، (دهۆک: ۲۰۰۹)، ل ۱۹۷-۱۹۸.

(۲) کاوه بهیات، هه مان ژیدهر، ل ۱۹۸.

(۳) کاوه بهیات، هه مان ژیدهر، ل ۱۹۹.

(۴) رحیم اشنوی، ژیدهری بهری،

- رۆژبه یانی، ژیدهری بهری، بپ ۱۵۹

تنی بەردەوام ل ژیر چافدیڤیا دەزگەهین ھەوالگری و سیخوریی ئیرانی بەلکی دەزگەهین سیخوریی ترکی ژى ھەردەم دووڤچوونا وی دکر، ژیدەرەك فە دگيریت: پشتی کو بو جارا دووی ژ زیندانی ھاتیە نازادکر، ل تارانی ئاکنجی دبیت، دەزگەھی ھەوالگریا ئیرانی موجه کی نەمرە و نەژی بو فەدبریت بەلی زیرەفانەك ل بەر دەرگەھی مالا وی دەیتەدانان نەتنی ئەو بەلکی یاشار خانم ژى ھەرکەسی ھاتنوچوونا مالا وی کریت د فیا ب مولەت و بو دەمەکی دیارکری ھاتنوچوونا مالا وی کریا^(۱).

ئەفسەرەکی ھەوالگریا ئیرانی (سافاک) کو پشتی ۱۹۵۸ ب ئەرکی چافدیڤیکرنا وی ھاتبوو راسپاردن فەدگيریت: ئیحسان نوری وینەکی خوە یی گەنجیتی جوارچوڤە کربوو و ل سەر وینەى ئالا و ئارمی کوردستانی دانابوون وەك دیار ل ژوورا خوە ھەلاویستبوون، ترک ل فی وینەى ناگادار ببوون، دەزگەھی ھەوالگریا ترکان (میت) راستەوخوە دەربارەى فی وینەى پەیوەندی ب ریتقەبەری گشتی سافاکی فە کربوو و ژ فی چەندی خوە نەرازیکربوو^(۲). ئانکو پشتی ۲۸ سالان ژ پەنابەری ھیژ ھەردو دەزگەهین سیخوریی ئیرانی و ترکیا چافدیڤی ل ئیحسان نوری و ھەڤژینا وی دکر. گەلو ئەری ئەفە نە تراژیدیا بو ئەف دو نەمرە تیدا دژیان...؟ ب فی سەرۆبەری و دکاودانەکی ئابووری بەرتەنگدا ئەف خانمە دگەل ھەڤژینی خوە و کچە کورده کا دەفەرا مەھابادی کو ھەر ژ زارۆکینی ب خودان کربوو دخانیەك یان شوقەیه کا کرى زۆر ب سادەیی و ناڤماليەکی ھیژ سادەتر دژیان، ئەف خانمە نە تنی وەك ھەڤژینەك بەلکی وەك پشتەفانەك و ھەڤالا رۆژین دژوار دگەلدا دژیا، ھەروەك رحیم شنوی پەسنا سەرۆبەری ئیحسان نوری ل سال ۱۹۵۵ دکەت دبیزیت: د ژیی نیزیکی شپست سالییدا بوو، جلکین کەفن (چاکیت و پەنتەرون و بویاخ) دەردابوون، بەلی گەلەك پاڤژ و ب سەرۆبەر و ئوتیکری بوون، کو ئەف ب خوە نیشانا ریبەری و سەرۆبەری وی خانمی یە^(۳). وەك ھەڤالەکی دیی فی مالباتی فەدگيریت:

(۱) رۆژبەیانى، ھەمان ژیدەر، ل ۱۶۰.

(۲) رحیم اشنوی، ژیدەری بەری، ل ۲۷.

(۳) رحیم اشنوی، ھەمان ژیدەر، ل ۳۶.

یاشار خام ب دروستی کابانیه کا ههژی بوو، پسرور و شارهزا بوو د کاری درواری و نهخشاندنی و چیکرنا خوارن و شرییان^(۱).

پشتی سال ۱۹۵۸ی و ل ژیر کاریگه ریا شورش ۱۴ تیرمه هی یا عراقی و زفرینه فا بارزانی ژ سوفیه تی، دهوله تا ئیرانی سهره ده ریه کا نوو دگهل کوردان دکهت، یهک ژ بهرهمین فی سهره ده بی ژ ی باشتر لیکرنا سهرو بهری مالباتا ئیحسان نوری بوو، ب رهنگه کی سنووردای نازادیا هاتوچوونی و گه ریان ل ناف ئیرانی و هرگرت، یه کهمین جار موله تا سهره دانا باژیری مه شهه د و هرگرت، ل سال ۱۹۶۲ پشتی پتر ژ ۳۰ سالین په نابهری فی مالباتی سهره باژیری ئورمی دا، بهلی نهو ژ ی ب مولهت و هدر ل ژیر چاقدیریا سافاکی بوو، داکو هه ردهم ل بهر چاقین وان بن هه ر فی ده زگه هی قاتی دووی یی خانیه کی بو فمانا وان گرتبوو، و هه ر ده می ژ ئورمی ده رکه تبه انه و بو باژیره کی دی چووبانه، پیدفی و هرگرتنا ده ستوریا فی ده زگه هی بوون، ژ فی سالی بهر هف پاش هه ر سال فی مالباتی (ئیحسان نوری و هه فزینا وی و زه هه را نهو کچه کوردا وان ب خودان کری)، پشتی و هرگرتنا ده ستوریا سافاکی سهره دانا باژیری ئورمی و شنوی د دا و دو سی هه یغان لی دمان و دزفرینه فه تارانی. هه ر د سالین ۱۹۵۹ و ۱۹۶۰ یدا ئیحسان نوری دو جار ان مولهت و هرگرت و سهره دانا ئه لمانیا و نه مسا بو پشکداریکرنی د کونفرانسین کومه لا خویند کارین کورد ل نهو روپا کر^(۲).

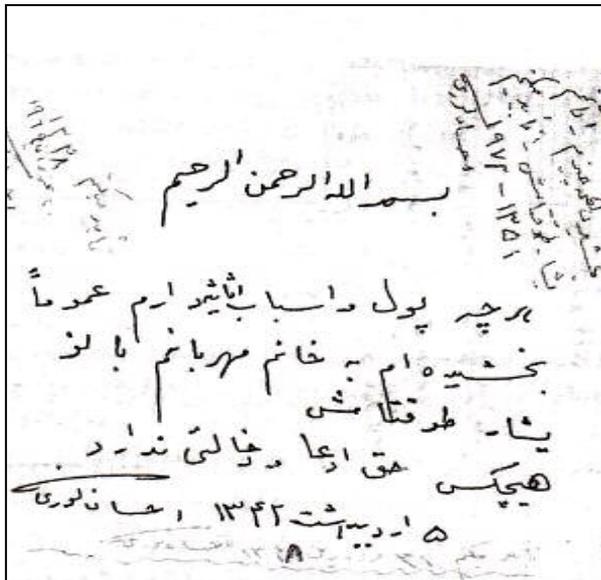
ژ سال ۱۹۶۵ فه نهو مالباته ل تاخی نواب بی تارانی ل شوقه کا قاتی چواری یی نافاهیه کی کری ئاکنجی دبن و روژانه ئیحسان نوری چهند جار ان ب په یسکین فی نافاهی سهره دکه قیت دادکه قیت^(۳)، هه روه ک نامازه بی هاتیه کرن پشتی سال ۱۹۵۸ی نهو مالباته ژ یانه کا باشتر دژیان، بهلی هه ر ژ یانه کا نافنجی و ساده بوو، هه بی و نه بیی وان د ده فته را پاشکه تیدا ل بانکا (ملی شعبه واحد ۱۵۷ کاخ په لوی) ب هژمار ۷۹۰۳۳۱ ب نافئ ئیحسان نوری ۱۳۵۴/۱۲/۲۷ هه تاوی ۱۹۷۶/۳/۱۷ ز نانکو هه شت روژان بهری مرنا وی ۱۱۵۰ ریسالین ئیرانی بوو، دوی ده میدا

(۱) رحیم اشنویی، هه مان ژیده ر، ل ۲۰۱.

(۲) رحیم اشنویی، هه مان ژیده ر، ل ۱۰۶، ۱۱۱، ۱۱۹.

(۳) روژبه یانی، ژیده ری بهری، ل ۱۶۰.

یەك دولار بەرامبەری هەفتی ریلان بوو، نانكو هەموو سامانی سەرکردی شۆرشا ئاگری ل پاش خوە هیلاى د نایهرا ۱۶-۱۷ دولاران بوو. وخیژانا وی یاشار خانم خودانا كیمهك چه كین ژنان بوو، كو چ جارن نه دكرنه بهر خوه و ههردهم دگۆت : نه كو روژه كی مفا ژى بیته وه گرتن. و هەموو ناڤماليی وان ژى سه لاجهك، تیله فزیونهك، رادیویهك، چه ند پارچین مهحفووری، چه ند تهبله و كورسی و میزا خوارنی و كه رهسته یین ساده یین ناڤمالي بوون، ئیحسان نوری ژ سالا ۱۹۶۴ قه ل سه ر كاغهزه كی وه سیه تا خوه ب فان په یقان ب زمانى فارسى نفیسی یه: هه ر چ دره و ناڤماليی من هدی من یی دایه هه فزینا میهره بانا خوه خانم یاشار توقتاش و كه سه كی دی ماى تی ناچیت. هه رسال ئه و وه سیه ته په سه ند كریه (۱).

وه سیه تنامه یا ئیحسان نوری پاشا

(۱) رحیم اشنوی، ژێدهری بهری، ل ۷۳.

فی خانمی و هه‌فژینی خوه هه‌ر سال ل مالا خوه جه‌ژنا نه‌ورۆزی د‌گێرا و بو ده‌می نێزیکه‌ هه‌فتیه‌ کێ ل مالا خوه پێشوازی ل می‌قانی کورد و فارس و ترک و عه‌ره‌ب د‌کر، ل ئێقاریا ۱۹۷۶/۳/۱۸ هه‌روه‌ کێ یاشار خانم ب خوه فه‌د‌گێریت ئه‌و یا مژوولی به‌ره‌ه‌فیان بوو بو جه‌ژنا نه‌ورۆزی، ئه‌و پێد‌فی هه‌ده‌ک تشتان بوو، هه‌فژینی وی بو کرینا وان پێد‌فیان بو د‌کانه‌کا دووری مالا وان ب دوسه‌د مه‌تران د‌چیت، ئه‌فه‌ د‌بیته‌ دوا د‌ه‌رکه‌تنا وی ژ مالا وی ل سه‌ر سێرپانه‌ کێ ماتورسایکله‌ک ل د‌ ده‌ت و ب د‌ژواری بریندار د‌بیت، جیران وی د‌گه‌هیننه‌ نه‌خوشخانا سینا، ده‌می یاشار خانم ناگادار د‌بیت ده‌ملده‌ست ب تنی ب ته‌کسیه‌ کێ به‌ره‌ف نه‌خوشخانی د‌چیت، به‌لێ ژ به‌رکو که‌سه‌ کێ نایاسیت ناهیلن ب‌چیته‌ د‌ ژوورقه‌، له‌وما ب وان سه‌ر ود‌لین خه‌مبارقه‌ د‌ زفریته‌ فه‌ مال وه‌ه‌وارا خوه‌ د‌به‌ته‌ به‌ر نه‌فسه‌ره‌ کێ دوستی وان و ئه‌و د‌ هه‌واری د‌چیت و د‌ هه‌مان ده‌مدا شوپیری خوه‌ ده‌نیرته‌ دوو‌ف یاشار خانمی را و ئه‌و ژ د‌ه‌یته‌ نه‌خوشخانی، دوستی فی مالباتی هه‌وار و فیغانا فی هه‌فژینا د‌لسۆژ فه‌د‌گێریت ده‌می ل سه‌ر گیانی هه‌فژینی خوه‌ بی د‌ ده‌مژمیرین داوی بی زئی خوه‌ دا د‌که‌ته‌ گری وه‌ه‌وار: ((ئیحسان گیان، ئیحسان گیان، قوربانی ته‌م، خوزی نه‌ز بامه‌ ل شوونا ته‌ ئه‌فه‌ سه‌ری من هاتبا، ستوویی من بشکیت چما من تو بو کرینا تشتین نه‌هه‌ژی هنارتی؟ خودی تو زئی من بستینه‌...)) سه‌ره‌رای پوینته‌ دانا نه‌خوشخانی و هه‌فالین فی مالباتی ب ئیحسان نوری، به‌لێ ئه‌فه‌ سه‌ر کردی نه‌مر ل ده‌مژمیر شه‌شی سپیده‌یا ۲۵ ئادارا ۱۹۷۶ وه‌ه‌را داوی د‌که‌ت و ب خه‌مین وه‌لاتی ژێرده‌ستقه‌ خاترا خوه‌ ژ کوردستانی و هه‌فژینا د‌لسۆژ و وه‌فادار و هه‌فخه‌م و پشته‌فانا سالین خه‌باتا چیا بی ناگری و سالین درێژین په‌نا به‌ریی د‌خوازیت^(۱).

پشتی مرنا ئیحسان نوری هه‌فژینا د‌لسۆژ و وه‌فادارا وی ل شوقه‌کا قاتی سیی جادا گلبار نبش ئه‌و زه‌ه‌را کچا ب خودانکریا وان پیکفه‌ د‌ژین، هه‌ر سال ژ د‌ وه‌رزی هه‌فینیدا سه‌ره‌دانا نورمی و ده‌فه‌را وی د‌که‌ن و بو ده‌مه‌ کێ ل ویسری د‌گه‌ل دوست و هه‌فالین ئیحسان نوری د‌بۆرین و سه‌ری زفستانان د‌زفرنه‌فه‌ تاران. فی خانمی هه‌رده‌م وینه‌یی

(۱) رحیم اشنویی، هه‌مان ژێده‌ر، ل ۲۰۲-۲۰۵.

چوارچوڤه کړیې ههڅرینی خو هه میږ دکر و دگهل بیرهاتنن وی دژیا. ههژیه بیژین چه ند مالباته کین دوستین وان چاوان د ژیا نا ئیحسان نوری دا دوستینیا وان دکر ب هه مان شیوه هیژ پتر دوستینی و هاریکاریا ههڅرینا وی دکر، دله دلی وی ددافه، هه مین وی سفق دکر. پشتی رودانا شورشا گهلین ئیرانی ۱۹۷۹ هه یقانه یا ئیحسان نوری کو وهك خانه نشینی بو خیزانا وی دهاته مهزاختن بو دهه کی گپرو دبیت، لهوما ژی یاشار خانم نفیسینه کی بو وهزیری کاروبارین دهرڅه یی ئیرانی دکتور کهریم سنجابی دهنیریت وتیدا پشتی کورته کی ل سهر ژیا نا خو ه و ههڅرینی خو ه و په نابهریا وان ل ئیرانی بابه تی نه دانا موچه یی وان بو ده می چوار مه هان بهرچا فدکته و داخوازا چاره سه ریی ژی دکته. وهزیری نافبری کو کورده کی خه لکی کرمانشاهی بو و ناشنایی دگهل ئیحسان نوری هه بو، ل دووډ داخوازا یاشار خانم دهیت و موچه یی وان بو دزفرینته فه. ل سالا ۱۹۸۲ ژبه ر گرانیا کرییا خانیا یاشار خانم و زه هرا د پشکه کا فالایا خانیی دکتور ره هانی دوستی دیرینی ئیحسان نوری ئاکنجی دبن، پشتی وی ب ساله کی ل ۱۳۶۲/۱۰/۱۲ هه تاوی (۱۹۸۴/۱/۲ ز) وهغه را داویی دکته و نه و ژی وهك ههڅرینی خو ه ل گورستانا (بهشت زهرا) یا تاران د هیته فه شارتن^(۱).

نفیسکار پی ره ش ل سالا ۱۹۸۳ یه که مین جار دگهل فی خانم دیته ناشنا، د په سنا وی دا دبیزیت: یه که م جار ل مالا دکتور جه عفر محمد د کهریمی من نهډ خانم دیت، ستافنهك د ستویدا هه بو د نیقا وی دا وینه یه کی ئیحسان نوری هه بو، ل بهراهی یا دو دل بو دگهل من، پشتی چند جار ان مه ههڅدو دیتی باوه ری د نابهرا مه دا دروست بو، نفیسین ئیحسان نوری نهوین ب نهی و دووری چاځین ساځکی نفیسین نیشا من دان، پشتی باوه ری د نابهرا مه دا موکم بووی، دهست نفیسین وی سهرهلدانا ئاگری ۱۹۲۷- ۱۹۳۱ و سهرهاتی من و دهست نفیسا سی (خاطرات) کو بیرهاتنن وی بخوه نه ب هاریکاریا ههڅرینی خو ه ب ترکیا که فن تیپن عه ره بی و ب زمانی فارسی نفیسینه دانه من و مافی چاپکرنا وان ژی دامن. هه مان نفیسکار دبیزیت: هه موو هزر و بیرین وی ل جه م

(۱) رحیم اشنوی، هه مان ژیده ر، ل ۱۸۴.

ئىحسان پاشاى بوو، خەباتا وى و قوناغىن ژيانا وى ھەردەم دىرھاتىن وى دا بوون. دگەل
 قى چەندى دلى وى بو حالى وى دسوت دگوت: دەمى من ددیت ھەقزىنا قى سەرکردى
 بنىاتى دەستەلاتى ئەتاتوركى ھزاندى ل باژىرى تارانا پرى دەولەمەندىن كورد د قى حالى
 دژواردا دژیت. ب دروستى ئەوا ژبىر كرى بوو. د بەردەوامىا بىرھاتىن خوە دگەل قى
 خانى نغىسكارى نافرې دىژىت: د دوا دیدارا ناڤهرا مەدا ژ من خواست كارەكى بگەم و
 مافى پەنابەرى ل فرەنسا بو وەرگرم، بەلى ھەر زوو پەشیمان بووقە و گوت ئەو دى دوا
 رۆژىن خوە ل تارانى بۆرىنىت ھەتا وەغەرا داوى دكەت و ل جەم ھەقزىنى خوە د ھیتە
 قەشارتن^(۱).

بەرى وەغەرا وى يا داوى وى ب خوە قەگىرايە كو ئەفسەرى دوستى مالباتا وان
 عىسا پۆژمان كو وى سەردەمى ل ئەمرىكا بوو چەند جاران ب تەلەفونى پەيوەندى ب وى
 قە كرىبە و ژى خواستىبە ئەو و زەھرا بىن ل ئەمرىكا نىشتەجى بىن، بەلى وى د بەرسقىدا
 گۆتیبە بى ئىحسانى ھەموو جەھىن دنياى بو من وەك يەكن^(۲).

ژ زار دەقنى زەھرا كچا ب خودانكرىا وان ھاتىبە قەگەھاستن كو ياشار خانى د دوا
 رۆژىن ژىى خوەدا بو وى وەسەت كرىبە كو ئارمى ئالايى كوردستانى ھەروەسان
 ھونگستىر كا نىشانى يا وى كو نافتى وى و وى ل سەر ھاتىبوو نغىسىن و دەستخەتىن
 ئىحسان نورى بىن شۆرشا ئاگرى ژيانناما وى و بىرھاتىن (خاطرات) ياشار خانى و
 دەمژمىرا كەفنا وى بدەمە ئەيوب بابو ئانكو نغىسكار (بى رەش). وى ژى ھەموو ئەفۇ تىشتە
 ژ بلى دەمژمىرى داينە دەست بى رەشى^(۳).

ب قى چەندى ياشار خانى ل دوا سالىن ژىى خوە پەياما وەفادارىا خوە بو ھەقزىنى خوە
 سەرکردى شۆرشا ئاگرى بچە ئىنا و ب روحيانەتە كا تەنا و ژ خوە رازى خاترا خوە ژ دوا يادگارىن
 ھەقزىنى خوە خواست و ئەو ژى ل ۱۹۸۴/۱/۲ ل گورستانا (بەشت زەھرا) يا تارانى بوو مېقان.

(۱) عبدالرحمن پاشا، ھەمان ژىدەر، ل ۱۰۰.

(۲) رحيم اشنوبى، ھەمان ژىدەر، ل ۱۸۳.

(۳) رحيم اشنوبى، ھەمان ژىدەر، ل ۱۸۸-۱۸۹.

پاشبەندى پېنجى

د بېرھاتنا ۳۵ سالىا وەغەرا داويى يا سەرکردى نەمر ئىحسان نورى پاشادا خواندندەك د گوتارەكا وي يا بەرى ۶۵ سالاندا

ل مەھا ئادارا ئەۋ سالە ۳۵ سال ل سەر وەغەرا داويى يا سەرکردى شۆرشا ئاگرى ئىحسان نورى پاشا ل وەلاتى غەربىيى باژىرى تارانا پايتهختى ئىرانى د بۆرن. (۱)

د ژيانا ھەر سەر کردە كيدا وەك ھەر مرۆفەكى ديتە ھندەك تايەتمەندى ھەنە، ب ھزرا من ژ تايەتمەندىن ھەرە گرنگىن ژيانا فى سەر کردەى كەسەكى نقيسكار بوويه، بەرى سەر کردايەتيا شۆرشى بگريته دەست و ھيژ د تەمەنى لاويينىدا دەست ب نقيسنى كرىه. (۲) دەسەردەمى

(۱) ئەۋ قەكولپنە د ھژمار ۲۰۳ ئىسانا ۲۰۱۱ كۆقارا مەتىن دا ب ھەلكەفتا ۳۵ سالى وەغەرا داويى يا ئىحسان نورى پاشاى ھاتىبەلەلاڤكرن.

(۲) يەكەمىن بەرھەمى ئىحسان نورى بەلاڤكرى گوتارەك سياسىيە ب ناقى (ويلسن پرهنسىپلر و كردلر- ئانكو كورد و پرهنسىپىن ويلسنى) ب تركيا ئوسمانى د ھژمار ۱۵ سالا ۱۹۱۹ يا كۆقارا ژين دا ھاتىبە بەلاڤكرن. يەكەمىن ھژمارا فى كۆقارى ل پايىزا ۱۹۱۸ و دوا ھژمارا وي ھژمار ۲۵ ل ۱۹۱۹/۱۰/۲۰ ل ئەستەنىۋى ھاتىبە بەلاڤكرن. بىئىرە

- مەمەد ئەمىن بۆرنارسەلان، ژين كۆقارا كوردى- تركى، جلد ۱، (سوید-۱۹۸۴)،
بپ ۵.

شۆرشى دناف شكهفت و كهفرين چيائى تاگرى دا وى ب خوه ب شيانين كيمن بهردهستى خوه رۆژناما تاگرى وهك ئورگانى شۆرشى بهلافكرىه. پشتى شكهستنا شۆرشى و مشهختبوونا وى و خيژانا وى بو ئيرانى و پشتى كو پتر ژ دهه ساليين زيندان و دوورئىخست و ژيانا ژير زيئهفانين ب داوى نيناي و نيمچه نازاديهك وهرگرتى، قى جارى تاكه چهكى بهرگريى يى دهستين وى دا نفيسين بو، ب خورتى كهتبه د قادا نفيسينى و بهلافكرنيدا و ههتا ساليين داوى ژ ژيانا خوه ل دوو شيانين خوه و سهروبهرى سياسيى وى سهردهمى يى بهردهوام بوويه ل سهه نفيسينى. د قى قوناغيدا كو نافهرا ساليين ۱۹۴۵-۱۹۷۶ ژ ژيانا وى فه دگريت پهرتووكن ناياب وقايع ارارات ئانكو روودانين ئارات، تاريخ ريشه و نژاد كرد ئانكو ديروكا رهورشاليين نهتهوهيى كورد ب فارسى و سهرهلدانا تاگرى (ژ سهههپورى من) ب كوردى ل پاش خوه هيلانه، رۆژنامين وى سهردهمى وهك كوهستان ب فارسى (تاران ۱۹۴۵-۱۹۴۷)، كوردستان ب كوردى (مههاباد ۱۹۴۶)، كوردستان ب كوردى (تاران ۱۹۶۰-۱۹۶۳) نهه پهرتووكن وى ب زنجيره و هندهك گوتارين وى بهلافكرينه،^(۱) ب فان بهرهه مان ئيحسان نورى پاشا ديبته يه كهم سهه كوردى كورد يى وى ب خوه ديروكا وى شۆرشى يا وى سهه كردياه تيا وى دكر تومار كرى.

ئهوا مه دقبت ل قيرى و دبهرهاتا ۳۵ ساليا وهغهرا وى دا بهرچا فكهين گوتارهكا وى يه كو ب ههلكهفتا چوونا بارزانيى نهمر و قاره مان و شهرفانين شورش بارزان ۱۹۴۳-۱۹۴۵ و خيژانين وان بو نائف خاكى ئيرانى و ئاكنجى بوونا وان ل پشكين باكوورى رۆژهلاتى كوردستانى نفيسى و دهژمارا ۴۳ يا رۆژناما (كوهستان) رۆژا (يهكى بهمهه ۱۳۲۴ ب سالناما هجرى- شهمسى- ههتاوى) ئانكو ۱۹۴۶/۱/۲۱ يدا بهلافكرى. ئانكو پشتى مشهختبوونا بارزانيان ب سى ههيف و دهه رۆژان. ههژيه بيژين ل ۱۹۴۵/۱۰/۱۱ شورش

(۱) پهراويرين ۳-۷ يين فهكولينيدا كو د كوفارا مهتين دا هاتيه بهلافكرن تايبت بوون ب دانه نياسينا پهرتووكن ئيحسان نورى پاشاى، ژ بهر كو د قى پهرتووكنيدا ب بهرفرهه ئامازه ب فان پهرتووكان هاتيه كرن مه پندفى نهديت وان پهراويران ل قيرى دوباره بكهينهفه.

بارزان ۱۹۴۳-۱۹۴۵ ب داوی هات و سەر کرده و جهنگاوه رین شۆرشى ب خیرانقه دریککا کیله شین- مەرگه وەر را دهر بازبوونه ناڤا ناخا رۆژه لاتی کوردستانی ب گه هشتنا وان خه لکی ده فه ری ب گهرمی پیشوازا وان کر و هندى دشیاندا هاریکاریا وان کر و پیشه ووا قازى محمهد کو وى چاخى سەر کردایه تیا حیزبى دیموکراتى کوردستانی ئیران دکر فرمانه ک دا هه موو ریکخستنی حیزبى کو پیدایه گشت هاریکاریان بو وان بکه ن.^(۱)

ئهڤ گوتاره د ده مه کیدا هاتیه به لافکرن بزافا رزگاربخوازا کوردستانی ل رۆژه لاتی کوردستانی د دوا قوناغا پینگه هشتنا خوه دا بوو، ژ مه ها ته باخا ۱۹۴۱ یقه کو له شکه ری سوورى سوڤیه تی ده ست ب سەر زۆریه ی ده فه رین کوردستانی و نازه رییجانا ئیرانى دا گرتبوو، ئهڤ ده فه ره ژ ده سته لاتی حکومه تا شاهى ئیرانى دهر که تبوون، و ره نگه سه ره به خوه ییه ک وهر گرتبوو، ژ ئالبى خه لکی ده فه ری و هنده ک ریکخستنی کومه لا ژ.ک و پاشتر حیزبى دیموکراتى کوردستان ب هاریکاریا ده سته لاتی له شکه ری سوڤیه تیغه د هاتنه ریشه برن، ژ ده سپکا سالا ۱۹۴۵ یقه بزافین خورت بو راگه هاندنا ده سته لاتداریه کا سه ره به خوه ییا کوردی ده اتنه کرن، بوڤى مه ره مى هاتنوچوونین نافه را پیشه ووا قازى محمهد و شاندى کوردی و به رپرستین سوڤیه تی، چ به رپرستین له شکه ری ل ده فه ری چ به رپرستین حیزبى و ئیدارى ل کومارى نازه رییجانا سوڤیه تی ژ وان ژى باقروڤى سه رۆککومارى نازه رییجانا سوڤیه تی د به رده وام بوون، ل ۱۷ کانوونا یه که م ۱۹۴۵ ئالابى ئیرانى کو تنى وه ک ره مزه ک مابوو ل سهر ئافاهى دادگه ها مه هابادى ئینانه خواری و ل شوونا وى ئالابى کوردستانی بلندکرن، ئه و بوو ل ۲۲ کانوونا دووی ۱۹۴۶ ئانکو دو رۆژان پشتی به لافبوونا شى گوتارى ل تارانى ل مه هابادى کومارى کوردستانی هاته راگه هاندن.^(۲)

(۱) مسعود بارزانی، بارزانی و الحركة التحریرية الكردية، ج ۳، (کوردستان- ۱۹۹۰)، ص ۱۳
(۲) هوزان سلیمان الدوسکی، جمهوریة کوردستان- دراسة تاريخية سياسية، (ارییل- ۲۰۰۵)، ص ۲۸- ۹۱
“۹۱” ولیم ایغلتن الابن، جمهوریة مهاباد- جمهوریة ۱۹۴۶ الكردية، ترجمة و تعليق جرجیس فتح الله، (ارییل - ۱۹۹۹)، ص ۱۱۷.

ئەڤ گوتاره د سەردەمە كيدا ھاتىيە بەلاڤكرن ب سەردەمى لاوازا حكومەتا مەلبەندبا ئىرانى دەھىتە نياسىن، پشكەك ژ كوردستانى و ھەموو نازەرىيەجان ل ژىردەستەلاتى داگىر كاريا روسيا بوو و كارى سەرخو ھەبوونى دكرن، پشكىن ژىريا ئىرانى ھەتا باژىرى سەھى كوردستانى ل ژىر داگىر كاريا بەرىتانيا بوون، دەستەلاتى شاهی تنى ل تارانى و دەڤەرین ماىي يىن ئىرانى دەستەلاتەكى لاواز بوو، ژ ئەنجامى ڤى چەندى دەستەلاتداريا شاهی د وى قوناغىدا رەنگە نازادىەك دابوو ھندەك رىكخستىن سىياسى و ھندەك رۆژناما و كەسايەتییان، رۆژناما كوهستان يا ئىحسان نوری ئەڤ گوتاره و بەرھەمىن دى يىن خو ھەتەبەلاڤكرىن بەرھەمى ڤى نىمچە نازادىي بوو. (۱) نىمچە نازادكرنا ئىحسان نوری ب خو ھەتە وى قوناغى ل ژىر چاڤدپىريا دەزگەھىن ئاسايشى بوو بەرھەمى وى قوناغى يە (۲)

(۱) كوهستان : رۆژنامە كا ھەڤتايانەيا نازاد بوويە، ھەموو رۆژىن دوشەمىيان ل تارانى دەھاتەبەلاڤكرن، دووھەمىن رۆژناما مولەت وەرگرتى بوو ژ دەولەتا ئىرانى كو بەرپەرین وى د تەرخانكرى بوون بو كاروبارىن كوردستانا ئىرانى، يەكەمىن ھژمارا وى ل ۷ ئەسڤەند ۱۳۲۳ھ.ش (۷ ئادارا ۱۹۴۵) و دوا ھژمارا وى (ھژمارا ۸) ل ۱۲ اسڤەند ۱۳۲۵ھ.ش (۲ ئادارا ۱۹۴۷) ھاتىيە بەلاڤكرن.

- ھىمەدەى حسين، رۆژنامەى كوهستان، كۆڤارى سەنتەرى براىەتى، (ھژمارا ۵- ۱۹۹۸) بپ
- نامە ھفتگی كوهستان، بە كوشش صدیق صالح و رفیق صالح، (سلىمانیە- ۲۰۱۰)، بپ ۳۸-۵۵.

(۲) پشٹی چەندىن دووڤچوونىن ئىحسان نوری ب خو ھە و بگرو ڤەكیش نڤىسىنن ناڤەرا دەزگەھىن پەيوەندىدار، حقاتا ھەزىرىن ئىرانى ل ۱۱/۸/۱۹۴۲ رازىبوو ل سەر نازادكرنا ((حەفت كەسان ژ مشەختىن تركيا) ئانكو ئىحسان نوری و ھەڤالین وى. بەلى دوپارە د ناڤەرا ۲۶/۵/۱۹۴۳- ئادارا ۱۹۴۴ ل دووڤ داخووازا راستەوخو ھەيا ھەزارەتا دەرڤەيا تركيا و بالیۆزى وان ل تارانى ھاتىەڤەگرت.

- كاوه بەيات، شۆرشا كوردین تورکيا و کارىگەريا وى ل سەر پەيوەندىن دەڤەيىن ئىرانى، وەرگىران ژ فارسى موسەدەق تۆڤى، (دھۆك- ۲۰۰۹)، بپ ۱۹۷.

- رحيم اشنوی محمودزادە، ژنرال احسان نوری پاشا، (تەھران- ۲۹۹۷)، بپ ۲۱۰-۲۱۹.

نه‌فه‌زی ده‌قی گۆتاری یی د هژمار (٤٣) رۆژا (١ به‌همهن ١٣٢٤ه.ش) ١٩٤٦/١/٢١
 رۆژناما کوهستان دا ب فارسی هاتیه به‌لافکرن و مه‌وه‌رگی‌رایه کوردی و مه‌ره‌ما مه‌ژبه‌لاکرن
 ئی وه‌رگی‌رانی زیندو کرنه‌فا سالفه‌گه‌را ٣٥ یا وه‌غه‌را ئی سه‌رکرده‌ی و خواندنه‌که د هژرا وی
 یا سیاسی ره‌وشه‌نبیری دا کو د چه‌ند په‌راویزه‌کاندا دی‌نماژه بی‌که‌ین.

خه لاتی کوردین عراقی (*)

ئیحسان نوری پاشا

ل فی داوی رۆژنامین پایتهختی (مه ره ما نفیسکاری ته هرا ن پایتهختی ئیرانی یه - م.ت) نافی مه لا مسته فایی بارزان ئینایه، نافی ب هزار خیزانقه ژ ناؤ خاکئی عراقی هاتیه ناؤ کوردستانا ئیرانی و د ناؤ عه شیره تین پشکا باکووری کوردستان (مه ره م باکووری کوردستانا ئیرانی یه - م.ت) نیشته جی بوویه، عه شیره تین نافی پیدفیاتین فان هزار خیزانان^(۱) ژ جهی و خوارنی و

(*) رۆژناما کوهستان - ته هرا ن هژمار ۴۳ ل ۱۹۴۶/۱/۲۱

(ئهؤ گو تاره د پهرتووکا (ژنرال احسان نوری پاشا) ژ نفیسنا رحیم اشویی محمود زاده دوباره هاتیه فه به لافکرن).

(۱) هندی ژیده رین تاییه ت ب فی قوناغی ل به رده ستین مه نامازه ب سه ر ژمی ریه کا دروستا وان خیزانین شو رشا بارزان نه کریه یین مشهخت بووینه رۆژه لاتی کوردستان. تی د ژیده ره کیدا نه و ژی ب مفا وهرگتن ژ راپورتین کونسولی عراقی ل ته بریزی یا ۱۹۴۵/۱۲/۱، هژمارا وان کوردان یین دگهل بارزانی ژ عراقی دهر که تین و چووینه ناؤ خاکئی ئیرانی ب فی رهنگی دیار کریه: (۱۵۰) خیزان ل بوکان هاتینه نیشته جیکرن، (۱۵۰) خیزان ل ده فها نا فیه را سولدز و مه هابادی و (۱۰۰) خیزان ل مه هابادی، د هه مان ده مدا (۱۰۰۰-۱۵۰۰) خیزان ل نه غه ده هاتینه نیشته جیکرن. د راپورته کا دی یا کونسولیا تارانی دا د هه مان قوناغیدا هاتیه: نهوین دگهل بارزانی چووینه ئیرانی (۲۰۰۰) که سن ژ وانا (۱۰۰۰) چه کدارن، هه ر د فی راپورتیدا هاتیه کو ئهؤ هژماره د زیده بوونیدا یه. وه ک دیار دبیت کو جوداهیه ک مدزن دنا فیه را هژمارین هه ر دو راپورتاندا هه یه.

- د. فهوزیه سایر، مه لا مسته فا بارزانی له مه هاباد له ژیر روشنایی دیکومیتته عیراقیه کاندایه
۱۹۴۶-۱۹۴۷، کۆنگره ی یاده وهری سه دساله ی بارزانی نهر، به شی یه که م، (هه ولییر-
۲۰۰۳)، بپ ۹۲

جل و بهرگان دناقهرا خوه دا دابینکرینه و ب فی چهندی ژى نه تی میقان دوستینیا کوردان بهلکی په یوه نډیښ موکمین ناههرا که سین فی ملله تی دگهل چاره نفیسی (قهدهری) هه شدو نیشادان. (۱)

هه ژیه ل فی ری نه گه ری مشه ختیبونا فان هزار خیزانان ناشکرا بکه م، داکو نه و خوانده فانین د روژناماندا نووچه یین مهلا مسته فای و هاتنا وی بو ناؤ خاکى ئیرانی خواندین، راستی و بنیاتی فی بابه تی بزنان.

پشتی شه ری جیهانیی چووی (۱۹۱۴ - ۱۹۱۸) ده فهرین عه ره بستانى ژ نالیی هیژین سه رکه تی د شه ریدا هاتنه داگیر کرن و ده فهرا کوردنشینا مووسلی ژى که ته ژیر داگیر کرنا بهریتانیا مهن. کو ماری ترکیا مووسل ب پشکهک ژ وه لاتی خوه دزانی و بو زفرانده فا فان ده فهرین دهوله مهن ب نه فتی، ل سالا ۱۹۲۴ ی له شکه ری خوه ل سه ر رووباری خابووری خیچا سنووریا ناههرا عیراقی و ترکیا کو مکر و هندهک لیکنانین سفک ژى روودان.

دهمه کی بهری کو نهؤ هیزه ل فی ده فه ری بیته کو مکر، کومیتیه سهر به خوه ییا کوردستانا ترکیا (۱) ناگاهداری ل سه ر په یامه کا نهی پی په یدا کرن کو ژ نه نقه ره بو پاریزگاری سپرتی هاتبو

(۱) ههروه کی نامازه بی هاتیه کرن: ب گه هشتنا وان خهلکی ده فه ری ب گه رمی پی شوازیا وان کر و هندی دشیاندا هاریکاریا وان کر و پی شه وا قازی محمه د کو وی چاخى سه ر کردایه تیا حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیران دکر فه رمانهک دا هه موو ریگخستنن حزیی کو یی د فیه گشت هاریکاریان بو وان بکه ن. د به لگه نامه کا دی یا عیراقیدا یا ۱۱/۱۱/۱۹۴۵ نامازه ب سه روبه ری وان کوردین عیراقی هاتیه کرن بین چووینه مه هابادی و گو تیه: نه و د پیخواس بوون چ پی د فیا تین ژیانى نه بوون، ژبه ر کو چ نه گه ره کی دی یی دابینکرنا پی د فیا تین ژيانا خوه د ده ستاندا نه بوون، ژبه ر هندی ده ست ب هاندانا کوردان کرن کو هاریکاریین درافى و خواری پی شکه شی وان بکه ن. سه روبه ری دژواری بارزانیمان هه ست و سوزا کوردین ئیرانی لفانديه و مه ردانه ده ست ب هاریکاریا برا یین خوه کریه وهک د راپورته کا کونسولیا مه لکیا عیراقی ل ته بریزی ل ۱۹۴۵/۱۲/۱ هاتی: عه شیره تا شکالک کو عه شیره ته کا بهر نیاسه ل ئیرانى (۵۰۰۰۰) تومهن هاریکاری بو فی مه ره می کو مکرینه.

- د. فهزیه سابیر: هه مان ژیدهر و بهر په ر.

شاندن، د فئی په پامیدا کو بو سهر کردین سوپا و لهشکهری ژى هاتبوو شاندى هاتیه: ((لهشکهری مەزن ژ بو فهگه راندنا مووسلی دی ل دهفهرین جزیری و بو تان کومبیت، نهف لهشکهره ب نه رکى خوه دزانیت پشتی چاره سهر کرنا فئی ناریشی دناقبه را کورداندا چاکسازیان نهنجام بدهت...))

کوردان دزانی مەرهم ژ چاکسازیان چیه و ژبه رکو وان لبر بوو ژ بو دهسقه نائینا نازادیا خوه دهست ب سهرهلدانه کا چه کداری بکهن، ناماده نه بوون خوه ب فان چاکسازیانقه

(۱) وهك نفیسكاری ب فارسی نهف کومبته به ب (کمبتهی استقلال کردستان ترکیه) نافکری، نهف ریخسته نه هه مان جفاتا نازادی یا کوردستانی بوو کو هندهک ژیده ران ب سازمانا به ره فانی مافی کورد نافدکهن. نهف جفاتا ل داویا سالا ۱۹۲۲ یان ده سپیکا ۱۹۲۳ ل دوو ژیده ره کی دن ل گولانا ۱۹۲۳ ل باژیری نه رزه رومی ب سهرۆکاتیا سهرهنگ (میر نالی) خالد به گی جبری هاتیه دامه زراندى.

— حه سه ن هشیار— دیتن و بیره اتین من، (بیروت— ۱۹۹۳)، بپ ۲۴۲.

— م.ا. هسرتیان، انتفاضة الاكراد عام ۱۹۲۵، ترجمه بافی نازی، المكتبة التقدمية الكردية، بیروت ۱۹۱۷، ص ۶۶.

ژیده ره کی دی ب جفاتا نازادی کورد نافکریه کول ۱۹۲۱ ب سهرۆکاتیا خالد جبرانی ل نه رزه رومی هاتیه دامه زراندى و لقین وی د ۱۳ باژیرین کوردستانی و ترکیا هه بوون و پاشتر روله کی مەزن د شورشا ۱۹۲۵ (یا شیخ سه عیدیدا) گیرای.

— د، نه جاتی عه بدوللا، کۆمهله و ریخخراوه کوردیه کان ۱۹۱۸—۱۹۳۳، به شى یه کهم، (سلیمانی— ۲۰۰۷)، بپ ۲۳ و ۱۸۴.

د ژیده ره کی دی ب جفاتا خوه سهریا کوردان نافکریه کول زفستانا ۱۹۲۱—۱۹۲۲ هاتیه دامه زراندى و پاشتر نافى وی بوویه کومبیتا سهر به خوه یا کوردان. خالد به گی جبری، یوسف به گ، نیسماعیل حه قی ژ دامه زری نه رین فئی جفاتى بوون، نیحسان نوری پاشا ب خوه نه ندامی فئی جفاتى بوو، وی و چند نه فسه رین سهر ب فئی جفاتیه سهرهلدانا نه لکی (بیت شهاب) نه یلولا ۱۹۲۴ ی نهنجام دا بوو.

— علی تتر توفیق، الحیاة السياسية في كردستان ۱۹۱۸—۱۹۲۷، ترجمه تحسین ابراهیم الدوسکی، (دهوک— ۲۰۰۷)، ص ۲۳۹—۲۴۱.

— عبدالفتاح علي (البوتاني)، وثائق بريطانية عن تشكيل دولة كردية مستقلة ۱۹۲۴—۱۹۲۷، (هولیر— ۲۰۰۸)، ص ۱۷—۲۶.

پيكرى گه هشتبوو مووسلى كوردان ب سهرۆكاتيا شېخ سعیدی مهزن ژبو دهستقه ئانينا سهر به خوھيا خوه دهست ب شورشه كا چه كداری كربوو. (۱)

كۆموسيوئا نافدهوله تي يا نافرې د شه كوليين خوه دا گه هشتبوو وي ئه نجامي كو پرانیا خهلكي ويلايه تا مووسل كوردن و وانا سهر به خوھيا خوه يا نه ته وه يي دقيت. ئه و راپورتا في دهسته كي ل ۱۹۲۵/۷/۱۶ ئي بۆ كۆما ملله تان بلندكري ب في رهنگي بۆ چوونا خوه بهر چا فكريه:

((عردی ناکوکی ل سهر هه ی ژبلی چهند ده فهره كان چ جار ان سهر ب سنووری عیراقیقه نه بوویه، كورد پرانیا خهلكي وي جهی پيكدئين، ئه و نه تركن نه زی عه ره ب، ب زمانه كي ناری دپه یفن، ل وان جهین كو فه كولین ژي دگريت ژبلی هندهك ره وشه نه زرين عه ره ب چ كه سه كي دن هه ستا عیراقیتي نینه، هه ستا فان ره وشه نه زران بهری هه ر تشته كي كاریگه ریه كا عه ره بی یه و پيكهاتیه ژ كه ربو كینه كا (دلره شیه كا) به ره ف توند ره ویی به رامبه ری بیانان. د نافه را كورداندا هه ستی نه ته وه یي دهیته دیتن و رۆژ ل دوو ف رۆژی زیده تر لی دهیت. ئه ف هه سته ب هه موو رامانا خوه فه هه سته كا كوردی یه و هیه چ په یوه نديه ك ب عیراقیقه نینه، ل هه فتي زيكييا نافه را كورد و عه ره بان هه تا نها نالوز و جهی گومانئ یه، هندهك كلدان و ناسووری هه نه دقيت پارتيگاری لی بيته كرن.)) ل داوی ژي و ل داویا راپورتا خوه دا كۆموسيوئا نافېری ب في رهنگي بۆ چوونا خوه دیار كریه:

- پارتيغانیا كۆما ملله تان ل عه ردین ئامازه پيكرى بۆ ده می بیست و پینج سالان بیته دريژ كرن.

(۱) مه ره م بی شورشا شېخ سعیدی یه ئه و ل ۱۱ شوباتا ۱۹۲۵ ل ده فه را ل ده فه را (دارا هیني) ده ست پيكرى و هه تا ۱۵ نیسانا ۱۹۲۵ به رده و ام بووی و ب گرنا شېخ سعیدی د في رۆژیدا شورش ب داوی دهیت و ل ۲۹ خزیرانا ۱۹۲۵ شېخ سعید ل باژیری ئامه دی ب ده ستین ترکان دهیته سیداره دان.

- حه سه ن هشیار، هه مان ژیده ر، هسرتیان، هه مان ژیده ر “ سلیمان چه فیک، سهرهلدانا شېخ سعید، كۆفارا فه ژین، هژمار ۱۰، (دهۆك- ۱۹۹۸).

- پیکهاتین دادوهری و کارگیری و رهوشه‌نبری بدهنه دهست کوردان.

- زمانی ره‌سمیی ناخوهیی زمانی کوردی بیتن. (۱)

هندی په‌یوهندی ب داخوایی ترکان بو فی ده‌فه‌ری شه‌ه‌ی، ده‌می نونه‌ری ترکیا داخواییین خوه دیار کرین، نونه‌ری ده‌وله‌تا به‌ریتانیا مه‌زن مس‌تر ئیم‌ری (ام‌ری) هه‌لو‌یستی نهرازیوونی وهرگرت و ریژه‌یین ناکنجین ویلایه‌تا مووسلی ب ره‌نگی ژیری به‌رچا‌فکرن:

(۱) نه‌گه‌ر به‌راورده‌کا نا‌فه‌را فی گوتارا ئی‌حسان نوری و راپورتا ناماژه پیکری بکه‌ین و وی چه‌ندی ژی به‌رچا‌فکرین کو دوی قوناغا ژیانایا وی دا نه‌و ژیده‌رین پیدفی ل به‌رده‌ستان نه‌بو‌ینه فان پیزانینان ژی وهر‌بگرت، و د وی کاودانیدا نه‌و شیان و نه‌و نازادیه نه‌بو‌یه ل فان ره‌نگه ژیده‌ران بگهریت دی گه‌هینه وی نه‌نجامی کو به‌لی ئی‌حسان نوری شاره‌زاییه‌کا ته‌واو د سه‌روه‌ری وی سه‌رده‌می نانکو سه‌رده‌می بگروه‌فه‌کیشا پرسگریکا مووسلی دا و رۆلی کوما ملله‌تان و لیژنا وی یا تابه‌ت ب ویلایه‌تا مووسل و ده‌فی راپورتی هه‌بو‌یه. هه‌ربو نمونه ئی‌حسان نوری ژ راپورتی فه‌دگوه‌یزیت: (کورد پرانیا خه‌لکی وی جهی پیکدئین، نه‌و نه‌ ترکن نه‌ ژی عه‌ره‌ب ب زمانه‌کی ناری د په‌یفن....) د ده‌فی عه‌ره‌بی راپورتیدا ژی هاتیه: یؤلف الکرد اغلیبه‌ السکان و هم لیسوا بترک و لا بعرب و لغتهم لغة آریه...

- بنیره ده‌فی راپورتی، جرجیس فتح الله، ژیده‌ری به‌ری، بپ ۶۰۰.

هه‌ر ب فی ره‌نگی ده‌می ده‌رباره‌ی ده‌فه‌رین نا‌کوکی ل سه‌ر هه‌ی نانکو ویلایه‌تا مووسل د په‌یقیت ژ زار راپورتا فی ده‌سته‌کی فه‌ دبیزیت: ل وان جهین کو فه‌کولین ژی دگریت ژبلی هه‌ده‌ک ره‌وشه‌نهرین عه‌ره‌ب چ که‌سه‌کی دن هه‌ستا عیراقیتی نینه، هه‌ستا فان ره‌وشه‌نهران به‌ری هه‌ر تشته‌کی کارگه‌ریه‌کا عه‌ره‌بی یه و پیکهاتیه ژ که‌ربو کینه‌کا به‌ره‌ف تونده‌وی به‌رامبه‌ری بیانیان... د ده‌فی عه‌ره‌بی راپورتیدا ژی هه‌ر ب فی ره‌نگی هاتیه: اظهارت اولی نتایج التحقیقات ان لا وجود لشعور وطنی عراقي في الاقليم المنازع علیه الا عند فئة من العرب اتوا حضا من ثقافة محدودة. هذا الشعور العربي نفسه كانت تشوبه ميول شوفينية، و روح تعصب ضد الاجانب...

- هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۹۴۶

هه‌ر ب فی ره‌نگی ژی نه‌گه‌ر به‌راوردا هه‌رسی خالین ئی‌حسان نوری وه‌ک بو‌چوونا داوی بی یا کوم‌سویونی به‌رچا‌فکرین دگه‌ل هه‌ردو خالین ۱ و ب د نه‌نجامین داوی (استنتاجات ختامیه) بین راپورتی بکه‌ین (هه‌مان ژیده‌ر، بپ ۶۷۰) دی پتر باوه‌ری ئینین کو ئی‌حسان نوری شاره‌زاییه‌کا ته‌واو د فی راپورتیدا هه‌بو‌یه و نه‌ف شاره‌زاییه‌ ژی د زفرینه سه‌رده‌می خه‌باتا وی یا سیاسی ژ سالا ۱۹۱۸-۱۹۳۰ به‌ری شکه‌ستنا شورشانا ناگری.

كورد = ٦٤٪ (پنج سەد هەزار كەس)

عەرەب = ٢١٪ (سەد و حەفتی هەزار كەس)

ترك = ٥٪ (بیستو هەشت هەزار و پنج سەد كەس)

كۆما مللەتان دەبارەى مووسلى بریارەك دا و راگەھاند كو د بەندی دووی یی بریاریدا ب فی رەنگی یە ((حکومتەتا بەریتانیا ب پەسنا دەولەتا ئیتیداب (مەندات) دی هیتە راسپاردن بو دابینکرنا مافین کوردان یین د راپورتا کۆموسیۆنا فەکولینیدا هاتین کو کریارین کارگیرین پیدفی بو فی چەندی بگریته بەر و بریارا کۆما مللەتان بجه بینیت.))^(١)

پیدفیە بێتەفە بیرتاین کول ٢٤ نوڤەمبەرا (چریا دووی) ١٩٢٢ ی ژى دەولەتا بەریتانیا مەزن و حکومەتا عیراقی بەیانامە کا هەڤیشک ب رەنگی ژیری راگەھاندیە:

((حکومتەتا بەریتانیا و حکومەتا عیراقی باوەریی دینن ب مافی کوردان د دامەزراندنا حکومەتە کا کوردی دناڤ سنووری عیراقیدا ل وان دەڤەران یین کورد لی پرائیە کا فەبر (رەها) پیک دینن، و داخوازی ژ پیکهاتین جو دابین کوردان دکەن هندی دشیاندا بیت بو

(١) ئەڤە ژ وان ئەنجامین داوی یە یین کۆما مللەتان و دەزگەهین سەر ب وی فە پستی چەندین کۆمیوون و فەکولینان گەهشتینی ل ٨ کانوونا ئیکی ١٩٢٥ ب هەموو ئەندامین خوڤە بریار دای:

- خیچا بروکسل خیچا سنووریا نافهرا عیراقی و تورکیا بیت. (ئانکو سنووری نھا).
- ل دووڤ پەیمانە کا نوو بەریتانیا گرهنتیان بەتە جڤاتا کۆما مللەتان سیستمی ئیتیدابی بو دەمی ٢٥ سالان یی بەردەوام بیت. ئەگەر عیراق بەری داوی هاتنا فی دەمی نەهیتە وەرگرتن وەك ئەندام د کۆمیدا.
- داخواز ژ حکومەتا بەریتانیا بیتە کرن، ئەو سەردەریین کارگیرین پیویست یین ژبو دابینکرنا گرهنتیین کوردان دگریته بەر ل ژیر رۆنھیا راپورتا لیژنی بەرچاڤ بکەت.
- داخواز ژ حکومەتا بەریتانیا بیتە کرن راسپاردەیین (توصیات) لیژنی. جیجی بکەت
- جرجیس فتح اللہ، ژیدەری بەری، پ٦٧٧.
- ب فی رەنگی پرسگریکا مووسلی دناڤهرا دەولەتین پەیوەندیدار (ترکیا و بەریتانیا و عیراقی) دا ب داوی هات و ویلاہەتا مووسل ئانکو باشووری کوردستانی دگەل عیراقا نوو دامەزراندی هاتە گریندان و تراژیدیا گەلی کورد ل فی پارچا وەلاتی وی دەست پیکر.

دهسنپشانكرنا سنوور و شپوازی وی حكومهتی كو جهی زهزامه ندیا گشتی بیت لهزی بكه، و دناقبهرا خوهدا ههفگرتن و پیکهاتنه کی پیکینن، و نوونه رین خوهیین ره سمی ژبو راگرتنا په یوه ندیین خوهیین سیاسی و ئابووری دگهل حكومهتین بهریتانیا و عیراقی ب هنیرنه بهغدا. (۱)

د نهجمادا ویلایه تا مووسل دگهل عیراقی هاته گریدان، بهلی سه ره رای پیکهاتنان و سووز و راگه یاندراوین ره سمی مافین کوردان نه هاتنه دان، تنی مولهت دانه هندهك پشکین فی دهقه ری وهك ره واندز و ئه ربیل و سلیمانی و کویسه نجدهق ب زمانی کوردی بخوینن و بنقیسن ئه و زی نه د پشکا خواندین بلند و زمانی وانی نافخوهی زی کوردی یه.

زیده باری فی چندی مهلبه نده کی کوردی نه هاته دیار کرن، قهزایین ئاکری و نامیدی و زاخو و شنغال كو پرانیا ههرسی قهزایین بهراهی کورد و کوردی زمانن و مهلبه ندی پاریزگه ها مووسلی كو ئه و زی پرانیا وان دگهل کوردان بوون ژ فی دهسکهفتی نه ته وهی هاته بی باهر کرن، زمانی عه ره بی کر نه زمانی خواندن و کارگیری و زمانی ره سمی وان. (۲)

(۱) ب بهراوردای دهقی دگهل دهقین د ژنده رین دیترا هاتین شاره زایا ئیحسان نوری د سهروبه ری سیاسی عیراقی و کوردستانی بی وی سهرده میدا. بنیره فی دهقی ب عه ره بی د:

- جرجیس فتح الله، هه مان ژندهر، بپ ۲۶۰-۲۶۱.

- شورش حسن عمر، حقوق الشعب الکردی فی الدساتیر العیراقیه، (السلیمانیه- ۲۰۰۵)، ص ۷۵.

د ژنده رین بهرده ستدا رۆزا ۲۴ کانونا ئیککی ۱۹۲۲ وهك رۆزا راگه هاندنا فی بهیانی هاتیه دیار کرن.

(۲) ههتا روودانا شۆرشا ۱۴ تیر مهها ۱۹۵۸ ل عیراقی نه دهقه ره كو قهزایین کوردی بین لیوا مووسل یا وی سهرده می بوون (پاریزگه ها دهوکا نها) دبی باهر بوون ژ خواندنا کوردی د هه موو قوناغین خواندنییدا. ل دهقه رین دی زی بین ئیحسان نوری ئامازه پیکری ب رهنگه کی بهرته نگ تنی د قوناغا سه ره تاییدا زمانی کوردی دهاته خواندن.

کوردین عراقی نەرازیوونین چە کداری ئەجماندان، خوون هاتەریتن (کول قیری دی خوه ژ شروفه کرنا وان دوورگرین). دوا سەرهلدانا وان ل ژیر سەر کردایه تیا مهلا مستهفا پاشا^(*) برایی شیخ ئەحمەدی بارزانی روودا، ئەو سەر ب وی دەقەری بوون کو ب کۆتەکی زمانی عەرەبی ل سەر وان هاتبوو سەپاندن. (۱)

هەرچەندە کوردین عراقی ل بەر سیبەرا خواندنێ ب زمانی دایکا خوه د دەمه کی کورتدا ب چاڤ براین خوهین دیترفه ژ ئالی سەرۆبەری زانستی و پیگه هشتنا هزری پتر بەرهف پیش چوون، هەرۆسان ل ژیر کاریگه ریا هزر و بران و ژ ئالی دیقه ب باوهری ئانین ب ئاگاداریین پیشه وایین ئازادیخوازانقه ژ بو دەستقه ئانینا مافین خوهین نەتەوا یه تی هاریکاریا نامە ژه پیکری کرن.

تی سەرکردین لەشکەری یین وهك عیزهت عەبدولعەزیز، کابتن میر حاج، کابتن مستهفا خوشناو، کابتن عەزیز عەبدولللا، کابتن جەلال ئەمین، کابتن خەیرولللا، کابتن بەکر، ئەندازیار محەمەد قودسی، ئەندازیار نوری ئەحمەد تەها، پارێزەر حەمزە عەبدولللا و پینجی کەسین دی ژ رهوشەنبیر و کەسایه تیین کورد محابن من ناڤین هەموویان دەستقه نە ئانین، تەناهی و بەرژەوه نەندیا خوهیا کەسایه تی کره قوربانی ریکا ئازادییا کوردان، و گیانی خوه ل سەر دەستان دانا و گه هشتنه ریزین خەباتکارین نەتەوه یی یین خوه بارزانیان و ب فی چەندی ژ ناڤی خوه ب پیروزی و نەمری د دیرۆکا ئازادیا کورداندا تومار کرن.

بەری دەمه کی من بریارا دادگه ها بەغدا ب سزادانا پاشه مله یا مهلا مستهفای ب سیداره دانی د روژناماندا خواند. خوانده فانیین هیژا د شروفه کرنا چوویدا دیار بوو کو ویلایه تا موسل یا دهوله مەند ب ژێده رین زێری رهش ل ژیر سیبەرا ریتنا خوینا کوردین باکوور و داخوایین کوردین باشوور ب وی مەرجی دانه دەست دهوله تا عراقی کو کوردین وان دهقەران بگه هنه مافین خوهین نەتەوه یی.

(*) گەلی کورد بەرامبەر فیداکاریا ئاماژی نازناڤی پاشا دایه ناڤیری. (روژنامه)

(۱) مەرهم پی قەزا زیاره کو وی سەردهمی سەر ب لیوا مووسل فه بوو.

مهلا مستهفا و ئاليگرتين وى كوردن و ب زمانه كى ئارى دپه يقن، ب په سهند و باوه رى پى
ئانبا دهسته كا دادوهرين كوما ملله تان يرانبا بيكهاتا خهلكى و يلايه تا مووسل كوردن و ههستا
عيراقيتيى ل جهم وان نينه، د سهروبه رى گريدانا مووسلى د گهل عيراقى پيدى بوو سازيى
دادوهرى - نافخوهيى و رهوشه نيريى دابانه دهست كوردان و زمانى ره سمى كوردى بايه. (1)
ئه گهر خواستنا فى مافى ئاشكرا و راست و سووزيىداى گوناھ بيت و نهو گوناھه بيت كو مرؤف
يى بينه سيداره دان، گهلؤ پا دادوهرىا جفاكى چييه؟ ئازادىيا مرؤفى ل كيفهيه..؟
گهلؤ عه رهب كو د چهرخين چوويدا تاما ته حلييا ژير دهستيا ئوسمانيان ديتيه و دهه موو
چهرخين ئيسلاميدا د ريكا چه سپاندن و بهير كرنا دهستلانى خواهى مادى و مه عنه وى دا
شاهد بوونه ل سه ر وان هاريكارين بهاگرانين كوردان بو وان كرين هه تا ئه ه هاريكاريه
گه هشتينه ئاستين زيده يين خوه گوريكرنى و قوربانيدانى، نه دقيا ب فى رهنگى كوردان خهلات
بكه ن.

گهلؤ كورد چافه رتئى فى چه ندئ نه بوو ژ براين خواهين دينى گهلؤ عه رهب.
ئه رى ئه قه يه خه لانى خزمه تكرون و هه قاليينى؟

(1) مه ره ما نفيسه رى بريرا ئاماژه بيكرىا جفاتا كوما ملله تان و بهياناما هه قيشكا عيراقى و بهر يتانبا
يا 24 چريا دووى 1922 يه.

پاشبه ندی شہ شی

بہرہہ مہ کی کوردی بی ئی حسان نوری پاشای ژ لاوان را

لاوؤ تو دزانی چرا ئەم هەڤ نابینن “چرا ناخا مە رەش، ئەسمانی مە تاری یە؟ عفریتان پێشیا
رۆناهیی گرتیە.

لاوؤ تو دزانی چرا ئەم نکارن حەلمە کە رەحەت بکێشن، ئەم د فەتسن. دەنگی مە
دەرناکەڤی، دەست و پێ مە نالپە، دێون ل سەر سنگی مە روونشتە.

چرا رووی مە زوور بوویە ؟ راستە ئەم هەڤدینن. رۆژ دەرکەتی تاقی ل عەردی دایە، گول
و سوسنان هەر در خەملاندیە، وەلی ئەڤا رۆناییا کو ئەز دبیژم، نە ئەڤە، ئەڤ رۆ را ئەز دخوازم
کول دەمی ژ دەورانی ل سەر کۆچین بلند ئین ناگری ل ناڤ ناگری بۆمب و توپ و تفەنگ و
میتالیوزان ژ ناڤ برقا شور و خەنجەر و رم و نیزان ل سەر رووی کەڤە ئین سپی جانپێزاران
هەلاتی “ل سەر خوە خوونین شەهیدان ئین سۆر و مەڤە دەس” شەهیدین دین و مللەت گرتی. د
پەیی خوە را سەر سنگی هێشیناتیا ناخا کوردستانی دانی بوو “گەرمیا تۆڤی تۆڤی نازاھی را ل
دلی کوردان هێسین، کەزە بێن نە یارا قول قول کری بوو. خەو ژ چاقین غاسپین حەقین کورد را
حەرام، خورتین کوردمانجان بی گۆڤانگ را کری بوو.

ئاری لاوؤ ئاری ئەوی تاقی دبیژم کو تارپیا قرونان دلین کوردان را راگری، چاڤی دلان را
رۆنایی دا بوو “تۆڤی کین و نە یاراتیا هەڤ، کو دوژمنین مە ڤی تارپی دلدا چاندی، هەڤدو را

کوشتن و ددان دگهل خونین پاک کوردین جاهل و بیّ خه‌بهر ناجور چیدکر، همین و خسارین
کوخکین جهلال و جه‌بروتین خوه موحکهم و بلند دکرن“ خو‌شکانۆ!

لاوۆ! نهو رۆ را دبیژم کو بۆنا ههلاندن و بوور بوور کرنا زنجیرین زلم و دلیّ (دیلیّ) ده‌ست
و پیین کورد ههلایه ده‌ما ته‌وفا قه‌برین شه‌هیدان ئین بیّ کیل، شه‌هیدین دین و ملله‌ت
خواری نه‌ردی بوو بوو. ل ناؤ چه‌نگالین دیو و عه‌فریتان گرفتار بوویه.

– بابۆ، مه‌گهر نکارن نه‌فا دیو و عه‌فریتان بکوژن، رۆژا کوردان دیسان به‌ر ب نه‌سمان
کن.

– لاوۆ، تو زاری، عه‌قلی ته‌ ناگه‌یژه، ده‌قی برینا دلیّ من فه‌مه‌که و خوه‌یی پیّ وه‌رمه‌که،
هیقیا من ژ خوه‌دی هه‌یه کو رۆژهک ویّ وه‌ره، ئاخا مه‌ ژی مینا ئاخا جیرانین مه‌ ب
رۆنی به‌.

– بابۆ، مه‌گهر جیرانین مه‌ دیو کوشتنه، رۆژا خوه ده‌رخستنه، چرا کورد ناغه‌دینن. مه‌گهر
وانه ژ کورد می‌رخاس ترن؟

– نا کۆری من می‌رخاس نینن“ عاقلن، ل ههر کاری به‌کن، جفا‌تا وان هه‌یه به‌هه‌ژ دشیورن.
نه‌کو می‌رخاسی نا‌قی نژادی مه‌یه. نیشانا مه‌یه. لیّ دنیایی ژ کوردان می‌رخاستر
په‌یدانابن، دایکین کورد زارین خوه ل چیان بانی، ل نه‌وال و ده‌شتان دا تینن، چاوان کو
ته‌ف تین دنیایی، ده‌ما دچن ژی ل سه‌ری ل گول خوونا خوه دنالن، سوور تین سوور دچن،
چاقین کوردان د ژیان و مرن به‌که، می‌رین کورد نه‌ ب ژیانن شا نه‌ ب مرنی خه‌مگینن.
ته‌نی ل ناؤ که‌فر و کوچین بلند، ل نه‌والین کوردا خوویین هه‌ژ را گرتنه. ژ کوشتنا
هه‌فرا زۆر ژیهاتینه. ژ ئین دن خوه فه‌دشیورن“ زوو زوو خوه به‌رنادن، ده‌ست ب
تفه‌نگ ناکن. ده‌ما کو کرن عه‌رد و عه‌سمان ل سه‌ر سه‌ری نه‌یاران هه‌لدوه‌شینن.

کوردان می‌رانا خوه ل ده‌شتین خنوس، خارپیت، دیاربه‌کر و ل گه‌لیین دارا هینیی، دی‌رسم،
مه‌دیات و بۆتان، ل شاخ و داخین سپیان و ناگریی ده‌ نیشان دایه. ده‌ما دل بکن پۆلا ده‌هلینن،
چیان ده‌ژینن. ئیدی عه‌جه‌ل و مرن نکارن پیشیا وان بگرن.

چاخى حەفت سواران ل كانىكۆركى، ل راستا بايەزىدى، ل بن تەيرۆكا مېترالسۆزان ركابى سەر مەفرەزەكى دۆژمن كرن مەرۆڭ دگۆ، ل عەھدا سەحابان دايم، وەكۆ عەلىي رەش زولفەقار كېشايە بەر خوە دايمە كۆما كافران. گاڤا نېزىك بوون مينا گۆر كەتە ناڤا پەز. قوماندارى فرقى مينا تۆپ ب تۆبىلا؟؟ خوە گرىدا، رەڤاند و وەلى خلاسگر.

دوژمن گازند ژ بەختى و خوە و نافەرين ب ميرانبا كوردان دكر.

رۆژەك دن حەفت مېرىن بوغە و ركيبا نېزىكى چارسەد سوار و پەيان كر، وان حەفت پەيان دوژمن مينا پەز ئاڤيتوبو پيشيا خوە و د ھاژوت، قوماندارى دوژمن دەستور تۆپچىي خوە دا سەر وان شېرىن نېر گوللەيان ناڤىژە، ب بېەختى نەكوژە.

حەيف لاوۆ ئەوان شېن ب تەمامى ب بى بەختى ھاتن گرتن و كوشتن. ئىرۆ روجا وانى پاك ل مە د نھىرن، كو بېنن ئەم ھىژابى فېداكاريا وانن. د نھىرن كا ئەم دكارن تۆلا وان بگرن، دريا واندا ھەرن، بەيداغا ئازاديا كوردستان يا كو وان فەكرى بوو ديسان ل سەر شاخ و داخ و كوردستانى بچقىنن.

ئەڤ ژى ب تەنى ب مېرىنى چىنابە، سەر زانين و پىنكانين و گرىدانا دەست و پەيا وان دىو و عەڤرىتان ژى دڤىت. بەلى ژىرا ئەساسى ژىرىن گەرەكن:

۱- ژ شقان و گاڤانان ھەتا مېرى ميران دڤىت كورد بزانت كو براى ھەڤن، ژ دا و بابەكى چىبونە، ناموسا وان يەك، تەعەسوبا وان يەك، ژيان و مرنا وانە يەكە.

۲- زانابى و زۆر سەرگانىيا خوەشىي يە. دان-زانين ئەساسى ئازاھىيا مللەتە. يەك ژى ب خوەندى، ئى دن ب يە كېونى چىدبە.

۳- باوهرى و ئىتاعەتا بچووك ژ مەزنى خوەرا، شەڤەڤەت و حەمىدەت و موخەبەتا مەزن ژ بچووكى خوەرا.

۴- ناڤى نەيارتيا عەشيران ژ ناڤى كوردان رابە. ب حوكمى شەرىعەتا محەمدى ھەر كەس ژ كرنا خوە مەستول بە، باب، برا، پىسام، جىنار ئەبەدەن تەڤ نابە، تەعەسوبا مللى شوونا تەعەسوبا عەشېرى بگرە.

۵- ھەموو مللەتى كورد د دۆرا جڤاتەكە مللى دە بگەھە ھەڤ.

دهما کو ئەڤ تەشت چۆنۆنە بەرێ مەلەتێ کورد بەر ب عەسمانە، روحن باب و باپیرین
وان کیومەرس و تەمۆرس و جەمشید و فەرەیدون و کەیقوباد و ئەردەشیرێ بابەک و
سەلاحەدینی ئەیوبی و کەریم خانی زەند شایە.
ئارمانج جیی باب و کالین کوردان ئی کەشن و مەزنا تیا بەرێ پەیدا کرن و تاقا کورد د
وەلاتی جەمشید دە ژ نووقە عەسمان خستنه.
لاوۆ، تە سەحکر، ژ من دپهۆره، هیقی ژ تەیه.

ئیحسان نوری

کۆفارا رۆناهی - شام

هژمار ۲۸، ئادار ۱۹۴۵ی

حکومتنا هەرێمنا کوردستان - عێراق
وهزارهتا فێرکڕنا بایا و فهکوئینین زانستی
سهروکاتیا زانکویا دهووک
سهنتهری فهکوئینین کوردی و پارستنا به لنگه نامان

ههلبژارده

به لاقوکه که ژ سهنتهری فهکوئینین کوردی و پاراستنا به لنگه نامان
ل زانکویا دهووک دهردهکه قییت بزمانین کوردی و عه ره بی

د بیرهاتنا ۳۴ سالییا ومغمرای داوین یا سهرکردی شۆرشا ناگری
ژهنه رال ئیجسان نوری پاشا دا:

یاشار خانم ههفتین و ههفالا رۆژین دژوار

موسه دهق تۆفی

نایارا / ۲۰۱۰

ژماره (۲۹)

ژباړه

۱- کوردي

- ۱- ئيحيان نورى پاشا، ميژووى ريشه‌ى نه‌ژادى كورد، وەرگيرانى وريا قانع، (هه‌ولتير- ۲۰۰۳).
- ۲- ئيحيان نورى پاشا، شورشى نه‌ته‌وه‌يى كورد، وەرگيرانى م. جه‌ميل رۆژبه‌ياني، (به‌غدا- ۱۹۹۳).
- ۳- يلماز چاملبه‌ل، گلیداغ بي‌خوه‌دى نينه (سه‌ره‌لدانا چايي ناگرى)، (ئه‌سته‌نبول- ۲۰۰۵).
- ۴- كاوه به‌يات، شورشى كوردپن تركيا و كاريگه‌ريا وى ل سهر په‌يوه‌نديين ده‌رفه‌يين ئيراني ۱۹۲۸-۱۹۳۲، وەرگيرانا موسه‌دهق توفى، (دهوك- ۲۰۰۹).
- ۵- بيلال ن. شمشير، به‌لگه‌نامه‌كانى ئينگليز، وەرگيران: سه‌لمان عه‌لى، (سليمانى- ۲۰۰۲)، بپ ۲۷۷..
- ۶- محمهد رها سيف قازى، نه‌پتبه‌كانى دادگاييكردي قازى محمهد و هاورياني، وەرگيرانى عه‌لى نه‌كبه‌ر مه‌جيدى، (سليمانى- ۲۰۰۸).

- ٧- د، نهجاتی عەبدوللە، کۆمەڵە و ریکخراوە کوردییەکان ١٩١٨-١٩٣٣، بەشی
 یەكەم، (سلیمانی-٢٠٠٧).
- ٨- موسەدەق تۆفی، یاشار خانم هەژین و هەفالا رۆژین دژوار، (دهوك-٢٠١٠).
- ٩- حەسەن هشیار، دیتن و بېرهاتنێن من، (بیروت-١٩٩٣).
- ١٠- دکتور بەچ شێرکو، کێشەى کورد، وەرگێرانی محەمەد حەمە باقی، (کوردستان-
 ١٩٩٢).
- ١١- د. فەزیه سابیر، مەلا مستەفا بارزانی لە مەهاباد لە ژێر رۆشنایی دیکۆمیتتە
 عێراقییەکاندا ١٩٤٦-١٩٤٧، کۆنگرەى یادەوهرى سەدسالەى بارزانی نەمر، بەشی
 یەكەم، (هەولێر-٢٠٠٣).
- ١٢- قەدرى جەمیل پاشا (زنار سلویى)، دۆزا کورد، (دیاربەکر-٢٠٠٧).

٢- عەرەبى

- ١- كونی رهش، جمعیه خویبون و وقائع ثورة آكري، (اربييل-٢٠٠٠)، ص ٣٢.
- ٢- عبدالفتاح علي البوتاني (الدكتور)، وثائق بريطانية عن تشكيل دولة كوردية مستقلة
 ١٩٢٤-١٩٢٧، (هه ولير-٢٠٠٨).
- ٣- عبدالفتاح علي البوتاني (الدكتور)، علي صالح الميراني، وثائق بريطانية عن مشاركة
 كوردستان- سوريا في ثورة آارات، (دهوك-٢٠١٠).
- ٤- عبدالفتاح علي البوتاني (الدكتور)، التطورات السياسية الداخلية في العراق ١٤ تموز
 ١٩٥٨-٨ شباط ١٩٦٣، (دهوك-٢٠٠٧).
- ٥- سعيد خديدة علو، العلاقات العراقية الايرانية و اثرها في القضية الكردية في العراق،
 (اربييل-٢٠٠٦)، ص ٤١-٥٠.
- ٦- م، هسرتيان، انتفاضة الاكراد عام ١٩٢٥، ترجمة بافي نازى، المكتبة التقدمية
 الكردية، (بیروت-١٩٨٧).

- ٧- احسان نوري باشا، انتفاضة آكرى، ترجمة صلاح بروارى، (بيروت- ١٩٩١).
- ٨- احسان نوري باشا، مذكرات، ترجمة: عبدالستار قاسم كلهور، (اريل-٢٠٠٨)، ص ١٣-١٤.
- ٩- وليم ايغلتن الابن، جمهورية مهاباد جمهورية ١٩٤٦ الكردية، ترجمة جرجيس فتح الله، (اريل- ١٩٩٩)، ص ٣٤-٣٥.
- ١٠- هوزان سليمان الدوسكي، جمهورية كردستان دراسة تاريخية سياسية، (دهوك- ٢٠٠٥).
- ١١- روها آلاكوم، خويون و ثورة آكرى، ترجمة شكور مصطفى، (أريل- ٢٠٠٠).
- ١٢- ايوب بارزاني، الحركة التحررية الكوردية و صراع القوى الاقليمية و الدولية، (سويسرا- ٢٠١١).
- ١٣- روها آلاكوم، خويون و ثورة آكرى، ترجمة شكور مصطفى، (أريل- ٢٠٠٠).
- ١٤- جرجيس فتح الله، يقظة الكرد، (اريل- ٢٠٠٢).
- ١٥- مسعود البارزاني، البارزاني و الحركة التحررية الكردية، ثورة بارزان ١٩٤٥-١٩٥٨، (كردستان- ١٩٩٠).
- ١٦- شورش حسن عمر، حقوق الشعب الكردي في الدساتير العراقية، (السليمانية- ٢٠٠٥).
- ١٧- على تتر توفيق، الحياة السياسية في كوردستان ١٩١٨-١٩٢٧، ترجمة تحسين ابراهيم الدوسكي، (دهوك- ٢٠٠٧).

٣- فارسي

- ١- كاوه بيات، شورش كردهاى تركيا و تاثير ان بر روابط خارجى ايران، (تهران- ١٩٩٤.ش).
- ٢- رحيم اشنويى محمود زادة، ذنرال احسان نوري ثاشا، (تهران- ٥١٣٨٦.ش)

- ۳- خاطرات دکتور هاشم شیرازی از فعالان سیاسی کردستان، (تهران - ۱۳۸۰).
- ۴- محمد علی سلطانی، اوضاع سیاسی-اجتماعی تاریخی ایل بارزان، (تهران - ۱۳۶۸.ش).

۴- کۆفار و رۆژنامه :

- ۱- مجله مهتین، العدد ۲۵، (دهوک-تشرین الاول ۱۹۹۳).
- ۲- مجله جامعه دهوک، مجلد ۱، عدد ۱، (دهوک- ۱۹۹۸).
- ۳- کۆفارا ژین، هژمار ۱۵، (ئهسته نیۆل- ۱۹۱۹).
- ۴- کۆفارا رۆناهی، هژمار ۲۸، (شام- ۱۹۴۵).
- ۵- کۆفارا رۆشنیری نوێ، هژمار ۱۲۱ (بهغدا- نادارا ۱۹۸۹).
- ۶- کۆفارا هیقی، هژمار ۲-۷، (پاریس- ۱۹۸۴- ۱۹۹۰).
- ۷- کۆفارا فهژین، هژمار ۱۰، (دهوک- ۱۹۹۸).
- ۸- کۆفارا دهوک، هژمار ۳۲، (دهوک- ۲۰۰۶).
- ۹- کۆفارا مهتین، هژمار ۱۲-۱۳، (دهوک- ۱۹۹۲)، هژمار ۲۰۳، (دهوک- ۲۰۱۱).
- ۱۰- کۆفارا پرس، هژمار ۱۵، (سوریا- ۱۹۹۸).
- ۱۱- کۆفارا رۆژنامه فانی، هژمار ۵، (ههولیی- ۲۰۰۱)، هژمار ۸-۹، (ههولیی- ۲۰۰۲).
- ۱۲- کۆفارا سهنته ری برایه تی، هژمار ۵، (ههولیی- ۱۹۹۸).
- ۱۳- رۆژنامه نامه و هفتگی کوهستان، (تهران- ۱۹۴۴- ۱۹۴۶)، دوباره چاپا سلیمانی- ۲۰۱۰.
- ۱۴- رۆژنامه کوردستان، (مههاباد- ۱۹۴۶). دوباره چاپا سلیمانی- ۲۰۰۷.

بەرھەمىن نقيسكارى

موسەدق توفى

- * چەند بەرپەرەك ژ دىرۆكا رۆژنامەفانيا كوردى- پشكا ئىكى، دەۆك- ۱۹۹۹.
- * شۇرشا شىخ سەئىدى پىران ۱۹۲۵، دەۆك- ۱۹۹۹.
- * سەرھلدا نا ساسۆنى، كۆنى رەش، وەرگىران ژ عەرەبى، دەۆك- ۲۰۰۱.
- * كۆفار ا رۆناھى، فەكولتەك رەوشەنبىرى دىرۆكى، ھەولتەر- ۲۰۰۵.
- * شۇرشا كوردىن توركىا و كارىگەريا وىل سەر پەيوەندىين دەرفەيىن ئىرانى، كاوه بەيات، وەرگىران ژ فارسى، دەۆك- ۲۰۰۹.
- * دۆزا كوردل سورىا، عىسمەت شەرىف، وەرگىران ژ عەرەبى، دەۆك- ۲۰۰۹.
- * وەلاتى ھەكارى، دكتور دەرويش ھوروى، وەرگىران ژ عەرەبى، دەۆك- ۲۰۱۰،
- * چەند بەرپەرەك ژ دىرۆكا رۆژنامەفانيا كوردى، پشكا دووى، دەۆك- ۲۰۱۱.
- * سالىن پەنا بەرىي ژ ژيانا ئىحسان نورى پاشاى، - ۲۰۱۲.

وهشانين وهزارهاتا رهوشهنبيري و لاوان
ريشه بهريا گشتي يا روژنامه فاني و چاپ و به لافكرني
ريشه بهريا چاپ و به لافكرني - دهوك

ز.	نقيسه	ناهي بهرتوكي	سال	لايه	بها
١	ديان جميل	بايولوجيا گهردي و خانه بي (وهرگيران)	٢٠١١	١٧٠	٥٠٠٠
٢	ديان جميل	مايكروبايولوجي (وهرگيران)	٢٠١١	٤٠٠	٥٠٠٠
٣	عارف حيتو	رومان خوديكا ژيانيه	٢٠١١	٣٤٧	٥٠٠٠
٤	فاضل عمر	شورشين جه ماوهري نهره ب	٢٠١١	١٠٥	٤٠٠٠
٥	شفان قاسم	رولي دهقي دنافاكرنا دراما كورديدا	٢٠١١	٢٤٤	٥٠٠٠
٦	حسين صديق عقراوي	تطور الاعلام الكردي ١٩٩١ - ٢٠٠٣	٢٠١١	٢٩٢	٥٠٠٠
٧	جمال خضير الجنابي	الرواية التاريخية/ دراسة في الادب الروائي	٢٠١١	٢٢٦	٥٠٠٠
٨	تحسين نافشكي	تافگه/ ليگه ريان ل روناها پرا جينوتي	٢٠١١	١٥١	٥٠٠٠
٩	نزار محمد سعيد	هن نالين جفاكي كوردي دكولتوري گه ليريدا	٢٠١١	١٤٤	٤٠٠٠
١٠	فهمي بالاي	هنري ماتيس	٢٠١١	٨٥	٤٠٠٠
١١	عزت فندي	شينوارين دهفرا دهوكي	٢٠١١	٨٠	٥٠٠٠
١٢	هزرفان عبدالله	ژكانيا جرافي/ سترانين عهدهري عهدهي	٢٠١١	٤٤٤	٤٠٠٠
١٣	رنا فتحي الاومري	فن وعمارة الكرد	٢٠١١	٣١٦	٥٠٠٠
١٦	موسه دهق توفى	سالين په نابهرى ژ ژيانا ئي حسان نوري پاشاي	٢٠١٢	١٨٤	٥٠٠٠

زنجیرا پروژین هاریکاری و ههڤشك

سال	نافی پهرتوکی	نقیسه	لایهن	ژ
۲۰۱۲	زمانی دایکی	به لافو کا سالانه	کوربه ندا سه ره رم یا قوتابیان	۱

ب گهشتنا ئيمسان نوري بو ئاگري شورش بهرف قوناغهكا سردهميانه و پيشكته تي
چوو، ئالايي كودستان هاته بلندكرن، سرودا نيشتماني هاته دانان، سرگردايه تيا
له شكري و مهدهني هاتنه دانان، پيكهاتين ئيداري و ريگفستن (خويبون) ل دهقهرين
ژير دهستهلتي شورش هاتنه دامهزرانرن و بو هر دهقهرهكي ريغه بهرك هاته دانان،
كونسه يا شهر پيكنيان و نركين له شكري هاتنه ليكفه كرن، دهسته كين (شهرى پارتيزانى)
هاتنه دانان و نهف دهسته كه مژوهلى شهرين پارتيزانى بوون ل ته قايي دهقهرين ئاگري،
ته ندروك، ئالاداغ، زيلان، ميلس، نهرميش، ئاباغا، بارگيري و ديادين دهستى وان دگهشتنه
دهقهرين بازيدى و وانى ئيگديري.

0016

ريغه بهريا چاپ و بهلاكرن - دهوك

ژمارا سپاردن: 2012_ 2074